

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

משפטים

מאוצר שיהותנו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
דבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ה

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמהה

לעילוי נשמת מר אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמווד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואלי** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואלי** ז"ל
בת **נחמיה ומזל** ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

הלכות חודש אדר

הלכות חודש אדר

א. ישתדל כל אדם לעשות תשובה מכל ליבו בערב ראש חודש אדר ויקרא כל התהלים עם סליחות דשבעה כורתֵי ברית, כי הזמן מסוגל ביותר. וגם כי הוא סיום ימי השובבי"ם והכל הולך אחר החתום*.

עיונים והארות

נהפך וכו' בחינת תשובה שנעשין זכויות, וכמו כן אלול הארבעים יום שנהפכו מכעס לרצון בקבלת לוחות אחרונים, וכן באדר היה קבלת התורה ברצון ונדיבות, כמו שכתוב הדר קבלוה בימי אחשורוש וכתב רש"י מחביבות הנס ע"ש, והכנה לשבת הגדול מ' יום, כמו מאלול ליום הכפורים כמ"ש בזה"ק שהוא כמו יום הכפורים בעשור.

ובתב מו"ר הבא"ח (אדרת אליהו פ' משפטים) וז"ל: ואפשר לפרש בס"ד דרך רמז דברי רבותינו ז"ל שאמרו באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים, והוא כי ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, ואם כן, כיון שחדש ניסן מסוגל לגאולה, צריך שישראל יעשו תשובה קודם, כדי שיהיו ראויים לגאולה. ואם כן כמו שקודם חדש תשרי יש חדש אלול, שצריך להרבות סליחות ותחנונים להתעורר בתשובה, כי זמן בית דין שלשים יום, לכן השתא גם קודם חדש ניסן בשלשים יום, שהוא באחד באדר, צריך לעורר העם בתשובה. וזה שאמרו משמיעין על השקלים, כלומר שכל אדם צריך אז לשקול עצמו וערכו, וחישב עם

א. אשרי אדם יאחז דרכו להתענות ולומר סליחות בערב ר"ח אדר שהוא יו"כ קטן, וישוב בתשובה שלימה. כי כשם שקודם ראש השנה ניתנו לנו ימי הרחמים חודש אלול, כך קודם חודש הגאולה ניסן, ניתנו לו ימי חודש אדר הנהדר להתעורר בתשובה.

ובכ"ב באוצר נחמד (דבילצקי עמ' מג) וז"ל הרה"ג כמוה"ר אליהו כהן ז"ל והרב המופלא כמוה"ר חיים אבולעפיא ז"ל קבלו מתלמיד מורינו כמוה"ר חיים ויטאל ז"ל שצריך אדם לצום ביום משמר ר"ח אדר ולקרוא את התהלים וזה סגולה לתיקון הנשמה עכ"ל. (הובא בנטעי גבריאל).

ועי' בשפת אמת (ליקוטים לחודש אדר) שכתב וז"ל: ראש חודש אדר לשון חוזק כמו אדיר במרום ה' כי אדר כמו אלול עת רצון לתשובה, באלול קודם ראש השנה בבחינת יראה, ואדר קודם ניסן שגם כן ראש השנה זמן תשובה מתוך אהבה ושמחה ונדיבות להשי"ת, ובעל תשובה בחילא סגי, לכן נקרא בלשון חוזק, והחודש אשר

ב. משנכנס אדר מרבים בשמחה, ומי שיש לו דין ומשפט נגד גוי, ישתדל מאד שהדין יתקיים בחודש אדר מפני שיד ישראל על העליונה, ומגלגלין זכות ליום זכאי.²

עיונים והארות

דבריא מזליה. וכן הביא המג"א (סי' תרפו סק"ה).

ונכתוב מעט מעניני חודש זה, הנה אדר הוא נוטריקון א'-דר. א' מרמזו לאלופו של עולם, אחד יחיד ומיוחד. כי בכל ימות השנה כשהעולם פועל לפי מהלך טבעי, נסתרת ההשגחה העליונה ואינה ניכרת. עד כדי כך שעלול האדם לטעות אחר אלילים מעשי ידיו ולומר להם אתם אלהי. אבל כאשר מתגלים נסים שהם למעלה מדרכי הטבע כשה' יתברך משדד מערכות, אז מכירים הכל ומוזדים כי אין בבריאה כל כח וכל יכולת זולתי רצון ה', המחיה כל עולמים, כמו שנאמר "ואתה מחיה את כולם". ובחודש זה ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו, וניכר ונתגלה לעין כל כי אלופו של עולם הוא "דר" ונמצא בכל מקום, כמאמר הזוהר הקדוש "לית אתר פנוי מיניה".

ג. חודש זה מסוגל מאד לתשובה, ולכן מרבים בשמחה, כי ע"י התשובה מקרבים את הגאולה, והוא הכנה לניסן, כמו שאמרו המפרשים (בעלי התוספות בראשית מג י ועוד) על הפסוק, "כי לולא התמהמנו כי עתה שבנו זה פעמיים", "לולא" אותיות "אלול", ואם חלילה התמהמנו לשוב בתשובה בחודש אלול, "כי עתה שבנו" דהיינו ניתן לנו זמן נוסף לשוב בתשובה, בחודש "זה" שהוא בגימטריא י"ב, כלומר בחודש השנים עשר הוא חודש אדר, ובפרט בשנה ש"זה" החודש הי"ב מתגלה "פעמיים", כלומר בשנה מעוברת. והענין בזה, שכשם שאלול הוא הכנה לתשרי, כן אדר הוא הכנה לניסן, ומי שאיחר לשוב באלול יכול עדיין לתקן באדר.

קונהו מאשר חטא על הנפש, וכמה מצוות יש בידו וכמה עוונות חמורות עשה וקלקל בנפשו בעוונות הרבים, כדי שאז יכיר מיעוט ערכו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח.

ומה שאמרו על הכלאים, יובן כי על הרוב יהיה אחד באדר אחר סדר משפטים, שהוא סיום השובבי"ם, שאז העולם תיקנו תיקון הקרי של שכבת זרע לבטלה שנפלו לבורות נשברים ונתערבו. ולכן אז בגומרם התיקון אז משמיעין על הכלאים שהם כלאי זרעים שלא יתערבו. והכוונה על זרע האדם, שלא יחזור ויקלקל זרעו חס ושלום לערב הטוב ברע חלילה. או יובן בס"ד, משמיעין על השקלים גימטריא ת"ף במנין פלונית [לילי"ת], לשבר כחה היא וכל גונדא דילה, והאלילים כרות יכרתן לתקן עולם במלכות שדי.

ובמועד לכל חי (סי' לא אות א) כתב וז"ל: ולהזהר בהפרשת מעות לצדקה כסדר שכתב בספר מעשה הצדקה (דף קכה), ולומר נוסח התפילה הכתובה שם בדף קלב ע"ב אות נט, קחנה משם, ועיין עוד שם לחדש אדר, ועיין בחמ"י (דף סג ע"ג), נוסח התפילה ליום התענית של משמרת ערב ראש חדש אדר, יעוין שם.

ב. תענית (כט.), אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבין בשמחה. אמר רב פפא הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר

ג. ראוי להתענות ביום שבעה באדר שהוא יום פטירת משה רבנו, ויש שנוהגים לעשות לימוד בליל שבעה באדר ומנהג יפה הוא, וכשהשנה מעוברת טוב לעשות הלימוד גם באדר ראשון, וגם באדר שני.

עיונים והארות

בגימטריה "זן", כמנין התיבות שיש במזמור כ"ז בתהלים "מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר וגו'" הנאמר לפני ברכת "המוציא לחם", להורות כי בחודש זה מתגלית המחשבה הקדומה להטיב עם ישראל, ולרומם כשנים קדמוניות.

ג. **טור** שו"ע (סי' תקפ), ובשו"ת מהרי"ל (סי' לא) בשם בעל הלכות גדולות. וכתב מרן ב"י (שם), שלא ראה מעולם ולא שמע מי שנהג להתענות בימים ההם שהובאו בטור (שם), מ"מ בשו"ע פסק שיש להתענות ביום זה.

וסדר הלימוד שאנחנו נוהגים ללמוד בז' באדר, הוא הסדר שתיקן רבינו יוסף חיים זיע"א. ויש שנהגו לומר הסדר שתיקן החמ"י ואנו לא נהגנו לאמרו רק סדר הלימוד של הרי"ח זלה"ה. ונוהגים ביום זה לנסוע למירון על ציון הרשב"י זיע"א כי נשמת משה ורשב"י משורש אחד, ומרבים בשירות ותשבחות. ואנו נוהגים לעשות גם סעודה והדלקת נרות, ולומדים מאמרי הזוה"ק או אדרא זוטא כפי הזמן והמקום ועושים הילולא גדולה לכבוד מרע"ה. וכתב הרי"ח זלה"ה בהקדמתו לתיקון ז' באדר, שבשנה מעוברת יש מתענים באדר ראשון ויש באדר שני ויש שמתענים בשניהם, אמנם סדר הלימוד יעשו בשניהם, ועי' שו"י. ועי' מועד לכל חי (סי' לא אות ז).

והנה בילקוט (יהושע ה, בפסוק וישבות המן ממחרת הפסח), מחלוקת תנאים מתי היא עת פטירת מרע"ה, לר' יהושע בז' באדר נפטר, ולר"א

והנה חודש אדר הוא כנגד שבטו של יוסף, ועל כן השב בתשובה ומתקן מעשיו בחודש זה, ממתיק את גזר דינו של משיח בן יוסף שחלילה לא יהרג במלחמת גוג ומגוג, ועי"ז ג"כ ממתיק ומיקל על חבלי המשיח. על כן תמצא רמז "משיח בן יוסף" יעלה בגימטריה "אדר שני". שע"י ההתחזקות בתורה ותפילה ומעשים טובים, יקויים בהם בישראל מקרא שכתוב "בשובה ובנחת תושעון".

חודש אדר הוא אחרון לחדשי השנה, וצריכים אנחנו להכין את עצמנו בהכנה הראויה לחודש הגאולה הוא חודש ניסן שבו עתידין להגאל. ועל כן משמיעים בו על השקלים, הנתנים לפדיון וכופר נפש. חשוב ותמצא כי "שקל" הוא בגימ' "צדיק יסוד עולם". כלומר על ידי הצדקה ותיקון המעשים יזכו כל ישראל "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ" לרשת ארץ בגאולה העתידה. לפיכך תראה גם, כי האותיות הבאות אחר "שקל" הם "תמר", שהוא נוטריקון "תם מר", ר"ל שנשלמה הגלות ונסתלקו המחלוקות שגורמות לגלות, ובזה נתכונן בהכנה המתאימה לחודש הגאולה. וכן תמר נוטריקון תם מר, מ"ר גימ' עמלק, כי בחודש זה מוחים שמו של עמלק מן העולם.

מזלו של אדר 'דגים' ולא דג בלשון יחיד, כמו גדי טלה אריה וכו', אלא דגים בלשון רבים, כי יש בו ב' אדרים בשנה מעוברת. וכן דגים"ר ת"י ג מכילן דרחמי. וכן 'דגים' בגימ' הוא שמות הרחמים והחסדים "א-ל הויה", שהם

עיונים והארות

ובתב עוד בכה"ח (שם ס"ק כג) יש נוהגין לעסוק בתורה בליל ז' באדר מתחלת הלילה עד סופה כדי לעשות תיקון כרת, ואם השנה מעוברת עושין בשניהם.

ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (הלכות ודיני חודש אדר הלכה ב) כתב וז"ל: מנהג חסידים ואנשי מעשה (הבריאים) להתענות ביום שבעה באדר שהוא יום פטירת משה רבינו. וכשהשנה מעוברת יש נוהגים להתענות ביום ז' באדר א', ויש נוהגים להתענות ביום ז' באדר ב'. והמנהג האחרון יותר נכון להתענות באדר ב'. ויש נוהגים לעשות לימוד בליל שבעה באדר, ומנהג יפה הוא. ובשנה מעוברת יעשו הלימוד גם כן בליל שבעה באדר ב', וטוב לעשות הלימוד גם בז' באדר א', וגם בז' באדר ב'.

המודעי שנה מעוברת היתה נפטר בז' באדר א', ולר' אליעזר נפטר בז' בשבט. והתלמוד שלנו (בקיודשין לח.) אזיל כר' יהושע. ובכף החיים סופר (ס' תקפ ס"ק כב) כתב וז"ל: ובהלכות קטנות (חלק ב סימן קעג) כתב דיש להתענות בשני יעו"ש. וכן כתב בתשובת אגורה באהליך דיתענה באדר שני יעו"ש. וכן הסכים בתשובת חתם סופר (חלק אורח חיים ס"י קסג) להתענות בשני. ובשאלת יעב"ץ (סי' קז) כתב בשם אביו הרב חכם צבי לקובעו בשני והוא הכריע דשני הדיעות יש להם על מה שיסמוכו וסוגיין דעלמא להתענות בראשון יעו"ש. ועל כן מי שאפשר לו יש להתענות בשניהם כמו"ש לעיל סימן תקס"ח סעיף ז' בהגה יעו"ש, ומי שקשה עליו התענית להתענות בשניהם אז יש לילך אחר המנהג.

מאמרי הזוה"ק

סוד גלגול הנשמות

ר' שמעון מבאר כי פרשת משפטים סודה הוא סוד גלגול הנשמות וכל נשמה בבחינה שלה שיש שתגלגל כמה וכמה פעמים ויש עד שתתקן במעט לפי מעשיה ואח"כ תזכה להגיע למקומה בגן עדן וכל אחד משורש יצירתו ובריאתו.

משפטים דף צד ע"א

פְּתַח ר' שְׁמַעוֹן וְאָמַר, וְאַלֶּה הַמְּשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים
לְפָנֵיהֶם, תִּרְגְּמוּם התרגום מתרגם [א], **וְאַלֵּין דִּינֵינָא דִּתְסִדְר**

קְדָמֵיהוֹן ואלו הדינים "שתסדר" לפניהם ולא פירש אשר תשוה קודמיהון והיינו אשר תשים

עיונים והארות

ונקיה ונכנסת לג"ע. אבל בגלגול הוא קשה מאד לנפש. משל לאדם שטרח כמה טרחות והלך כמה שנים ללכת לעיר אחת להוליך עמו סחורה להרויח בה כי היא שם יקרה מאד. ובבואו לפתח העיר היא, אמרו לו שוטה שכמוך, תבן אתה מכניס לעפריים, אין סחורתך שוה כלום. ואז אותו עני יצטרך לחזור בדרך עוד כמה שנים ומאומה אין בידו וחוזר חלילה. וזה דרך הנפש ממש בדיניה לא פחות ולא יותר שבאה לעוה"ז וישב שם ע' שנים וטרח כל ימיו, וכשבא לבית עולמו אומרים לו שומרי פתח הגן איך יכול להכנס לפי שאין בידך תורה ומעש"ט. וחוזר לעוה"ז פעם נוספת. והיה מוטב שיקבל שם עונש בגיהנם והיה נטהר ועולה לקבל פני המלך. וכיון שזה עונש גדול

[א] **כתב הרמ"ק**, דע שהגלגול הוא על שני פנים. הא' כשהיה צדיק אלא שהוצרך להשלים איזה ענין משלימות הנפש. ואז אין נפש הצדיק הזה מתגלגלת אלא במקום בטוח לו שיועיל ולא יזיק. אבל כאשר היה רשע בחייו והוצרך לתקן, אז שבה נפשו לעוה"ז, אם הטיבה הרי טוב ואם הרשיעה בפעם השנית נותנים לה פעם שלישית ורביעית. וזהו פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים (כמ"ש בסוף פרשת יתרו). וזו דרך לרשעים. אבל לצדיקים עד אלף דור, ר"ל עד שתשלים עצמה.

ודע כי סוד הגלגול הוא עונש קשה לנפש מכל העונשים שבעולם יותר מגיהנם, כי גיהנם הוא כעין רחיצה לנפש באש, ואח"כ תצא משם טהורה

לפניהם כי רוצה לומר שפירוש אלה המשפטים הכוונה אלין אנון סדורין דגלגולא
 אלו הם הסדרים של גלגול הנשמה, שהם דינין דנשמתין, דאתדנו כל חד וחד
 לקבל עונשיה הדינים והעונשים של הנשמות שדונות כל אחת ואחת לפי ענשה, על ידי
 שתתגלגל נשמתו לקבל את העונש המגיע לה כדי לזכך אותה, ואח"כ תגיע למקומה בגן עדן. וזה
 שאמר ואלה המשפטים – הדינים והסודות של גלגולי הנשמות שתסדר אחת לאחת ותגלה אותם
 לבני ישראל. וכעת מתחיל ר' שמעון לבאר סוד הפסוקים איך רמזו בהם כל סודות הגלגול.

בִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרֵי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשָׁבִיעִית יֵצֵא לְחֶפְשִׁי חָנָם. חֲבֵרֵיָא, עֶדְן הֶכָּא לְגַלְאָה כְּפָה רְוִין טְמִירִין דְּגַלְגּוּלָא.
 חברים, כאן הזמן כשאנחנו לומדים ועוסקים בפרשת משפטים, לפרש ולגלות לכם סודות טמונים
 ונסתרים של הגלגול הנרמזים כאן **בִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרֵי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד.**
 מדבר הכתוב עם הגוף ואומר לו, אתה הגוף הנגוף כאשר תקנה עבד עברי דהיינו הנשמה שהיא
 מעולם היצירה, עד שש שנים יכולה הנשמה לבא בגלגול כדי לתקן עצמה. כלומר, שש פעמים
 יבוא בגלגול לתקן את ו"ק דז"א שהוא שורשה **כִּד נִשְׁמַתָּא אֶתְחַיֵּבַת כְּגַלְגּוּלָא,**
 כאשר הנשמה של האדם נתחייבה בב"ד העליון לבוא בגלגול כדי לתקן ולהשלים תקונו ועוונותיו.

עיונים והארות

דרך המשפט נקרא בכללות גלגול. ומה שאנו יכולים
 להשיג הוא שינוי סוגי הנשמות מפני שאינן שוות כי
 יש נשמה דאצילות ובה ד' מינים נר"ן ואדם כדלקמן.
 ויש נשמה דבריאה ויש רוח דיצירה ויש נפש דעשיה.
 וכל חלוקה אחת מאלו יש בה הרכבות ובחינות רבות.
 ע"כ מהרמ"ק.

לנשמה קראו הרשב"י סדורין דגלגולא, דינין דנשמתין
 אלה הם סדרי הגלגול, הם דיני ועונשי הנשמות
 שנידונו כל אחת ואחת לפי עונשה. וענין הגלגול יש
 בו חילוקים לאין תכלית ותלוי בחטאי האדם מחד או
 בסוג השלימות שחסרה לו כשהוא צדיק. לכן אמר
 סדורין דגלגולא, כי אין ענינים שוה לכל נפש גם אם

ויש ב' אופנים בדבר זה כדמפרש **אם היא מסטרא דתהוא עבד מטרוין**, אם היא הנשמה מצד של אותו עבד מלאך מטרוין שבעולם היצירה הנקרא עבד עברי למלכות דאצילות **דאיהו כלייל שית סטריין**, שהוא כולל ששה קצוות וצדדים כמספר אותיותיו, שהוא כללות עולם היצירה, דהיינו שנשמתו נמשכה מן ב"ע שהוא זיווג הנעשה בימות החול [ב] **כתיב ביה על נשמה זו כתוב בה יש שנים יעבד, גלגולין דילה לא מתחייבא אלא שית שניין**, פירוש, הגלגולים שצריכה להתגלגל כדי לתקן בהם עוונותיה שבגלגול ראשון, איננה מתחייבת בהם אלא עד שש שנים, דהיינו שש פעמים שהם כנגד ו"ק – חג"ת נה"י, **עד דאשלימת יש דרגין, מתהוא אתר דאתנפילת** ונשמה זו תתגלגל עד שתשלים ותתקן שש דרגות מאותו מקום שבאה ונוצרה משם, שהם ששה היכלות דעולם היצירה, שבאלו הו"ק מושרשות כל המצוות כולם, כי מצוות עשה הם בחסד צד הימין, מצוות לא תעשה בגבורה צד השמאל, וכללות התורה כולה בת"ת, והנה"י בתנ"ך. וז"ש כי תקנה את הגוף עבד-עברי, שהוא הנשמה מעולם היצירה הנקרא עבד, שש שנים יעבוד, כלומר הנשמה יכולה לבא בגלגול עד שש פעמים אם לא זכתה להתקן בתחילה.

עיונים והארות

בשבת, אז נמשך נפש ממלכות דאצילות ורוח מת"ת ונשמה מבינה, ואותה נפש שנמשכת באותו זיווג היא של בת יחידה, בת מלך, בתו של אברהם אבינו, בת חורין שאין חטא בא על ידה אם תתגלגל להשלים איזו מצוה, והגלגול שלה הוא כדי לזכות את הדור וכיוצא. והם נקראים בנים אתם לה'. אבל העושים בחול נקראים בנים זרים. (מהרא"ג)

[ב] דע, שבזיווג האדם עם אשתו בימי החול, אין ממשכין בו כי אם נר"ן מבי"ע אבל לא מהאצילות, כי נשמה שנמשכה בימי החול שנעשה בהם מלאכה מסטרא דעבד מטרוין, יש בה שעבוד מלאכה, ר"ל שהוא משעבד את הנשמה בזה שמביא עליה יסורים וחולאים ודלות וטלטול וטירוף וכיו"ב שהנשמה ממש סובלת מכל זה. וזה נקרא מלאכה ושעבוד לנשמה. אבל הזיווג שנעשה

אָבֵל אִם נִשְׁמָתָא הִיא מִסְטָרָא דְשְׂכִינְתָא, דְּאִיהִי שְׂבִיעִית אַבֵּל
 אם הנשמה נחצבה מצד השכינה-מלכות דאצילות, שהיא הספירה השביעית מהשבע
 התחתונות דאצילות, שנמשכה מייחוד דליל שב"ק **וְדָאִי מַה כְּתִיב,** בודאי מה נאמר על
 נשמה זו, מי שנשמתו ממלכות דאצילות אפי' שעשה הרבה עוונות בכל זאת **וְבִשְׂבִיעִית**
יֵצֵא לְחַפְּשֵׁי חָנָם, כלומר שזאת הנשמה תצא לחופשי ואין הקל' יכולים להשתעבד בה
 בגלגולו, **דְּצַדִּיק, וְדָאִי לִית בֵּיה מְלָאכָה, בֵּינָן דְּלִית בֵּיה מְלָאכָה,**
לִית בֵּיה שְׁעָבוּד. מפני כי היסוד שנקרא צדיק ודאי אין בו בירור נשמות, וכיון שאין בו
 בירור נשמות אלא הוא מושך נשמות חדשות מעולם הנשמות, אין בו שעבוד כיון שהוא מעולם
 האצילות שאין בו מלאכת הבירור לכן אין בו שעבוד אל הקל' **וְנִשְׁמָתָא דְּאִיהִי**
מִתְּמָן, אֶתְמַר בָּהּ ונשמה שהיא משם, ממלכות דאצילות, נאמר עליה **וְבִשְׂבִיעִית**
יֵצֵא לְחַפְּשֵׁי חָנָם, לִית בָּהּ שְׁעָבוּדָא. [ג] אין בה שעבוד מלאכת הבירור כלל
 ועיקר והיא מתקנת הכל ע"י עסק התורה והמצוות.

עיונים והארות

אלא מלאכת שמים, אין בהם שעבוד עון שישעבדנו תחת ממשלת זקן וכסיל לפי שאין חטא בא על ידו. והענין כי תוספת נשמה שיש לשאר בני אדם בשבת, יש לת"ח בימי חול והטעם הוא לפי שהוא נעשה בשבת בזמן שהיה לאביו נשמה יתירה ובאותו שימוש שנעשה בשבת (שהרי נשמה מהאצילות נמשכת רק כאשר הזיווג נעשה בשבת) נשתתפה נשמה יתירה

[ג] **והענין** כי הנשמה שהיא מצד ימי החול, נעזר האדם ממנה בדרישת המלאכות והחכמות הגשמיים, והיא נעלבת בפנותה אחרי הדברים הגשמיים. אמנם הנשמה שהיא מצד מלכות דאצילות, שביעית יום השבת, לית בה שעבוד ומלאכה ואינה שורה באדם אלא ביום השבת. עכ"ל הרמ"ק.
והרא"ג כתב: ומאחר שת"ח אינם עושים מלאכה

בתוך כדי רשב"י מבאר הדברים שואלו הסבא שלפי הדברים יוצא שאין הבדל בין נשמה דאצילות לבין נשמה

דבי"ע ושניהם אין בהם מלאכה

אִתְּהִי, הָא (דף צד ע"ב) סָבָא נַחַת לְגַבְיָהּ בתוך כך שהיה רשב"י מבאר הדברים

הללו נשמת איש זקן אחד ירדה מג"ע ובאה אצל רשב"י, [ז] **אָמַר לִיהּ** אמר

לו אותו זקן לרשב"י, **אִי הָבִי, רַבִּי**, אם כן רבי שאמרת שנשמה מאצילות שבאה בגלגול

אין בה שעבוד **מַה תּוֹסַפֵּת לְנַשְׁמַתָּא דְאִתְּהִי מְנַה**, מה תוספת ויתרון יש לנשמה

שהיא מאצילות, יותר מנשמות דבי"ע שהרי הכתוב השווה את כולם **דְאִתְּמַר בְּהּ**, שנאמר

בה (שמות כ, י) **לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה אֶתָּה וּבְנֶךָ וּבְתִיךָ וְעַבְדְּךָ וְגו'**

לא תעשה כל מלאכה "אתה" היינו בחינת נשמה דאצילות, "ובנך" בחינת רוח דאצילות, "ובתך"

בחינת נפש דאצילות, "ועבדך אמתך ובהמתך וגרך" – הם בחינת נר"ן דבי"ע. הרי שהשוה אותם

הכתוב שהרי על כולם נאמר לא תעשה כל מלאכה, ואלו מדבריך ניכר שרק הנשמה דאצילות אין

בה שעבוד מלאכה.

תשובת רשב"י לסבא שיש ג' חלוקות בדבר נשמה דאצילות, נשמה דבי"ע, ונשמה דאצילות המתלבשת בנשמה

דבי"ע

אָמַר לִיהּ, סָבָא סָבָא, וְאִתְּ שְׂאִיל דָּא אמר לו רשב"י לסבא, זקן זקן אתה

שגדול מאד בתורה, האתה שואל שאלה כזו, בתמיהה, **דְיִוְדָאֵי הָאֵי עַל**

עיונים והארות

דשבת. באופן שלת"ח לעולם יש להם תוספת נשמה, וביום השבת יש להם כפליים, לכן נקראים ת"ח שבתות ויו"ט.

[ד] ז"ל הרא"ג: הא סבא, נשמת זקן חכם שבג"ע נשתלח אליו לשאת ולתת עמו.

והטעם כי רשב"י ז"ל היה עושה תיקון גדול לשכינה בעסקי סודות התורה והיה עושה קן לה לפי שאין לה נחת רוח אלא ע"י עסק זה, וכל נשמות הצדיקים באים ע"י כן להתדבק בשכינה. עכ"ל.

נְשַׁמְתָּא דְצַדִּיק אֶתְמַר כי בודאי זה הפסוק נאמר על נשמה של צדיק שבאה מן היסוד דאצילות, דְאָף עַל גַּב דְּאֶתְחִיִּיב לְאַחַתָּא בְּגִלְגּוּלָא בְּכָל אֱלִין, שאע"פ שנתחייבה לרדת בגלגול ולהתלבש בכל אלו בני האדם אַפְלוּ בְּעַבְד וְאָמָה, וּבְעִירָן דְאַנּוּן אֹפְנִים, אוּ בְכָל חִיּוֹן, דהיינו אפי' בעבד שרוחו מהיצירה, ואמה שנשמתה מהבריאה, ובהמות שהם מלאכים מהעשיה הנקראים אופנים בחי' נפש דעשיה או בכל ארבע חיות הקודש שביצירה ובבריאה דְמִנְהוֹן נְשַׁמְתִּין דְכַנֵּי נְשָׂא, שמשם יורדות נשמות של בני אדם שנולדו מזווג דימי החול בְּתִיב בָּה לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֹאכָה. כתוב בנשמה שירדה מאצילות ונתלבשה באלו בני אדם-לא תעשה כל מלאכה, שלא תשעבד בה מלאכה וכנ"ל וְהָאֵי אֵיהוּ, וזה הוא סוד מה שכתוב (ויקרא כה, לט) לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבוֹדַת עֶבֶד, בְּצַדִּיק דְאֵיהוּ יוֹם הַשַּׁבָּת שפסוק זה נאמר בנשמה של צדיק מעולם האצילות, שהיא נשמה מיחוד של שב"ק עליו נאמר, לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבוֹדַת עֶבֶד, דְאֵיהוּ יוֹם דְחוּל וּבְאִי שְׂבָאָה בְּגִלְגּוּל וּנְתַלְבְּשָׁה בְּמֵי שֵׁשׁ בּוֹ רוּחַ דִּיצִירָה, לא תשעבד אותו בשעבוד עבודה כמו עבד, שהוא נשמה שבאה ע"י יחוד של ימי החול, שצריך לה תיקון על ידי עבודה.

שאלת רשב"י לסבא איך יתכן שנשמה דאצילות ישתף בה הקב"ה נשמה שנמשכה מצד הסט"א שהם הקלי'

אַבְל סָבָא סָבָא, נְשַׁמְתָּא (ד"א שְׁבַת) דְאֵיהִי בֵּת יַחֲידָה הוּסִיף ר"ש ואמר, לפי מה שמפורש להלן שפרשת וכי ימכור איש את בתו לאמה, עוסקת בנשמה דאצילות הנקראת בתו של הקב"ה, קשה לי, נשמה זו שהיא נקראת בת יחידה של המלכות דאצילות,

וַאֲיֵהי בַת וּוְגִיָּה דְצַדִּיק, דְּאֵיהּ שַׁבַּת והמלכות היא בת זוגו של היסוד הנקרא צדיק, שהוא סוד יום השבת שממנו יוצאות הנשמות דאצילות דרך המלכות, שהוא משפיע אותן מלמעלה ממקור הנשמות, אם כן. **מַאי אִם אַחֲרַת יְקַח לוֹ** מי היא האחרת שיקח וישתף הקב"ה להנשמה דאצילות, כי מלשון המילה אחרת נראה שהיא זרה ממש דהיינו נשמה מסטרא אחרא השוכנת בגוף של נכרי, וזה ודאי אי אפשר שנשמה דאצילות תתלבש בנשמה דקליפה. **אָמַר לִיָּהּ הֲאֵ וְדַאי הַבְּדִלָּה, חוּלוֹ שְׁל שַׁבַּת** אמר לו הסבא לר"ש זה שכתוב אם אחרת יקח לו, ודאי אין הכוונה ח"ו לנשמה דקלי', אלא הכוונה לנשמה קדושה שבאה מייחוד דימי החול הנקראים "חולו של שבת" והיא מובדלת ומשוונה מנשמה שבאה מייחוד של לילי שבת, **דְּאֵית אַחֲרָא דְלָא אַתְקַרִּיאת חוּלוֹ שְׁל שַׁבַּת, אֱלָא חוּלוֹ שְׁל טְמֵאָה שְׁפָתָה** כי יש נשמה שהיא אחרת לגמרי שאינה נקראת חולו של שבת, אלא שהיא בחי' חול של הקליפה שהיא חול גמור, שעל זו ודאי לא נאמר אם אחרת יקח לו. **אָמַר לִיָּהּ, וְהֵא חוּלוֹ שְׁל שַׁבַּת מַאי הִיא** אמר לו ר"ש לסבא וז"ש חולו של שבת מה הוא, שלא פרשת על מי נאמר. **אָמַר לִיָּהּ, דָּא אֲמַתָּא, דְּאֵיהּ גּוּפָא דְבַת יְחִידָה, דְּעֵלָה אֲתַמַּר, אִם אַחֲרַת יְקַח לוֹ** אמר לו הסבא וזהי נשמה מאמה העבריה שהיא סוד עולם היצירה, שהיא הגוף של הנשמה דאצילות הנקראת בת יחידה, והיא המבדלת בין הקדושה והקליפה, פי' שיכולה הנשמה דאצילות להתגלגל ולהתלבש בנשמה דיצירה שהיא אחרת ממנה. ♦

נשמה שבאה מזו"ן דאצילות וחזרת שוב ומתגלגלת, אין מתגלגלת אלא בגוף המושרש בקדושה

תָּא תְּוִי בא וראה, **נִשְׁמָתָא אִית דְּאִתְקַרְיָאֵת אַמָּה** יש נשמה שנקראת אמה כגון שנחצבה מעולם הבריאה, **וְאִית נִשְׁמָתָא דְּאִתְקַרְיָאֵת שְׂפָחָה** ויש נשמה שנקראת שפחה ששורשה מעולם העשיה, **וְאִית נִשְׁמָתָא דְּאִתְקַרְיָאֵת בְּרַתָּא דְּמַלְכָּא** ויש נשמה שנקראת בת מלך, ממלכות דאצילות. **הֲכִי אִית אִישׁ, דְּאִתְמַר בֵּיהּ כִּךְ יֵשׁ אִישׁ שְׁנַאמַר בּוּ (שמות טו, ג) יְהוָה אִישׁ מְלַחֲמָה** שהוא ז"א דאצילות. **וְאִית אִישׁ, דְּאִתְמַר בֵּיהּ (דניאל ט, כא) וְהָאִישׁ נְבִרְיָאֵל** ויש איש שנאמר בו והאיש גבריאל ז"א דיצירה.

וּבְגִין דָּא ומשום כך שיש כמה נשמות, **נִשְׁמָתָא דְּאִיהִי מְחִיבָא בְּגִלְגוּל** נשמה שהיא חייבת בגלגול, **אִם הִיא בְּרַתָּא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** אם היא בתו של הקב"ה כלומר שנמשכה מזו"ן דאצילות, **אִי תִימָא דְּאִוּדְכֵן בְּגוּפָא נּוּבְרָאָה, דְּתַמְן שְׁלִטְנוּתָא דְּיִצְרֵהּ הָרַע דְּאִיהוּ מְסִטְרָא דְּסַמָּא"ל חַס וְשָׁלוֹם.** אם תאמר שהיא נמכרת ומתגלגלת בגוף נכרי ששם שליטת היצר שהוא מצד של הס"מ חס ושלום מלומר כך. **דְּהָא כְּתִיב, שְׁהִי כְּתוּב (ישעיה מב, ח) אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי, וְכִבּוּדִי** שהיא הנשמה דאצילות **לְאַחַר לֹא אֶתֶן פִּי, לֹא אֶתֶן לֵה** להתגלגל בגוף דס"א **דְּאִיהוּ יִצְרֵהּ הָרַע** שהוא היצר הנקרא אחר שמחטיא את האדם אלא ודאי אם צריכה היא להתגלגל מתגלגלת בגוף המושרש בקדושה ואין שום חטא בא על ידה ואין היצירה שולט בה, כי זאת הנשמה אינה מתגלגלת אלא רק לזכות ולהדריך את העולם (מהרח"ו).

גם גוף שהיתה הנשמה שורה בו ח"ו שיהיה משכן לסט"א

וְהָהוּא גּוֹפָא, וְאוֹתוֹ הַגּוֹף דְּיִשְׂרָאֵל בְּרַתָּא דְּמַלְכָּא, שְׁשׁוּכְנַת בּוּ בַת הַמֶּלֶךְ,

שהיא נשמה דאצילות **אִי תִימָא דְּאֹדְפֵן בְּכַתְרִין תַּתְּאִין**

דְּמִסְאָבוּ, אם תאמר שבימי גלגולו עלול לחטוא ואז ימכר וימסר בספירות הכתר התחתונות

דס"א ויוכלו לשלוט עליו ולהרע לו **חֲלִילָה וְחָס מְלּוּמַר כֵּן. עָלָה אֶתְמַר** מפני שעליו

דהיינו על גוף זה נאמר (ויקרא כה, כג) **וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצַמִּיתוֹת כִּי לִי**

הָאָרֶץ והיינו שהארץ שהוא הגוף של נשמה דאצילות, לא תמכר לצמיתות להיות אחוזה לס"א

כי לי כל הארץ הגוף שייך לי ואין לס"א אחיזה בו. **מֵאַן גּוֹפָא דְּבְרַתָּא דְּמַלְכָּא,**

דְּאֵא מְטַרְוִן ומפרש מי הוא הגוף של בת המלך נשמה דאצילות, זה מטטרון שהוא הארה

הבאה מעולם היצירה. **וְהָאִי גּוֹפָא אִיהוּ אִמָּה דְּשְׁכִינְתָּא** וזה הגוף הוא בחינת

אמה של השכינה שהארתו באה מעולם היצירה המשמש לשכינה כאמה **אַף עַל גַּב**

דְּאִיהִי נִשְׁמָתָא דְּאִיהִי בְּרַתָּא דְּמַלְכָּא שְׁבוּיָה תַּמָּן אף על גב שהיא

נשמה שהיא בת המלך מאצילות שבויה שם באור מט"ט, **בְּגִלְגּוּלָא אֶתְיָא** ובגלגול באה

לשם (דְּאֶתְיָין גִּלְגּוּלִין בְּגִין דְּאֶתִית תַּמָּן), **מַה בְּתִיב בְּהוּ** מה נאמר בה (שמות כא, ז) **וְכִי**

יִמְכּוֹר אִישׁ דהיינו ז"א הנקרא איש **אֶת בְּתוֹ** שזה המלכות, השכינה בסוד למענכם

שולחתי בבלה ומוציאה לגלות **לְאִמָּה** שמתלבשת בגוף זה של עבד ואמה בסוד עולמות ב"ע

לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֶבְדִּים מלוכלכת בטומאת העוונות כצאת העבדים שמלכלכים

עצמם בעוונות אלא תהיה מובדלת מהם.

מאמרי הפרשה

"וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמֹר לְפָנֶיךָ" (כא, א)

פרשת משפטים מלאה במצוות ודינים, ובעיקר במצוות שבין אדם לחברו, וצריכים ללמוד אותה היטב עם רש"י והמפרשים כדי שנהיה בקיאים בהלכותיה.

הוּו מתונים בדין

הגמרא (סנהדרין ז:): מביאה שבר קפרא דרש, למה נסמך פסוק "ואלה המשפטים", לפסוק האחרון בפרשה הקודמת "לא תעלה במעלות [-במדרגות] על מזבחי?" והסביר בר קפרא שזה ללמדנו את הדין שאמרו במסכת אבות (פרק א' משנה א') שהדיינים צריכים להיות מתונים בדין, שלא להכריע הדין במהירות אלא בשיקול דעת ובמתנות. [כמו שלמזבח עולים בכבש ולא במדרגות, שהעליה בכבש היא במתנות אבל העליה במדרגות היא יותר מהירה]. ומוסיף בעל הטורים רמז לזה, שמילת "מעלות" היא בגימטריא "מתונים".

לתדהמת כולם האברך ה"הרוג" הגיע ברגליו

מעשה נורא המלמדנו כמה צריך להיות מתונים בדין ולא להכריע במהירות על אף שישנם לכאורה ראיות, אירע בשנות ת"ח ות"ט, שהיו בהן פורענויות קשות לעם ישראל.

באותם ימי דמים, התגורר בעיר וילנא אברך צעיר לימים בשם רבי יעקב ב"ר בנימין ממשפחת אשכנזי ז"ק, [ונקראו כך ז"ק כי היו ז'רע ק'ודש מצאצאי חסידי אשכנז הקדמונים]. רבי יעקב היה מגדולי תלמידיו של רבי יעקב מלובלין - אביו של רבי העשיל מקראקא. גאונותו בתורה של רבי יעקב ז"ק היתה לשם דבר, עד שתלמידו רבי דוד אופנהיים, רבה של פראג, העיד עליו, שארבעת חלקי השולחן ערוך היו שגורים על פיו.

כשהגיע לפרקו, נשא רבי יעקב את מרת נחמה ביתו של רבי אפרים כהן בעל שו"ת "שער אפרים", שהיה באותו הזמן רב העיר וילנא.

נישואיו של רבי יעקב עם בתו של רבי אפרים, התקיימו תקופה קצרה לפני פרוץ המאורעות הקשים, ומיד אחרי נישואיו השתקע בוילנא עיר מגורי חותנו. יהודי וילנא ישבו אז

שקטים ושאננים והיו בהם רבים שזכו לשני שולחנות, תורה וגדולה במקום אחד. שמם של חכמי וילנא דאז נודע לתהילה, ובכל מקום אליהם הגיעו היו לשם ולתפארת. רבי יעקב שקע בלימודיו בבית המדרש הגדול שבעיר, וקבל תורה מפי גדולי הדור שישבו תחת הנהגת חותנו ה"שער אפרים".

אולם, חיש מהר, ותחת ימי השלווה הגיעו ימי פורענות ותלאות. הפרעות הגיעו לוילנא שבליטא כמה שנים אחר חורבן קהילות פולין, והקוזקים עטו על העיר כחיות המשחרות לטרף. **רבי אפרים כהן**, הספיק להמלט בעוד מועד יחד עם בני משפחתו, ובהם גם בתו הצעירה שזה עתה נישאה לרבי יעקב ז"ק, אך רבי יעקב חתנו, שהיה אז אברך צעיר לימים, לא הספיק להימלט עמם ונותר בגפו בעיר הנצורה.

לא ארכו השעות, ורבי יעקב נלכד יחד עם רבים מתושבי העיר בידי הקוזקים הארורים, שהוציאו אותם אל גיא ההריגה. רבי יעקב פסע בצעדים כושלים יחד עם שאר השבויים, כששפתיו ממלמלות את מילות הוידוי ובלבו הוא כבר נפרד מארץ החיים בדמי ימיו. ברגליים מטות לנפול ובעיניים נפחדות, רואה רבי יעקב קוזק גדול ממדים, כשבידו חרב חדה, והוא מתין את ראשי השבויים שלפניו בזה אחר זה. התור הלך והתקצר ורבי יעקב ספר את השניות האחרונות שנותרו לו לחיות, ובקושי הצליח לעמוד על רגליו.

והנה הוא עומד כבר לפני המרצח השפל, שמביט בו בעיניים מזרות אימה. רבי יעקב עצם עיניו והכין עצמו, אך, למרבה הפלא שמע את קולו של הרוצח שפונה אליו ואומר: "חבל על אדם צעיר כמוך שיהרג בקיצור ימים. ליבי לא נותן לי להתין את ראשך". רבי יעקב לא דמיין לשמוע מילים כאלו מפי המרצח השפל, ולמרבה פליאתו, המרצח נטל את החרב שבידו, הפכה לצידה הקהה [שאינו חד], והעבירה על צווארו של רבי יעקב, ולא קרה לו שום נזק. בבעיטה אדירה שילחו הרוצח מלפניו, כשהוא לועג לו: "קום וברח לנפשך, כלב יהודי!"

לא הרחק משם, התחבאו כמה מתושבי העיר, שצפו בחרדה באחיהם המוצאים להורג, וזיהו גם את חתנו הצעיר של רב העיר. הם הספיקו לראות כיצד הרוצח מעביר את החרב על צווארו של רבי יעקב הצעיר. בטוחים היו כי גורלו היה כגורלם של השבויים שלפניו, וביכו את גורלו המר של האברך הצעיר לימים שנהרג על קידוש השם.

בינתיים, שרך רבי יעקב את רגליו בחיפוש אחר מפלט מעמק הבכא, כשהוא ניזון מפטריות שמצא ביערות. באותה עת, הצליחו גם אותם פליטים שצפו במחזות הנוראים, להימלט מהמקום, והגיעו לחוף מבטחים. לא ארכו הימים עד שהצליחו לפגוש את את רבם הנערץ, רבי אפרים כהן.

הפליטים סיפרו לרבי אפרים בצער את גורלו המר של חתנו, והיתה בביתו תאניה ואניה.

כעבור זמן, תמו ימי האבל, ורבי אפרים רצה לאפשר לבתו להנשא בשנית, ולשם כך פנה לרבי העשיל מקראקא כדי להתיר את בתו להנשא לאיש אחר. רבי העשיל מקראקא שמע את עדות הפליטים אודות החרב שנשלפה על צווארו של רבי יעקב, והתיר את האשה על פי עדות זו.

אולם האשה, בתו של רב אפרים, מאנה לקבל את פסק הדין, בטענה כי ליבה אומר לה שבעלה הצעיר עדיין בחיים. היו כמה שלעגו לה וחשבו כי דעתה השתבשה עליה מרוב צער.

לאחר חצי שנה נדהמה העיר כולה: 'ההרוג' הגיע ברגליו, כולם שפשפו את עיניהם לראות את רבי יעקב 'המת' מתהלך בריא ושלם. לאחר שרבי העשיל שמע מפי רבי יעקב את תלאותיו, החליט להפסיק להתיר את עגונות הפרעות, זאת כיון שכמעט גרם לאשת איש מן התורה להנשא חלילה, ורק בנס הקב"ה הצילם ממכשול זה.

לאחר אותו נס מופלא, נולד לבני הזוג בן שנקרא צבי הירש, שלימים התפרסם בספריו ובכינויו "חכם צבי", אחד מגדולי התורה המפורסמים בדורו, שמחלציו יצאה משפחה ענפה בהם צדיקים רבים כרבי יעקב עמדין בני, הידוע בכינויו "היעב"ץ", ונקרא "יעקב" כשם סבו.

הלכות הדיינים רמוזות בפסוק

עוד כתב בעל הטורים שבפסוק זה מרמוזות הלכות הדיינים: "ואלה" - ראשי תיבות: זחיב אדם לחקור הדין. "המשפטים" - הדיין מצוה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט. "אשר" - אם שניהם רוצים. "תשים" - תשמע שניהם יחד מדברים. "לפניהם" - לא פני נדיב יהדר התנכר מהם.

כאשר הדיין מרגיש ברמאות

ואלה המשפטים אשר תשים סופי תיבות "מרמה" לרמוז שאם הדיין מרגיש שהדין מרומה, [דהיינו שהרמאי מביא ראיות אבל הדיין מכיר ומבין שבעל דין זה הוא רמאי], יסתלק הדיין או יחקור היטב וכמו שנפסק בשו"ע חו"מ סי' ט"ו סעי' ג'. (בעל הטורים)

נצטוונו על הדינים במרה

ואלה המשפטים אשר סופי תיבות "מרה", לומר לנו שכבר בהיות עם ישראל במרה נצטוונו על הדינים (כדאיתא בגמ' סנהדרין דף נו:). (בעל הטורים)

לפניהם - לפני עניני העולם הזה

יש לפרש, ש"אשר תשים לפניהם" בא לרמוז, שבכל מעשיו של האדם בעולם הזה צריך ליתן קודם את התורה לנגד עיניו שלא ידחה את התורה בשביל עבודת העולם הזה, וזה מה שכתוב "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" - לפני שיקדישו זמן לעבודת העולם הזה, התורה הקדושה תהא קודם, וכן התפילה קודמת לכל, ולכן אסור לאכול ולשתות קודם התפילה.

אל תהי דן יחידי

ויש שדרשו תיבת "לפניהם" שנאמרה בלשון רבים, רמז למה שאמרו חז"ל באבות (פרק ד' משנה ח') "אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד", דהיינו יחידו של עולם, ולכן יש לדון "לפניהם", לשון רבים, ללמד שיש לדון בפני כמה דיינים ולא בפני אחד.

זכמו שראינו בגמרא (סנהדרין דף ז:) שרב אשי כשהיתה באה לפניו שאלה של טריפה, היה מכנס את כל השוחטים שבעירו, ודן יחד איתם, והסביר שעושה כך "בשביל שתגיע לנו נסורת קטנה מן הקורה" [כלומר, שלא תהא כל האחריות עליו].

ומסופר בירושלמי (נדה פרק ב' הל' ז' דף ט.), שרבי חנינא היה גר בציפורי, והיו באות לפניו שאלות בדין והלכה, והיה מוציא הלכה רק לאחר שנשאל באותה הלכה שתי פעמים והיה בטוח בדין. ואף על פי שהיו עימו בעירו רבי יוחנן וריש לקיש, למרות זאת לא היה מצרף אותם עימו בדין, אמרו: חכם הוא הזקן, שאינו זקוק לנו ומורה הוראה מעצמו מבלי לצרף אותנו. פעם אחת הגיעה לפניו שאלה, וצירף את רבי יוחנן וריש לקיש עימו בדין, אמרו לו: מה ראה רבנו שנודקק לנו היום הזה, אמר להם: יבוא עלי [לשון שבועה] אם לא כל דין ודין שדנתי, לא דנתי אלא אם כן שמעתי מרבי לדון כן, ואף ראיתי שעשה מעשה במקרה כזה לפחות שלש פעמים, ואילו שאלה זו שבאה כעת לפני, באה לפני רבי רק שתי פעמים בלבד, ולכן הלכה זו לא רציתי לפסוק לבדי, וצרפתי אותכם עמדי. (אמרי חן)

ברכת מלך אוהב צדקה ומשפט

בספר שיבולי הלקט (תפילה סי' י"ח והביאו הבית יוסף או"ח סי' קי"ב) מביא, שמצא מדרש (לא נמצא במדרשים שלפנינו) שמספר כך: "כשניתנה תורה לישראל, ואמר לו הקדוש ברוך

הוא למשה, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט". ומכאן תיקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילת העמידה את ברכת השיבה שופטינו, שנחתמת במלך אוהב צדקה ומשפט.

"וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם" (כא, א)

%בזוהר הקדוש כאן (שמות דף צ"ד ע"א) "אלין אינון סדורין דגלגולא, דינין דנשמתין דאתדנו כל חד וחד לקבל ענשיה". [אלו הם סדרים של גלגול הנשמות, דהיינו משפטים ודינים של הנשמות החוזרות ומתגלגלות לעולם הזה, הנידונות כל אחת ואחת כנגד עונשה]

אמונת הגלגול - יסוד בתורה הקדושה

צריך לדעת שהאמונה בגלגול היא יסוד בתורתנו ובאמונתנו, והגאון הרמ"ע מפאנו כתב חיבור העוסק בגלגולי נשמות, ובהקדמה לחיבור, כותב הרב המוציא לאור: "אף אמנם כי באמונת הגלגול רבו המתפלספים שלא יחפצו לתת לאמונה הזו יסוד ועיקר בתורתנו הקדושה, אך אנו מאמינים בכל אשר האמינו רבותנו הקדושים, והם עשו את האמונה הזו ליסוד נחוץ ועיקר גדול בתורתנו, והוא גם אחד מיסודות הדת אשר כל בית ישראל נשען עליהם. ומפורש הוא בזוהר הקדוש (הנ"ל, וכן בפרשת פנחס במדבר דף רי"ג ע"א) שהנשמות חוזרות בגלגול לתקן מה שעיוותו, עיין שם, וזכר לדבר [מהמקרא] ממה שאמרו במדרש תנחומא (ויגש סי' י') על הפסוק שאמר יעקב (בראשית מו, ל) 'אמותה הפעם' - שאיני מת אלא פעם אחת ולא אמות פעמיים. וצריך האדם להעמיק בענין הזה היטב", עד כאן לשונו, ועיין שם עוד בחשיבות אמונת הגלגול.

ובסדר הדורות (בהקדמה) כתב, רמז לגלגול מחכמי התלמוד, מהגמרא נדה (דף ל:): על הפסוק (ישעיה מה, כג) "כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון", ואמרו בגמרא: "תכרע כל ברך - זה יום המיתה, תשבע כל לשון - זה יום הלידה", הרי שהקדים המיתה ללידה, והוא לפי תורת הגלגול, שלאדם המתגלגל יש לידה נוספת אחרי המיתה. ועוד הביא, שכן נראה בתרגום על הפסוק (דברים לג, ו): "יחי ראובן ואל ימות", שפירש - "שלא ימות מיתה שניה", ואיך שייך מיתה אחרי המיתה? אלא שכוונתו למיתה נוספת אחרי שבא בגלגול.

והגאון רבי יוסף חיים בשו"ת תורה לשמה (סי' תנ"ח) הביא בשם ספר "שער הגלגולים" למהרח"ו, עוד רמזים מן הפסוקים לאמונת הגלגול:

הגלגול בבעלי חיים נרמז בפסוק (תהילים כב, כא) "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי", והגלגול בדומם ובצומח נרמז בפסוק (חבקוק ב, יא): "כי אבן מקיר תזעק וכפס מעץ יעננה" [אבן - דומם. ועץ - צומח]. והגלגול באדם, נרמז בספר איוב (לכ ג-ג) שבפסוק אחד משמע שאיוב לא היה צדיק, ומפסוק שסמוך אחריו משמע שהיה צדיק, אלא שהרשיע בגלגול הקודם. וכן מוכח ענין הגלגול מפרשת יבום דכתיב בה (דברים כה, ט): "ככה יעשה לאיש שלא יבנה את בית אחיו", משמע שהאח המייבם בונה ממש את אחיו, שהבן שיוולד למייבם יהיה גלגול של אחיו.

וכן שלמה המלך ע"ה רמז על הגלגול בספר קהלת בכמה מקומות, כגון מה שכתוב (קהלת א, ד): "דור הולך ודור בא" - קודם דור הולך ואחר כך דור בא [שאותו דור בא שוב פעם בגלגול]. וכן כתוב שם, "מה שהיה הוא שיהיה" - שהמתגלגל היה, ויחזור ויהיה, וכן כתוב שם (ח, י): "ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש ילכו" וכו'. עד כאן דברי התורה לשמה, ועיין שם שהביא עוד רמזים לזה בשאר דברי הנביאים, עיין שם, ואכמ"ל.

הגלגול רמז בברכת המזון

הגאון חיד"א (סידור החיד"א ברכת המזון) מקשה: אנחנו אומרים בברכת המזון, "אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו", ולכאורה היה צריך לומר בהתחלה "בוראנו", ורק אחר כך "אבינו מלכנו אדירנו" וכו', כי הרי קודם כל האדם נולד ונברא, ורק אחר כך מכיר את הקב"ה? **מיישב** הגאון חיד"א: יש לבאר שהתכוונו לרמוז כאן את סוד הגלגול, ד"בוראנו" הכוונה שמביא אותנו בגלגול, ולפי זה, הסדר של הברכה הוא על פי הנהגתו יתברך עם ברואיו, כך: "אבינו מלכנו" - מלך המשפט. "אדירנו" - חזק במשפט ומביא חשבון על כל חטאיו של האדם, ואחר כך "בוראנו" - מביא אותנו לגלגול עוד פעם כדי ללכות הפשע, ואז "גואלנו" - גאולת עולם מוציא אותנו מהעוונות.

מעט מקורות על נצחיות הנפש

וקודם שנסביר ענין הגלגול, חובה עלינו לדעת שנשמת האדם היא נצחית, וכמפורש בחז"ל, שהביאו לזה מקורות בפסוקי התורה הקדושה. ונביא מעט מזעיר מן המקורות לנצחיות הנפש:

בפרשת בראשית ביצירת האדם כתוב (בראשית ב, ז): "וייצר ה' את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים", ומפרשים חז"ל במדרש (בראשית רבה פרשה י"ב סי' ח'): "עפר מן

האדמה" - מן התחתונים. "ויפח באפיו נשמת חיים" - מן העליונים. ונמצא שהאדם מורכב משני חלקים, חלק הגוף שהוא מן התחתונים, וחלק הנשמה שהוא מן העליונים.

וכך גם מדייקים חז"ל את הלשון בפסוק "וייצר" שכתוב עם שתי יודי"ן שפירושו שתי יצירות (ראה גמ' עירובין יח.), ומסביר המדרש (בראשית רבה פרשה י"ד סי' ג') שבאדם יש שתי יצירות שונות, מן התחתונים ומן העליונים, וממשיך המדרש: "אמר הקב"ה: אם אני בוראו רק מן העליונים, הוא חי ואינו מת, ואם אני בוראו רק מן התחתונים, הוא מת ואינו חי, אלא הריני בוראו גם מאלו וגם מאלו [גופו מן הארץ ונפשו מן השמיים] וככה, אם יחטא - ימות, ואם לא יחטא - יחיה".

ואומרים רבותינו (ראה חזקוני בראשית פ"ב פס' ז') שלכן הנשמה נקראה בפסוק בלשון "נשמת חיים", משום שהיא חיה לעולם ואינה מתה כמות הגוף. כי בשעת מיתת האדם כשהוא מסיים את העבודה שלו בעולם הזה, חלק הארץ דהיינו הגוף, חוזר לארץ ונעשה עפר כמו שהיה, כמו שכתוב (בראשית ג, יט): "עפר אתה ואל עפר תשוב", וחלק השמיים - הנשמה - חוזרת לשמיים, וכן כתוב בקהלת (יב, ז) "וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה".

ובספר נשמת ישראל (בן ישראל, מאמר ראשון פרק ראשון סוף ד"ה גם הרב) כותב, שמסקנת הפילוסופים כיון שהנשמה היא צלם אלקים, והאלקים הוא נצחי, מוכח א"כ שהנשמה שהיא חלק אלוה ממעל, היא נצחית.

ובספר שמן המור (שמים החדשים פרק י"ב ד"ה ודע כי וכן כתב בעיקרים מאמר ד' פרק כ"ט) כותב: "המופת הוא, שהגוף ככל שיוזקן יחלש, לא כן הנפש, שהרי תלמידי חכמים, אמרו חז"ל במשנה (קנינים פ"ג מ"ו) ש"כל זמן שמוקינים דעתם מתווספת עליהם", שהאדם יכול להיות זקן, וכוחו וגופו חלולים, אבל ברוחו הוא חזק ואיתן, ומכאן מוכחת השארות הנפש, שהנפש אינה קשורה לגוף.

הגלגול לא בא לתקן את הנשמה עצמה

והנה ביארנו שהנשמה היא חלק אלוה ממעל, וכאשר האדם נמצא בעולם הזה, הנשמה צריכה להיות בתוך הגוף, אבל באמת הנשמה לא יכולה לסבול את הגוף הנגוף והגשמי, ולכן יש לנשמה מלבוש הנקרא "צלם", ונקרא גם "נשמה", כיון שבזכות המלבוש, נמצאת הנשמה בגוף,

וזה מה שכתוב (תהילים כט, יא): "ה' יברך את עמו בשלום" - 'בשלום' אותיות 'מלבוש', ונקרא אצל חכמי המקובלים ש"ע נהורין.

והנה באמת האדם אינו יכול לפגום בנשמה עצמה כלל! ואף אם אדם עשה עוונות, הנשמה לא נפגמת כלל, ומה שנפגם זה רק "מלבוש" הנשמה, ולפעמים גם הורס אותו לגמרי, וכל יום כשהאדם ישן נשמתו עולה למעלה ומתקנים לו שם את המלבוש, כי אחרת הנשמה לא יכולה לבוא לגוף האדם בבוקר, לכן כשהאדם קם בבוקר מברך "מלביש ערומים", שמודה על זה שמתקנים לו מלבוש חדש. ואם יש אדם שעשה עוון שרק החסיר מהמלבוש מעט, אבל לא קלקלו לגמרי, גם לו מתקנים את המלבוש, ועליו מברכים "הנותן ליעף כח". (נהר שלום כוונת ברכת מלביש ערומים והנותן ליעף כח)

והמלבוש הזה נמצא במוח יחד עם הנשמה שהיא במוח. שהרי יש לאדם מוח לב וכבד, וסימנם "מל"ך", וידוע שהאדם כלול מ"נפש רוח ונשמה", והנפש - נמצאת בכבד, הרוח - בלב, והנשמה - במוח, "במחשבה איתבריר כולה". וממילא גם המלבוש של הנשמה הוא במוח. והנה מלבוש זה, אם אדם לא השלימו לגמרי, הנשמה חוזרת בגלגול, כדי לתקן את המלבוש.

ויש לפרש שכיון שהנשמה נמצאת במוח שהוא בגולגולת, לכן בספרים הקדושים קראו לגלגול בלשון זה, כי גלגול הוא מלשון גולגולת, ו"באה בגלגול" היינו באה בגולגולת אחרת.

ועוד כתבו בספרים הקדושים (ראה בני אהרן על שער הגלגולים תחילת הקדמה כ"א) שתיבת "גלגול" היא גימטריא "חסד" - שהוא שם ע"ב שהוא מוחין דאבא.

הסיבה שאדם בא בגלגול

אף על פי ש"כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (סנהדרין פרק י' משנה א'), אבל כדי להכנס לגן עדן צריך לתקן את מה שקלקל, ויש כאלו שהתיקון שלהם הוא בגיהנם, ויש כאלו שהקב"ה מחזיר אותם בגלגול במקום לתקן בגיהנם. [ולקמן נבאר בע"ה, מה העדיפות של עונש הגלגול על גיהנם].

והנה נודע שיש לנו בתורה רמ"ח מצוות עשה, ושס"ה מצוות לא תעשה, והן כנגד רמ"ח איברים (מכות כג:) ושס"ה גידים של האדם (זוהר וישלח, דף ק"ע ע"ב).

ודע שיש לאדם גם רמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים (שער המצוות בתחילתו ושערי קדושה ז' ע"א), וכל מצוה היא כנגד אבר אחד או גיד אחד שלו, ועל ידי תרי"ג מצוות מתקן את

רמ"ח אבריו ושם"ה גידיו, וכשעושה מצוה הוא מחיה את האבר או הגיד הרוחני שכנגד אותה מצוה שעשה, ואם חלילה החסיר איזו מצות עשה או עבר על לאו, אותו איבר או גיד שכנגד אותה מצווה, הוא חשוך ופגום (ראה נפש החיים שער ד פרק כ"ט), ולכן, אומר האר"י הקדוש (תחילת שער המצוות), שחובה על כל אדם ואדם לקיים את כל תרי"ג מצוות ה'.

גלגול על שלא קיים מצוות עשה

אומר האר"י הקדוש (שער הגלגולים הקדמה י"א ד"ה ודע כי האדם) שאדם יכול לבא בגלגול לא רק בגלל שעבר על לא תעשה, אלא אף מי שלא קיים את כל מצוות ה', בא בגלגול, בגלל שלא קיים מצוות עשה, כדי להשלים את המצוות שחיסר. אמנם לא כל המצוות שוות, שיש מצוות שלא באים עליהן בגלגול, ויש מצוות עשה שבאים בגלגול בעבורן, ומ"מ מובטח לו שבגלגול לא יחטא בחטאים חדשים שלא חטא בגלגול הקודם, ויש מצוות שעלול לקלקל יותר מהגלגול הקודם. והכלל הוא, שרמ"ח מצוות עשה נחלקות לחמש חלוקות:

א. מצוות אשר בזמננו אין אפשרות לקיימן, כגון: מצוות שהן תלויות בזמן שבית המקדש קיים כמו הקרבת קרבנות. על זה שלא קיים מצוות אלו אין האדם חוזר בגלגול [כי הרי גם אם יתגלגל הוא לא יוכל לקיימן].

ב. מצוות שמחוייב בהן, והיה יכול לקיימן, כמו ציצית תפילין וכו', אם לא קיימן, יחזור בגלגול עליהם כדי שיקיימן, וחוזר אפילו כמה פעמים עד שיקיימן. ואין מבטיחים לו שלא יחטא בגלגול הבא, אלא אפשר שיבואו על ידו עבירות, אפילו כאלה שעדיין לא חטא בהם בגלגול הקודם.

ג. מצוות שאין חובה עליו לרדוף אחריהן כדי לקיימן, אלא אם כן נזדמנו לפניו, כגון: תרומות ומעשרות ושילוח הקן, וזה היה יכול לקיימן ולא קיימן, גם לאלו מוכרח שיתגלגל, אמנם אם בא בגלגול רק בשביל מצוות אלו, מובטח לו שלא יחטא בגלגול זה.

ד. מצוות שאינו יכול לקיימן רק אם הקב"ה יתן לו, כגון: פדיון הבן, חליצה, יבום, וגט, ולא יכל לקיימן, ולא קיימן, על אלו אינו חוזר בגלגול, אבל יבוא בסוד עבור.

ה. בחלק זה יש מצוה אחת, והיא מצוות פריה ורביה, שהאדם מחויב לרדוף אחריה ובידו לקיימה, וחמורה היא מאוד, וכשלא קיים אותה יחזור על זה בגלגול. [אבל הגלגול למי שלא קיים מצוה זו, הוא שונה משאר הגלגולים כמבואר שם].

ו. האר"י הקדוש (שם) מוסיף חלוקה שישית, והיא מצות לימוד תורה, שאם לא למד תורה יחזור בגלגול, שתלמוד תורה כנגד כל המצוות, ואומר רבנו האר"י שכל אדם צריך ללמוד ולדעת את כל פרד"ס התורה שהם ראשי תיבות: פשט רמז דרש סוד, ואם אדם לא למד אפילו חלק אחד מארבעת חלקי פרד"ס התורה, חוזר בגלגול להשלים את אותו חלק.

וכל האמור הוא לענין מצוות עשה שלא קיימן, אבל בודאי גם על מצוות לא תעשה אם חלילה עבר עליהן, חוזר בגלגול.

משל מהחפץ חיים להמחיש קושי הגלגול

החפץ חיים (שפת תמים פרק ד' בהג"ה) כותב: אל יחשוב האדם שגלגול זה דבר קל, אלא ידע כי גלגול הוא דבר קשה. משל לאדם שלא היתה לו פרנסה, אמרו לו, לך לחוץ לארץ באחד המקומות הנידחים, תפתח שם מפעל ותעשה עסקים וכך תהיה עשיר. הלך והתייעץ עם חבריו ואמרו לו שזה דבר טוב, שאל את אשתו, והסכימה לו, שאל את רבו ואמר לו לילך. יצא לדרך ארוכה ורק לאחר שבעה חדשים הגיע למחוז חפצו, פתח בית חרושת והצליח ונעשה עשיר גדול, אבל היה מאוד מתגעגע לבני ביתו.

לאחר חמש שנים שלח לבני ביתו מכתב וכתב להם, שהוא מוכר את כל רכושו, וחוזר לבית, כולם התכוננו וחיכו, ויהי בחזרתו לאחר שבעה חדשים של נסיעה, והוא כבר רואה את החוף ואת אשתו וילדיו, ועוד רגע כבר מגיע אליהם, והיה מוריד דמעות משמחה והם צועקים לו בשמחה, לפתע פתאום עוצרים אותו שוטרים ואומרים לו שבמדינה שממנה הוא יצא, הוא חייב לאחד מאה שקלים, אמר להם שמיד הוא ישלח לו, אמרו לו בשום אופן, החוק הוא שמי שחייב כסף לחזור למדינה לשלם את הכסף בידיו, התחנן לפניהם ואמר מה זה מאה שקל, אני אשלח את הכסף ואשלח פי מאה, אמרו לו לא, בשום אופן אינך יכול לרדת מהספינה אלא עליך לחזור! ביקש, אם כן תתנו לי לפחות לנשק לבני ולבנותי, אמרו לו, אין לנו רשות, אלא מיד מכאן עליך לחזור - שבעה חדשים לילך ועוד שבעה חדשים לחזור, לא היתה לו ברירה וחזר, ולנגד עיניו הוא רואה את כל בני משפחתו שמחכים ומצפים לו ובוכים עליו.

ואומר החפץ חיים, כל זה הוא כאין וכאפס לעומת הצער שנגרם למי שחוזר בגלגול, שעובר יסורים נוראים בה.

לפעמים אדם סובל בגלל עוונותיו בגלגול אחר

לפעמים יש אדם שסובל בעולם הזה, ולא יודע למה הוא סובל, ואומר, הרי כל יום אני משכים להתפלל, עושה מצוות ה' כמו שצריך, ולומד תורה, ולא עובר על שום מצוה, לא מדבר לשון הרע, שקר, וחנופה וכו', אם כן למה מגיעות לי כל כך הרבה צרות?

והתשובה היא כפי שאומר הדברי יחזקאל משינווא, כתוב בפרשה: "ואלה המשפטים" - אם רואה אדם שבאים עליו יסורים ומשפטים ודינים קשים, ואינו יודע על מה באו לו כי יודע שלא חטא כל כך, "אשר תשים לפניהם" - ידע שהסיבה היא לכפר על גלגולים קודמים, וזה שכתוב "אשר תשים לפניהם" - יתלה שהיסורים הקשים הם למרק העוונות של גלגולים קודמים שהיו לפני גלגול זה.

קורות חייו של האדם הם תוצאה של הגלגול הקודם

וכתב בספר קב ונקי (פרשת וישלח) וזה לשונו: יש לך אדם שהוא עשיר, אבל מצד אחר יש לו צער גידול בנים חלילה, ויש בהיפוך, והכל גלוי וידוע לפני השם יתברך, מפני שהוא הוא היודע לבדו כל תעלומות, ושורש נשמתו של כל אחד ואחד, והאיך לצרף סיגי נשמתו, הן בגלגול זה הן בגלגול אחר, ואין להרהר ח"ו אחר מדותיו יתברך שמו, רק לבקש רחמים מלפניו, ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה.

רבי עקיבא סבל בגלל הגלגול הקודם

ובחז"ל (מנחות כט:): איתא, בשעה שמושה רבנו עלה למרום ראה את הקב"ה קושר כתרים לאותיות, ואמר הקב"ה למושה שעושה כן בשביל רבי עקיבא "שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות", שאל משה את הקב"ה: "רבנו של עולם כיצד אתה נותן את התורה על ידי הרי הוא ראוי יותר ממני?" אמר לו הקב"ה "זה ענין שלי, תסתכל עוד", הסתכל עוד וראה שסורקין את בשרו במסרקות של ברזל, שאל משה "זו תורה וזו שכרה?" אמר לו הקב"ה "שתוק כך עלה במחשבתך". כלומר, תראה במחשבה בגלגול מה עשה, ותראה בגלגול הקודם מה עשה, ותראה שהוא גלגול של זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני [ושכם בן חמור], ולא סתם נהרגו לו עשרים וארבעה אלף תלמידים [שגם במגפה של בנות מדין נהרגו עשרים וארבעה אלף], כלומר כל זה הוא תיקון מגלגולים קודמים. (שער הגלגולים פרק ט')

ולכן הקב"ה אמר לו "שתוק" כי צריך שתיקה שתעלה לעולם המחשבה, ששם סוד הגלגול.

משה ויתרו היו גלגול קין והבל

עוד כתב רבנו האר"י ז"ל (ראה ליקוטי תורה פר' שמות על הפסוק ויבאו הרועים ושער הגלגולים הקדמה ל"ג והקדמה ל"ו) שמשה ויתרו היו גלגול הבל וקין. שהנה במדרש (בראשית רבה פרשה כב, ז) מסופר, שקין והבל אמרו, בואו ונחלק את העולם, קין לקח את הקרקעות, והבל לקח את המטלטלים, ואז החלו להתווכח, קין אמר "הארץ שאתה דורך עליה היא שלי", והבל אמר "המלבושים שאתה לובש הם שלי". ואחר כך ראה קין שהבל שהיה רועה צאן, מאכיל את הצאן מגידולי הארץ, אמר לו קין "אתה גולן שגידולי הארץ הם שלי, ויש לך דין מוות", הלך קין והרג אותו. וגם לקח את התאומה שנולדה עם הבל. ואבד זרעו כולו במבול כדכתיב "וימח את כל היקום", היקום זה קין, אל תקרי "היקום" אלא "ויקם" שרומז לקין, שנאמר (בראשית ד, ח) "ויקם קין", וגם תיבת "היקום" הוא גימטריא "קין" עם הכולל.

וכאשר בא משה רבנו וראה את בנות יתרו שבאו לדלות מים מהבאר, "ויבאו הרועים ויגרשום" (שמות ב, יז), וכתב על זה האר"י ז"ל כי יתרו היה גלגול קין, ומשה היה גלגול הבל, וכיון שקין היה מונע מהבל מלרעות את צאנו והיה אומר לו "פרח באויר", לכן "ויבאו הרועים ויגרשום" - מידה כנגד מידה, שיתרו שהוא קין רצה לגרש את משה שהוא הבל, והרועים גרשו את בנותיו. עד שבא משה שהוא הבל ויושיען, שהבל מחל לקין על זה, ואז בא יתרו [קין], והתערור לתקן מה שחטא ואמר קראן לו ויאכל "לחם" האכיל והשקה אותו והחייא אותו, וזה לתקן את מה שקין הרגו, וגם "לחם" זו בחינת אשה שהביא לו את בתו במקום התאומה שלו שלקח לו בגלגול הבל. ומאידך גיסא: "ומשה היה רועה את צאן יתרו", ועכשיו בגלגול זה לוקח אותם למדבר שלא להנות מן הגול.

ולכן כתוב שיתרו אמר למשה (שמות יח, ו): "אני חתנך יתרו בא אליך" וכו', אני חתנך יתרו, ראשי תיבות אח"י, שהיה אחיו מגלגול קודם, ושני בניה עמה, תיקון על מה ששפך את דמי הבל, דמי אחיך זועקים אלי מהאדמה. "ואשתך" - ולא אמר בתי, לרמז כי זאת התאומה שגזלתי ממך. "ושני בניה" הרי הזרע שהיה אמור להיות שלך.

גלגול ראשון נקרא "אב" ושני נקרא "בן"

וכתב רבנו האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה ד', ספר הגלגולים פרק ו'), מי שבא בגלגול בפעם הראשונה נקרא "אב", ומי שבא בגלגול בפעם השניה נקרא "בן", ועל פי זה פירש מה שכתוב בתורה (דברים ה, ט-י): "פוקד עוון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים ועושה חסד

לאלפים לאוהבי ולשומרי מצוותי", פוקד עוון אבות - מדבר על הרשעים שבאים בגלגול עד ארבעה פעמים, שמחסר עוון "אבות" זה בגלגול הראשון, על "בנים" - גלגול שני, ועוד מביאו על שלשים ועל רבעים פעם שלישית ורביעית.

אבל "ועושה חסד לאלפים" מדבר על הצדיקים, ש"חסד" הוא גימטריא גלגול, שעושה גלגול לאלפים, אפילו אלפי גלגולים, למי ש"אוהבי ושומרי מצוותי".

מעשה נורא מזמן הבעל שם טוב

מעשה שהיה בימי הבעש"ט זי"ע (ראה הגהות מקור מים חיים על פירוש הבעש"ט פרשת משפטים אות א') שעשיר אחד הזדמן לו לנסוע למרחקים לזמן רב, והפקיד את ארנקו עם הון רב של כמה אלפים זהובים אצל ידידו הנאמן שהיה עני ואביון. כעבור זמן, אחר שנסע העשיר לדרכו, נפטר פתאום העני לעולמו והניח אחריו כמה בנים, וכשבאו לחלק ביניהם הירושה, הדיינו, החפצים המועטים שהניח אחריו, מצאו במקום מוצנע את המטמון, הנ"ל.

המה ראו כן תמהו מאין בא לאביהם אוצר רב כזה, והחליטו שבוודאי היה אביהם איש קמצן מאוד והטמין כל הונו בסתר וחי בעניות ודחקות, וחלקו ביניהם העזבון הגדול הזה, וכל אחד בנה לו בית נאה ומהודר כראוי לנגידים, והיה הדבר לשיחה בפי הבריות איך בין לילה נתעשרו...

בשוב העשיר לביתו, כשסיפרו לו את המאורע הנפלא איך שמת חברו העני והניח אחריו עשירות גדולה לבניו, התחיל לצעוק מרה ולבכות, אוי לי! הלא כל העשירות הלזה שלי הוא, כי קודם נסיעתי הפקדתי אצלו את רוב רכושי...

זירץ תיכף אל היורשים, ויאמר להם שהארנק שלו היה אצל אביהם, ותבעם שיחזירו לו את פקדונו. ענו לו היורשים שאינם יודעים כלל מזה, ואין שום טענה ותביעה עליהם.

וכראות העשיר כי הפנו אליו עורף, הזמינם לדין תורה, ופסק הדין שישבעו היורשים שבועה על כך שאביהם לא ציוה אותם על פיקדון כזה, ויפטרם, וכן עשו, ופטר אותם מלשלם.

נעשה מזה רעש גדול בכל העיר והסביבה, כי בהכירם את העני המנוח, הרי האמת עד לעצמו שהמעות הללו לא היו שלו אלא הם של העשיר, ואם כן, איך יצא פסק מהבית דין שהיורשים אינם מחוייבים להחזיר לו כלום.

נסתבב הדבר שהמעשה הגיע לאזנו של המגיד ממעזריטש זי"ע שהיה אחד מתלמידי הבעש"ט זי"ע, ונכנס אל רבו ושאלו, הרי כתיב "דרכיה דרכי נועם" (משלי ג, יז), ואיך אפשר שעל ידי משפטי התורה יצא פסק דין מעוות כזה, שהרי הכל יודעים את האמת שהארנק היה בפקדון אצל העני, ואיך יצא הפסק דין שהמעות היו שלו.

ענה לו הבעל שם טוב הקדוש, בוא ואסבירך, השכם מחר בבוקר מוקדם וצא מחוץ לעיר, והלכת אל מקום פלוני שנמצא באיזו פרשת דרכים, ותמצא שם אילן גדול ורחב עם ענפים גדולים, וסמוך לו יש מעיין עם באר מים חיים, ועלה על האילן ושב שם כל היום ותתכסה בין הענפים באופן שלא יוכלו לראותך, ולא יודע שאתה מסתתר שם, וכל מה שתראה שם שמור בלבך, ושתוק, וכשיפנה היום תרד מהאילן ותבוא אלי ותספר לי מה שראית...

וכן עשה, השכם בבוקר התפלל, וילך אל המקום אשר אמר לו הבעש"ט, ועלה על האילן וישב שם בין הענפים תמיר ונעלם מעיני הבריות.

ויהי כחצות היום וחום גדול שלט על פני הארץ, וירא והנה בא סוחר אחד רוכב על סוסו והוא עייף ויגע, וכראות הסוחר את המעיין, ירד מן הסוס ושתה ממי המעיין להחיות את נפשו במים קרים על נפש עייפה, וישכב לנוח קצת תחת צל האילן, והסיר את חגורתו מעליו אשר בה היה טמון כל כספו כמנהג הסוחרים וישם מראשותיו וירדם. כעבור חצי שעה הקיץ משנתו ועלה בחפזון על סוסו וירץ לדרכו, ובהחפזו שכח חגורתו עם הכסף תחת האילן.

לא עברו אלא כמה רגעים והנה סוחר שני בא והוא רוכב על סוסו וגם הוא עיף וצמא, ובראותו את האילן והמעיין תחתיו קפץ מעל סוסו ושתה מהמעיין ובגשתו אל האילן לפוש מטורח הדרך, ראה את המציאה, ויפן כה וכה וירא כי אין איש, וילבש את החגורה עם המעות תחת חגורתו, וימהר וישיש לרוץ אורח...

כעבור זמן מה והנה עני אחד בא ומקלו בידו, ומחמת חום היום ועייפות הדרך, שם פניו אל המעיין והרוה את נפשו מים לצמאון, והניח עצמו לישן תחת האילן.

בין כך ובין כך הרגיש הסוחר הראשון באמצע הדרך כי חסרה לו חגורתו אשר שכחה ועזבה תחת האילן, ותיכף חזר במרוצה דחופה אל המקום אשר היה שם בתחילה, ובקפצו מעל סוסו מצא שם את העני ישן. וכמובן שחשדו שהוא בוודאי מצא שם את החגורה עם המעות ולקחה לעצמו, והקיצו ברגזה ואמר לו החזר החגורה אשר מצאת פה, כי שלי היא.

השיב העני בתמהון ואמר: על איזו חגורה אתה מדבר, ומה אתה רוצה ממני? וימלא הסוחר חימה ויך אותו במקלו מכות אכזריות, כי אדם בהול על ממונו, ובחפשו קרע את תרמילו ואת חלוקו אשר זה היה כל רכושו, וצעק עליו ככרוכיא, גנב! החזר לי את מעותי! ויוסף להכותו, ובראותו כי לא הועיל מאומה, הניחו וחזר לדרכו בפחי נפש.

והעני נשאר בעירום ובחוסר כל, היה מוכרח לנוח תחת האילן עד ששב רוחו בקרבנו, ואחר כך ליקט את בלאות סחבותיו אשר היו מפוזרות על פני השדה והלך לדרכו...

התלמיד אשר ישב שם כל היום בין ענפי האילן ראה את כל המאורעות התמוהים, ורק פקודת רבו - הבעל שם טוב - שמרה את רוחו להתאפק בכל כוחו לבלי להגיב על כל הנעשה. ובראותו שהנה היום פנה, ירד מהאילן והלך ישר אל רבו הק', וסיפר לו את כל אשר ראו עיניו.

או אז אמר לו הבעש"ט הסכת ושמע ואתן לך להבין דבר לאשורו: הסוחר הראשון שראית שאבד את כל מעותיו, בגלגול הקודם היה לו דין תורה כמו בסיפור שאתה סיפרת לי, וגם הוא נשבע שבועה שאביו לא פקד אותו ולא ציוה על פקדון כל שהוא, ועל ידי זה זכה בדין ונתעשר בהון רב ממה שאינו שלו. והסוחר השני היה בגלגול הקודם המפקיד שאבד את מעותיו בדין תורה על ידי שבועה הנ"ל, והוכרחו שניהם לבוא בגלגול, ומסבב כל הסיבות הזמינם לאותו מקום, כדי שיתקון הדבר ויחזור הממון לבעליו...

חזר התלמיד ושאל, מילא שני הסוחרים, אבל העני למה סבל. השיב לו הבעש"ט, העני היה הדיין בדין תורה הנ"ל בגלגול הקודם, ונענש על שהעמיד דבריו על דין תורה, שאם רואה הדיין שבא לפניו דין מרומה צריך לטכס עצה ולעשות פשרה.

וסיים הבעל שם טוב: שעל כוונה זו הסמיך הזוהר הקדוש עניין הגלגולים אל הפסוק ואלה המשפטים - "אלין אינון סדרין דגלגולא, דינין דנשמתין דאתדנו כל חד וחד לקבל ענשיה" - דהכוונה הוא, ליישב מה שלפעמים יוצא פסק בדין תורה שאינו מובן בעיני הבריות ונראה כעיוות הדין, אמנם ע"י סידרין דגלגולא נתקן ונסדר הכל...

מעשה גלגול נשמה עם מרן רבי יהודה צדקה

ראש הישיבה מרן רבי יהודה צדקה זצוק"ל סיפר על אחד מבני משפחתו שהיה צדיק גדול והיה משכים כל לילה בחצות, ואמו בקשה ממנו שכל בוקר יבוא ויאמר לפניו את ברכות השחר כדי שתענה עליהם אמן, וכך היה, שכל בוקר היה הולך במיוחד לאמו ומברך לפניו ברכות השחר.

והנה באחד מן הימים בחורף קשה הסיקו את התנורים, ונתפסה האש באותו חכם ונשרפו רגליו, ובאותו הזמן היה בית חולים בירושלים רק בהר הצופים והיתה עת מלחמה, ולקחו אותו לבית חולים. ובהיות הבוקר, אמו שרגילה שבנה בא אליה, לא הגיע, ואמו שאלה את הסובבים היכן בני? שתקו ולא אמרו לה שהוא נשרף ברגליו.

ולבינתים בבית החולים אמרו לו הרופאים שאי אפשר לרפא את הכוויות שיש לו, ועוד יום יומיים הוא הולך ח"ו מן העולם. כיון ששמע כך, הלך, וסיפר לאמו כל המעשה ומה שאמרו לו הרופאים. בכתה ואמרה, מה עשה בני שכך נהיה לו, שום עבירה לא עשה מעולם. באו אליה בחלום ואמרו לה וכי את יודעת חשבונות שמים, כך וכך עשה בשוגג בגלגול הקודם, ועכשיו הוא צריך תיקון לזאת.

התעוררה והלכה לראש הישיבה מו"ר רבי יהודה זצוק"ל ושאלה אותו מי שעושה עוון כך וכך מה דינו, אמר ראש הישיבה שריפה, ואז סיפרה לו את החלום שחלמה, מיד לקח ראש הישיבה ספר "לשון חכמים" והלך לקרובו הנ"ל ועשה עמו וידוי על אותו חטא, ואחרי יום יומיים יצא בריא מבית החולים, וחי עוד עשרים ואחת שנים.

רבי אברהם עדס גילה לחכם יהודה פתיה על גלגול בנו

עוד מסופר על מו"ר חכם יהודה פתיה זצוק"ל (בעל מחבר הספרים "בית לחם יהודה" ו"סבא דמשפטים", וכן ספר "עין הרקח", על האדרא רבא וזוטא) שאף אחד לא ידע עליו, וכשבא לארץ, נתגלה הרשב"י בחלום למקובל רבי אברהם עדס, סבו של מו"ר רבי יוסף עדס זצ"ל, ואמר לו שיש לרבי יהודה פתיה ספר חשוב שהוא פירוש על האידרות, ותגיד לו שיפרסם ספר זה.

באותו זמן היה הרב בן ציון חזן זצ"ל גבאי של ישיבת פורת יוסף והרב של העיר העתיקה, ושאלו רבי אברהם עדס אם יש חכם אחד בשם רבי יהודה פתיה, אמר לו בודאי יש, עכשיו הגיע לארץ ישראל, הלך אליו רבי אברהם ושאלו על הספר עם פירוש האדרות, אמר לו חכם יהודה: איך כבודו יודע, אמר לו, רשב"י נגלה אלי בחלום ואמר לי להגיד לך שתוציא את הספר לעולם.

והנה תוך כדי שדברו שניהם, היה לחכם יהודה בן אחד צעיר שהיה עושה מעט הפרעות, ורבי יהודה נתן לו איזה מכה להשתיקו, אמר לו רבי אברהם עדס אל תרביץ לו שהוא בגלגול הקודם היה מלמד בחדר לילדים והרביץ להם, ולכן עכשיו בא בגלגול והרבה מרביצים לו, אבל באמת הוא כבר הולך לגמור את התיקון שלו.

לאחר זמן חלה בנו, בא חכם יהודה לבנו ואמר לו: "זוכר אתה שרבי אברהם עדס דיבר אתי? אתה יודע מה אמר לי? שאתה גלגול של רב לתלמידים שהיה מרביץ להם", עכשיו בא תעשה וידוי ותגמור את התיקון שלך, ואכן אמר וידוי והלך מן העולם.

תינוק שנפטר ביום שלאחר הברית

עוד מסופר שרבנו האר"י היה באיזו ברית, ומיד אחרי הברית לפתע מת הילד, בכתה האמא בכיות גדולות, אמר רבנו האר"י לאמא - יש לך זכות גדולה ואין לך מה לבכות, היות והילד הזה גלגול של רב גדול שבעבר עשו לו הברית מקודם יום השמיני, ולכן זה עתה בא בגלגול רק כדי לתקן ענין זה.

מדוע צריך גלגול ולא מספיק גהינם

בעל הראשית חכמה רבי אליהו דוידש זצ"ל מקשה בשער היראה (פרק י"ג אות פ"ב) בשם רבו הרמ"ק, וכמו שכתב בספרו שיעור קומה ערך "גלגול" דף פ"ג עמ' ב'. מדוע הקב"ה מביא אדם בגלגול, ולמה לא יכניס אותו ישר לגיהנם, ויזדכך שם? ומתרץ כך:

כי טעם הגלגול הוא משתי סיבות: א. לחסרון מצוה שלא השלים וצריך לחזור ולהשלים כראוי, ולזה מוכרח לבוא בגלגול כי אין גיהנם אלא לטהרה בלבד, אבל לא להשלים חסרון.

ב. יש עוונות שהגהינם מטהר ויש שאינו מטהר. והמשל בזה לאדם המנוגע בגופו ובאבריו בנגעים גדולים ועצומים, והנה יש נגעים שיוכל הרופא לרפאותם בלי חתיכת אבר שלם אלא יחתוך ממנו מעט מן הבשר המעופשת ההיא עד שיבריא, אבל לפעמים יקרה שצריך לחתוך כל האבר כולו כדי שלא ימות ויגיע הנגע אל הלב אז חותך כל האבר ונמצא האדם ההוא בעל מום מאבר אחד, זרוע אחד או שוק אחד וכיוצא בו.

וכך הוא לענין פגמים של העוונות, שיש פגמים שאדם פגם באחד מאבריו שאם היה בגיהנם יזדכך ויבריא אותו האבר, אבל יש מי שפגם באבר אחד כל כך עד שאם יכנס בגיהנם יתבטל כל האבר ההוא מכל וכל, ואין הקב"ה חפץ שאדם ישאר בעל מום בגן עדן אלא יחזור לעולם לתקן, ואז אפשר שיהיה בעל מום כפי האבר שבו פגם בתחלה ואז צריך שבמותו יעשה תשובה ובזה מתקן על מה שעבר בגלגול הקודם.

אמנם הגהינם אינו אלא לטהר העוונות שאין בטהרתם כריתת אבר והוא מה שאמרו חז"ל (עירובין יט.) פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם ק"ו ממזבח הזהב. וזו היא

ענין השליטה שתשלוט בהם מכל וכל לכלותם, אבל ודאי שאש הגהינם תטהר אותם מבחון את החשך והפגם ההוא שבאברי הנשמה, והוא כמשל הרופא שישים סם אחד על המכה כדי לאכול הבשר הרע ההוא. ובצאת הנשמה מגיהנם היא חסרה מבשר איבריה כמשל שהמשלנו וחסרונה ישתלם על ידי אור "שמש צדקה ומרפא בכנפיה" (מלאכי ג, כ).

נמצא שכל מה שה' יתברך מביא את האדם בגלגול לעולם הזה, זה לטובתו כדי שעל ידי תשובתו יתקן העוון, כי הגהינם הוא רק בבחינת תחבושת ורפואה כדי שתהיה הנשמה זכה וברה ותוכל לשבת עם הצדיקים.

ועוד אומר האר"י ז"ל, כי הגהינם זמנו קצוב רק י"ב חודש, ויש שמגיע להם עונשים גדולים של מאה שנה, או אלף שנה. כמו שמובא בשער הגלגולים (בהקדמה דף כ"א, הקדמה כ"ב, וכן בספר הגלגולים פרק ל"ה) שהרשעים אחר מיתתם נכנסים בגיהנם ומקבלים שם את עונשם ומתכפר להם ומשפטם י"ב חודש, ויש רשעים שכתוב בהם (שמואל א' כה, כט): "ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע". ואינם זוכים ליכנס לגיהנם אחר פטירתם למרק עוונם. אמנם נפשם הולכת מדחי אל דחי בגלגולים משונים עד ימרק ענשו קצת, ויוכלו ליכנס רק אחר כך בגיהנם י"ב חודש להתכפר לגמרי, ולאילו אין זמן קצוב כי לפעמים ילכו מדחי לדחי בגלגולים ההם, עשרים שנים או מאה ואלף שנים, והכל תלוי כפי ערך העוונות שעשו בעולם הזה.

למעט בדיבור כדי להינצל מאיסורים ומגלגולים

כתבו בספרים הקדושים (ראה שער הגלגולים פרק ל"ה) שהמדבר לשון הרע מתגלגל בכלב, וזה מה שכתוב (במדבר לב, מב): "ויקרא לה גובח" "לה" - ראשי תיבות: לשון הרע, שהמדבר לשון הרע מתגלגל בכלב שנובח רחמנא ליצלן.

ולכן צריך להשמר מאוד מדיבורים אסורים, ובכל דיבור ודיבור שידבר בעולם הזה, אפילו לצורך עסקים וכו', יכול לבוא לידי פשע, או לשון הרע, או שקר, או כעס, שאי אפשר לאדם להינצל מעוון בשעה שפותח פיו, וכן רמוז בפסוק (שמות כב, ח) "על כל דבר - פשע", לרמוז שכל המרבה דברים מביא חטא. ואחר כך גם עלול להתגלגל בכלב.

וכתוב (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא", ויש לפרש על דרך הרמז: "וכל כלי פתוח" - כלומר הפה שהוא פתוח, "אשר אין צמיד פתיל עליו" - שלא צומד וקושר פיו מלדבר דברים בטלים. אז "טמא הוא" - אי אפשר שלא ידבר לשון הרע

ושקר. וזה מה שאמרו בגמרא בברכות (דף סב): "מצאו נעול בידוע שיש שם אדם", אם הפה נעול יש כאן אדם טוב, אבל - "בפתוח בידוע אין שם אדם".

וכן כתב הגר"א באיגרת לבנו: "על כל רגע שחוסם פיו בעולם הזה זוכה לאור הגנוז שאין כל בריה ומלאך יכולים לשער".

כיצד ידע האדם מה צריך לתקן

בספר "דעת ותבונה" (פרק מ"ט דף ק"ד ע"א) כתב הרב המגיה, כיון שאין עתה מי שיגיד לנו את הגלגול שלנו ומה באנו לתקן, אם אדם יש לו חשק ועושה תשובה ורוצה מאוד לילך בעבודתו יתברך. ה' יתברך ישים בלבו איך להתנהג, ויעשה דברים הנצרכים לתקון נשמתו ואז לא יצטרך יסורים וכו'. אבל אם אדם אין לו שום ידיעה וכו' נשלם התיקון ע"י יסורים ה' יצילנו. ואם כן בדור יתום הזה העיקר הוא כוונת הלב והכנעתו, וההתלהבות והשתוקקות שלו בעבודת ה"ת, ואז הקב"ה יחוס עליו ויגלה לו את הדרך אשר יעשה.

וכן כתב הרב שמשון ששון כי אם אדם משתדל הרבה בדרך ה' וכו', יגלו לו מן השמים את הדרך אשר ילך בה ואת הגלגול והתיקון שלו.

והגר"א (בביאורו לספר יונה ד, ג) כי במה שנכשל האדם בגלגול זה הרבה פעמים, ובאיזו עבירה שחשקה נפשו במאד, אלו הם הדברים שעליו להשתדל ביותר בתיקונם, כי עבורם נתגלגל עתה.

זכבר הקדימו הרמ"ק (אור יקר סבא סי' ז דף כז-כח) שכתב: הדבר שיש לו טורח בו, הוא הדבר שעליו נתגלגל ועליו לתקנו, כדוגמת מי שיהיה גלגולו מצד החסד [שהוא משורש חסד], לא ימשך ולא יחטא בעבירות מצד הטבע החם [כי יש לו חמימות לחסד וכיו"ב], אמנם יחטא שלא יהיה חזק בקידוש שם שמים ברבים שצריך לזה אומץ וגבורה, [כי בא לתקן את מידת הגבורה] ויהיה צריך להתחזק להמשך לקדש שם שמים ברבים, עכ"ל.

וכן כתב (בספרו שיעור קומה ערך גלגול דף פ"ג עמ' ב) וזה לשונו שם: "ואם תאמר במה ידע אדם את הדבר שעליו בא [בגלגול] אם מצוה או עבירה כדי שיזהיר עצמו או יתקן עצמו בענין זה? ויש לומר דהענין הזה הוא מוטבע בסגולה באדם, בסוד רדיפת הנשמה וחשק הנשמה בענין המצווה [המסוימת], או שיצרו מפתהו על אותה עבירה שהכשילו [בגלגול ה] קודם, ומחירת לגנב היא חתורה מן [גלגול] קודם, ובא לו היצר הרע באותו דרך, לכך יזהר ממנה ביותר".

זכתב בספר אור המאיר (שיר השירים דפוס וורשא דף טז ע"ב ד"ה אקומה) וזה לשונו בקיצור: אם האדם אינו יודע בעצמו מה שהוא חסר, ובאיזה ממחשבותיו יאחז ואל ירפנו, יתחיל לתקן מלא קומתו מראש ועד עקב, וזהו עצה היעוצה לדעת באיזה אבר מרמ"ח אבריו הוא מרוחק מעבודת הבורא, ובאיזה אבר הוא נפרד ונוטה לסטרא אחרא, והספרים נתנו עצה וסימן, אם בראות אדם שהתאווה גוברת עליו באחת מן המידות המגוננות יותר, ידע נאמנה שבשביל זה נברא בעולם הזה, לתקן מה שעיות בגלגול ראשון, ואחרי זאת שבוחן ומסבב מלא קומתו להשכיל לדעת על מה אתא להאי עלמא שפלא לתקן, ומרגיש בעצמו באיזה מהן התאווה גוברת, יאחז במעוז שכלו לתקן זאת, ולא ירפנו, עד כאן דבריו.

מעשה נורא בתינוק שקרא קריאת שמע

הגאון חיד"א (שם הגדולים מערכת גדולים אות י' סעי' י"ד) מביא, שהגאון רבי יהודה אריה ממודינא, מספר על עצמו, שכאשר למד את ענין הגלגולים, לא הבין זאת ולא נכנס לו לראש. והיו לו שכנים שנולד להם בן, והיה התינוק בוכה כל הזמן, ראה את הוריו בוכים, שאל אותם למה אתם בוכים, אמרו לו, כל הזמן הוא חולה ובוכה, בירך הרב את אותו התינוק בלי שיכנס לביתם.

לאחר חמשה חדשים בהיות התינוק בן ששה חודשים, צעקה אמו שהוא גוסס, הלך רבי אברהם הלוי ונכנס לבית שהתינוק נמצא, וכשנכנס ר' אברהם הלוי ישב התינוק כמו אדם גדול וקרא קריאת שמע בקול גדול מילה במילה בדקדוק גדול, והלך לעולמו, אמר רבי אברהם כעת אני מבין מה שאמר האר"י ז"ל על סוד הגלגול, כי זה היה ודאי גלגול.

מפי עליון לא תצא הרעות

בספר שם עולם ל"חפץ חיים" (שם עולם ח"א שער שמירת השבת פ"ג) מובא וזה לשונו: "ואל יהיה לפלא בעיני האדם, אם כן שיש השגחה בעולם, למה זה עניי וזה עשיר, הלא במעשים טובים מצוי כמה פעמים שעושה העני כמו העשיר, ולפעמים יקרה שהוא בעל מעשים עוד יותר מן העשיר.

זה דומה לאורח שבא לבית המדרש, וראה שהגבאי מחלק עליות, לכהן וללוי מן המזרח, לשלישי מן הדרום, לרביעי מן המערב, לחמישי וששי מן הצפון, ויתמה עליו ויאמר, למה ברר דוקא לאלו מן המזרח, הלא יש יפים מהם, ועוד למה בשלישי ברר לו את הדרום, והלא במזרח היה די לכולם, והם יפים מהם, וכן כהאי גוונא תמה על כל העליות, למה בכל העליות יחפש אחר אנשים שברוח אחר.

השיב לו פקח אחד על תמיהותיו, האורח בא לשבת אחת והוא רוצה לידע תירוץ על כל הקושיות שיש לו, אילו היה האורח פה כמה שבועות זה אחר זה, היה רואה את החלוקה של הגבאי איך שהכל הוא בסדר נכון, בשבוע ראשון של החדש נתן כהן ולוי לאיש פלוני ופלוני שבמזרח, וכן שלישי ורביעי לאיש פלוני שבמזרח, ובשבוע שני לפלוני ופלוני, על כן מוכרח עתה לדלג אותן האנשים, ולפעמים לאותו הרוח כולו, וליתן לאנשים אחרים שברוח אחר.

כן הוא ממש בעולם הזה, האדם בא לפה לרגעים אחדים כי כמה ימי שנותינו, והוא רוצה לידע תירוץ על כל הקושיות שיש לו, מפני מה זה עני וזה עשיר, וכהנה קושיות אחרות שיש לו, אלו היה חי פה כמה מאות שנים יחד, היה רואה שלפני מאה שנה היה זה העני עשיר והעשיר עני, ונבחנו אז בנסיון וכנ"ל, דהיינו שפגשו העני ובקשו שיפרנסו ולא רצה. וגם אולי חטא אז הרבה על ידי עשירותו, ומוכרח עתה בגלגול זה להבחין בכור של עוני אולי יעמוד בזה, וגם כדי לכפר על מעשיו הראשונים.

ולפעמים גורם החטא שמהפכין עליו הדבר בעודו בחיים, וכמו שאמרו חז"ל (תמורה דף טז.) בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר לו פרנסני, אם מפרנסו מוטב, ואם לאו (משלי כב, ב) "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'", מי שעשאו עשיר לזה עושה אותו עני, עני לזה עושה אותו עשיר.

אבל עתה שימי האדם קצרים מאד, ואינו רואה את העולם ועיניו כי אם מעט מזעיר, כאכסנאי העובר ממקום למקום, ואינו מכיר אפילו את נפשו השוכנת בתוך גופו מי היא, ומאיזה שבט הוא, ועל מה בא לתקן עתה, אם הוא פעם ראשונה בזה העולם, או אפשר שכבר היה פה כמה פעמים ולא השלים עבודתו.

זכיון שדעת האדם מעוטה כל כך, אין לנו לחקור אחר הנהגתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, וצריך האדם להתהלך עמו בתמימות, ולהאמין שכל מה שהוא עושה הוא הכל לטובה, כי (איכה ג, לח) "מפי עליון לא תצא הרעות", ואז בודאי יזכה לראות בסוף בגלו הדברים, שהיה הכל רב טוב וחסד", עד כאן לשונו הקדושה של החפץ חיים.

רשע וטוב לו

עוד כתב החפץ חיים (שם עולם ח"ב שער ההתחזקות פרק י"ב) וזה לשונו: "תשובה על מצוקותינו ומה שלרשעי העולם הזה נותנים הרבה טוב בעולם הזה, ענינו דומה לגביר אחד שהיו לו בעסקו כמה אכרים שהיו עובדים עבודתו, והגיע הזמן שהיה צריך לעשות נישואין לבנו, והתבונן

בנפשו, הלא ודאי יבואו גם האכרים ביום שמחת נשואי בני ויעכרו שמחתי, כי אז הלא יתקבצו כל אצילי העם לכבודי, ואין מדרך הכבוד שיבואו גם הם בתוכם, ועל כן טוב לפני שאתן להם את חלקם קודם, כי זה הם מבקשים.

ויקראם ויאמר להם, הנה אתם משרתי אתן לכם חלקכם קודם שמחת בני, ויערוך לפניכם שלחן עם בשר וי"ש הרבה וכלי זמר, ויאכלו וישתו, וישמחו איש אל רעהו על הטוב שעשה עמהם, ובזה נפטר מהם, שלא היה להם מקום בשמחת בנו.

והנה כל הרואה אותם אוכלים ושותים ושמחים קודם כל, בזמן שאפילו אוהבי הגביר לא טעמו מאומה משמחת בנו, הלא יתמה על הדבר, ויחשוב האמנם האכרים האלה חשובים אצלו מכל. אבל היודע אחרית דבר וראשיתו לא יפלא כלל בזה, וידע כי כונתו רק לתת להם חלקם ולהפטר מהם. והנמשל מובן מאליו.

זכעין זה איתא בספרא פרשת בחקותי על הפסוק (ויקרא כו, ט) "ופניתי אליכם", משלו משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים הרבה, והיה שם פועל אחד ועשה עמו מלאכה ימים הרבה, נכנסו הפועלים ליטול שכרם, ונכנס אותו הפועל עמהם, אמר לו המלך, בני אפנה לך הרובים הללו [היינו הצעירים שהם צעירים לעומתו] שעשו עמי מלאכה מועטת, ואני נותן להם שכר מועט, אבל אתה חשבון רב אני עתיד לחשוב עמך. כך היו הצדיקים בעולם הזה מבקשים שכרם מלפני המקום, והרשעים עושי רע כל היום גם הם מבקשים שכרם מלפני המקום, והמקום אומר להם לצדיקים, בני אפנה לכם, הרשעים הללו עשו עמי מלאכה מועטת ואני נותן להם שכר מועט, אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשוב עמכם, לכך נאמר ופניתי אליכם, והיינו שאפנה מתשלום שכר של הרשעים ואז אֶפְנֶה אליכם". עד כאן לשון החפץ חיים.

העולם הזה נמשל לאוטובוס

ראש הישיבה מו"ר רבי יהודה צדקה זצוק"ל היה אומר, כי העולם הזה הוא כמו אוטובוס, אחד יורד בתחילת המסלול אחד יורד באמצע, ואחד בסוף, כל אחד מתי שצריך, זה שצריך לרדת בהתחלה, לא אומר, גם אני שילמתי לנהג כמו כולם ולכן ארד בסוף, כיון שאם כן לא יגיע למקום שצריך, ויצטרך לקחת אוטובוס חזור, כך יש אדם שנפטר מוקדם ויש אחד מאוחר, יש אחד סובל ויש שאינו סובל כל אחד לפי התיקון שצריך לתקן.

מעשה נורא באחד שחזר בגלגול בסוס

מעשה ידוע בזמן שהיה הבעל שם טוב (אהבת חיים פרשת ניצנים), שהיה אחד שהיה עובד בטחינת קמח, והיה טוחן על ידי סוס, שהיה קושר את עינו וקושר אחריו חיטה והיה רץ סביב וכך היה נטחן. והנה היה לו פועל שהיה מרמה אותו, והיה מרוויח במשך שנים על ידי שמרמה את בעל הבית.

זכתוב (ירמיה יז, יא) "עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו", וכך היה, שמת אותו פועל בעודו צעיר בחצי ימיו. בעל הבית הביא פועל חדש וראה שהתחיל להרוויח הרבה יותר... ולא זו בלבד, אלא נולד לו סוס חדש, הסוס החדש היה כל כך טוב, עד שהכפיל לו את ההכנסות, והיה בעל הבית שמח וטוב לב.

והנה הפריץ של העיירה שמע שיש ליהודי הזה סוס מובחר מאוד, הלך ליהודי ואמר לו שרוצה לקנות את הסוס, אמר לו תיקח כל מה שתרצה חוץ מהסוס, הוא מקור פרנסתי, אמר לו הפריץ, לכן אני רוצה אותו מפני שאין סוס כמוהו, ואם לא תתן לי אותו, אני אקח אותו בכוח! לא היתה ברירה ליהודי, ומכרו, ונקב סכום גבוה מאוד וקיבל את הכסף, והפריץ לקח את הסוס.

ויחי בלילה, והנה נגלה ליהודי בחלום אותו פועל שמת, ואמר לו: אני נמצא בתוך הסוס, שאלו למה, ואמר לו כי אני גנבתי אותך ורמייתי אותך כל השנים, ולכן הקב"ה החזיר אותי בגלגול בסוס שאני אעבוד אצלך, להשלים מה שגנבתי ממך כל השנים. אבל עכשיו מכרת אותי לפריץ ומה אני אשם, תמחל לי, אמר מחול לך, אמר לו זה לא מספיק, אתה צריך ללכת לסוס ותאמר לי מחול לך, וכך עשה הלך ולחש לו באוזן מחול לך, ונפל ומת. וזה נרמז במה שכתוב: "כי בא סוס, פרעה" אם בא סוס חזק, זה פרעון חוב.

גלגול בדומם וצומח וחי ומדבר

חנה אחר פטירת האדם נפרעים ממנו על חטאיו קודם שיכניסוהו בגיהנם, וזה בהרבה מציאות של עונש וכולם נקראים גלגולים, רוצה לומר, כי יתגלגל בדומם או בצומח או בחי [או אפילו במדבר, והם הרוחות והדיבוקים]. ודע, כי כמעט אין אדם בארץ אשר ימלט מגלגולים אלו. והטעם הוא, כי אינו יכול לקבל ענשו עד שיהיה מוגשם בגוף ונפש, ואז בהתגלגל שם סובל ומרגיש הצער ההוא, והוא לו לכפרה. (שער הגלגולים הקדמה כב ד"ה ונחזור אל הדרוש)

ואלו הגלגולים אינם כמו הבחינות הקודמות ששם הם מתגלגלים בגוף אדם מעת שנולד עד המיתה ונעשה חלק מהאדם הזה, אבל כאן מתלבשת נפש האדם באיזה דומם או צומח או חי [או אפילו באדם מדבר] לתקופה מסוימת כדי למרק עוונם, ומצטערת הנפש הרבה מאוד. [ואם איש ישראל מברך על הצומח או החי שהוא ואוכלה, על ידי זה יש עליה לנפש המגולגלת בו]. ואין לנפש שום שייכות לגוף שהיא בתוכה, ואף לא לגוף האדם שנכנסת לתוכו.

ודוגמא לזה מובא בליקוטי תורה לאריז"ל (פרשת ראה) וזה לשונו: פעם אחת ביום חמישי היינו יושבים לפני מורנו זלה"ה, ובא עז אחד, ושם את שני ידיו על השולחן, והיה מורי זלה"ה מדבר עמו בלשונו, ואחר כך צינה לי שאלך ואקנהו, ונשחוט אותו לשבת, וציווה להר"ר משה סופינו שישחוט אותו בכוונה זו [וכתוב שם הכוונה], ושאלתי למורי זלה"ה על מה נענשה הנפש הזה שנתגלגלה בעז, ואמר לי על עוון וכו'.

ואם האדם אוכל בכוונה איזה מאכל שיש בו נשמה מגולגלת אז יכול לתקן הגלגול שיש בתוך המאכל ההוא, אבל אם אוכל בלא כוונה, אז לא די שאינו מתקן, אלא אדרבה יבוא לו היזק גדול, דהיינו אותו הגלגול שיש בתוך המאכל גורם לו לעשות כל החטאים שעשה אותו המגולגל בעצמו.

הטעם שלא מענישים מיד אלא רק בגלגול הבא

זכתב רב ייבי (בפירושו על תהלים פרק נ') וזה לשונו: הנה יש כמה פליאות שעושה השי"ת, ויתורצו לעתיד לבוא. למשל אדם שנולד מחוסר אבר, מחוסר יד או רגל, או סומא או אלם, הוא בודאי בשביל שחטא בגלגול הקודם באותו אבר, או שנולד אצל עני ואביון, או שהוא מדוכא בצרעת ויסורין, הוא ודאי בשביל שחטא בגלגול הקודם, או שנולד אצל עשיר מופלג בעשירות והוא בן יחיד אצלו ומגדלין אותו בטובה כמו בן מלך, הוא בודאי בשביל שעשה מעשים טובים בגלגול הקודם.

ואם תאמר כיון שעשה עבירה בגלגול הקודם ונתחייב להיות מחוסר אבר, למה לא העניש אותו השי"ת באותה פעם שהיה בגלגול שעשה העבירה, או מי שעשה מעשים טובים בגלגול הקודם וזכה להיות לו טובה ועשירות, למה לא נתן לו השי"ת תיכף באותה פעם בגלגול שעשה מעשים טובים.

והתירוץ הוא, כמו שנאמר (קהלת ח, יא) "אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע". שאילו ה' יתברך היה מעניש תיכף לעושה עבירה

ומשלם שכר טוב תיכף לעושה מצוה, לא היה שום אדם רוצה לעשות עבירות, והיו כל בני האדם רודפים לעשות מצות, ואם כן נתבטלה הבחירה, ולא ראוי להיות שכר ועונש.

ולכן השם יתברך שהוא חי וקיים לעולמי עד שופט סלה, יברא אותו בגלגול אחר, וישלם לו כמעשהו הן טוב והן רע. ועוד טעמים להשי"ת שאינו משלם לאדם כמעשהו באותו פעם בגלגול הקודם, מה שאין אנחנו יכולים להשיג בעולם הזה אותם הטעמים, ואפילו אותו הטעם שאמרנו למעלה, אין כל אדם יכול להשיג, ואפילו מי שמשגיג הוא בשביל שמאמין שהשי"ת הוא א-ל-אמת, מאמין שמה שיש לאדם שכר או עונש, הוא בשביל גלגול הקודם, אבל אינו יודע הטעם על בוריו.

האם אשה באה בגלגול

כתב האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה ט) שהאשה לא תבוא בגלגול, שנאמר (במדבר א, כ) "כל זכר לגלגלותם". ועוד כתיב באיוב (ג, כט): "הן כל אלה יפעל אל פעמיים שלוש עם גבר", "כל אלה" עם האותיות, עולה בגימטריא קטנה "גילגול", "יפעל אל פעמים שלוש עם גבר" - דהיינו עם גבר דוקא.

וזה רמוז גם בפסוק (קהלת ז, כח): "אחת מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי", דהיינו ואשה ב"כל אלה" דהיינו גילגול המוזכר בפסוק "כל אלה יפעל אל פעמים שלוש", שהוא ענין הגלגול, וכן "כל אלה" גימטריא גילגול (כנ"ל) "לא מצאתי" שתבוא בגלגול.

והטעם [שאשה לא תבא בגלגול] אפשר שהוא כיון שגלוי וידוע לפניו יתברך שהנשים לא תאמרנה במעשה העגל: (שמות לב ד) "אלה אלהיך", [ולכן אינן באות בגלגול]. וטעם זה גם הוא רמוז בפסוק "הן כל אלה וכו' פעמים שלש" וכו', דתיבת "הן" רומזת לנשים ורומזת להשי"ת, שאותיות ה"א ונו"ן סימן לנקבה, [שתיבות בלשון נקבה מסתיימות על פי רוב באותיות אלן], וגם אותיות אלו רומזות להשי"ת כי לאלו האותיות אין להם זוג [כלומר, כל האותיות בגימטריא שלהם אפשר להרכיב בעשרות או במאות, לדוגמא אות א' יחד עם אות ט' עולה עשר, וכן אות ב' ואות ח' וכו' וכן במאות אות כ' עם אות פ' עולה מאה וכו', ואות ה"א אי אפשר לצרפה לאות אחרת, כדי להשלים לעשר, אלא היא עצמה ה' ועוד ה' שווה עשר, וכן באות נ'].
ולכן הנשים רמוזות במילת "הן" הרומזת להשי"ת, כי גם הנשים לא עשו זוג להשי"ת שלא עבדו העגל. ואפשר שלכן נתיחדו אותיות ה"א ונו"ן לנשים.

ולפי זה "הן כל אלה יפעל אל פעמיים שלוש עם גבר", הכוונה, כל מי שעשה זוג להקב"ה, ואמר "אלה אלהיך" - יפעל אל פעמים שלש, הוא יבא בגלגול, דהיינו הזכרים, אבל הנשים לא תבואנה בגלגול. (ליקוטים מפרדס ערך גלגול)

גלות מצרים היתה בשביל כמה גלגולים

ולפי מה שכתב האר"י שנשים לא באות בגלגול, מבואר טעם נוסף במה שפרעה גזר דוקא על הזכרים דכתיב (שמות א, כב) "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון" ולא גזר על הנקבות, ואדרבה על הנקבות היה לו לגזור, שאיש אחד מעבר נשים הרבה.

ויש לתרץ, שהרי אמרו רבותינו ז"ל (ראה ספר הגלגולים פרק מ"ה וחסד לאברהם מעיין הרביעי נהר נ"ד) ששעבוד מצרים היה בשביל שהיו שם כמה גלגולים, מארבעה דורות: דור המבול, דור סדום, ודור הפלגה ודור אנוש. ולכך הוצרכו לסבול עינויים קשים ומרים.

כנגד דור המבול גזר "היאורה תשליכוהו" (שמות א, כב). וכנגד דור סדום שעשו עצמם סומים מלראות העני והאורח, הוכו בסנוורים, וגם מתו בשלשת ימי האפילה. ונגד דור הפלגה שאמרו "הבה נלבנה לבנים" (בראשית יא, ג) ונעשנו "ויפץ ה' אותם" (בראשית יא, ח), לזה גם במצרים נגזר עליהם "ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש לתבן" (שמות ה, יח). וכנגד דור אנוש שעבדו עבודה זרה, עבדו בהם בפרך (שמות א, ג).

ונמצא שאלו הארבעה דורות באו בגלגול במצרים כדי שיתקנו מה שפגמו בארבע אותיות של הוי"ה. ולזה הוצרכו גם כן לארבע לשונות של גאולה (שמות ו, ו-ז). וזה רמז הוצאתי אתכם מתחת סבלות (שמות ו, ו) ראשי תיבות אנוש הפלגה מבול סדום וסימנן אמס"ה. וכולם משה רבנו ע"ה תקנם, כנגד דור המבול הושלך ליאור (שמות ב, ג). וכנגד סדום הונח בתיבה בחושך (שמות ב, ג). וכנגד דור אנוש לקח בת כומר לעבודה זרה ותיקן אותה ואת אביה (שמות ב, כב), וכנגד דור הפלגה שבלבל לשונם, גם הוא היה כבד פה וכבד לשון (שמות ד, ז).

ומשה רבנו גם קיבל שכר כנגד כולם: כנגד דור המבול "כי מן המים משיתיהו" (שמות ב, ז). כנגד דור אנוש ודור הפלגה "ועבדו בהם בפרך בחומר ובלבנים" (שמות א, יד) [עבודת פרך היא תיקון לדור אנוש וחומר ולבנים תיקון לדור הפלגה], והוא ושבטו לא נשתעבדו. כנגד אנשי סדום רעים "והנה נער בכה ותחמול עליו" (שמות ב, ו). ואמרו המפרשים שבתיה היא גלגול חוה, ומשה גלגול הבל, ולכך נקראת בת-יה יצירת כפיו. ולזה ותחמול עליו שהוא הבל בנה.

וכן על שפת הים לפני קריעת ים סוף, אמרו במדרש (כל מאמר חז"ל זה מופיע במדרש הגדול על הפסוק) שהיו שם ארבע כתות, ובאמת הן היו כנגד ארבעת הדורות הנזכרים, וכמו שאמרו רז"ל שכת אחת אומרת נחזור למצרים, וזה דור אנוש שרצו לתקן עוון עבודה זרה באותו מקום, אמר להם הקב"ה "התיצבו" (שמות יד, יג) במקומכם. וכת שניה אמרו נפיל עצמינו לים, וזה דור המבול שרצו לתקן אשר פגמו, אמר להם "וראו את ישועת ה'" (שם). וכת שלישית אמרו נלחם עמם, וזה דור הפלגה [לתקן את מלחמתם בה'], אמר להם "ה' ילחם לכם" (שם). וכת רביעית אמרו נצעק לפניהם וזה דור סדום שבאו לתקן את "הכצעקתה", אמר להם "ואתם תחרישון" (שמות יד, יד) שמשוה רבינו ע"ה תקנם.

וכיון ששעבוד מצרים היה תיקון לגלגולים, ונשים לא באות בגלגול, לכן לא נגזר עליהן אלא על הזכרים. (ליקוטים מפרדס ערך גלגול).

ובאגב אורחא נבאר בזה ג"כ מאמר חז"ל (סוטה יא:): בזכות נשים צדקניות שהיו באותו דור נגאלו אבותינו ממצרים שהנה מצינו במדרש שפרעה והמצרים שעבדו גם את הנשים, וזה היה שלא כדיון, וכמבואר לעיל שהן לא היו צריכות לתקן. ואז בזכות זה שהנשים עבדו למרות שלא היו צריכות לתקן, לכן בני ישראל יצאו ממצרים קודם הזמן, וזה מה שאמרו חז"ל "בשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים", ונקטו "בשכר" ולא "בזכות", כי היה מגע להם שכר על עבודתם כיון שלא היו מחויבות לעבוד מצד תיקונן. (ספר ויצבור יוסף דרוש ג' לשבת הגדול)

גלגולים ידועים שמהם ניתן ללמוד על הכלל

ר' אהרן ראטה זי"ע בספרו "שומרי אמונים" (מאמר שכר ועונש פרק ט') פותח לנו צוהר בענין אופן גלגול הנשמות ומטרתו:

"העיד רבנו הקדוש הרמ"ק ז"ל בספרו (שיעור קומה דף פד ע"א סי' פ"ד אות גלגול), וזה לשונו הקדושה: וכן יתגלגל לפעמים להביא לעולם נפש שהרג, וכמו שהוציאו מן העולם, כך הוא מביאו לעולם, או להביא אביו לעולם, כמו שהביאו יביאהו, וכיוצא בזה לשלם לחברו ממון שגזלו ויתן לו נכסיו, או ליתן כל נכסיו לבן בין הבנים, או ייטיב לאדם זר בחשק נפשו בטובה ההיא, ואינו יודע בזה רק יודע כל הנסתרות, שהוא מגלגל את הענין, או משיא את בתו לו או מקנה לו נכסיו וכיוצא בזה במשפטי ה' והנהגתו הסתומה והדלת ננעלת מבני אדם.

זכר נמצא בזמננו ועינינו ראו ולא זר, נואף אחד שמת, ונתלבש בכלב והמית את הנואפת שנאף אתה, ובן הנואפת הרג את הכלב, שהוא אביו, ואחר כך מת בן הנואפת במשפטיו של הקב"ה להמית הממזרים בסתר. ובני אדם תמהו על המעשה ולא נתגלה המציאות כולה אלא לשרידים, ובלי ספק היה מעשה תימהון לבב לאותם שראו אותו כי נורא הוא, לזה ראינו בעינינו. אמנם זמן הרחבת הגלגול מהעתק להעתק הכל הוא בגזרת ה', יש שהוא מתגלגל בשעתו אחר קבורתו, ויש מתגלגל אחר כמה שנים, עכ"ל הרמ"ק.

וכן העיד כזה הקדוש האר"י ז"ל על אחד מגדולי עולם בזמן הגאונים, שיצא לתרבות רעה על ידי מעשה ידוע, ופעם אחת ראה רבנו האר"י ז"ל כלב שחור, ואמר לתלמידיו: ראו בני, הכלב הזה הוא אותו פלוני, וזה היה כמה מאות שנים אחר פטירתו.

והיה מעשה לפני רבנו האר"י ז"ל: פעם אחת בעת שישב יחד בשדה עם תלמידיו, בא ועמד לפניו עורב אחד, ושאל רבנו האר"י ז"ל לתלמידיו: הכרתם פלוני המוכסן מצפת ומה היה מעשהו, וספרו לו שהיה רשע מעולם ואכזר גדול על עניים. וצעק רבנו ז"ל: לך רשע וברח לך, אין אני מתקנך, ותכף פרח והלך זה העורב.

ושמעתי שבזמן הקדוש רבנו מראפשיץ זי"ע, בא פעם אחת שעיר עזים אחד ונתקרב לשלחנו הטהור ונתן שתי רגליו על השלחן. ואמר רבנו הקדוש הנ"ל: ברוך השם, כבר זכה אותו צדיק להכנס בשעיר, בבהמה טהורה.

ופעם באה נפש אחד לרבנו מקאזניץ שהיה בדיבוק לא עלינו, והביאו אותו לפניו לתקנו, ושאל אותו מי היה בגלגול הקודם ובאיזה זמן. והשיב, כי זה יותר משני אלפים שנה שהוא בצער אחר צער וביסורים אחר יסורים, והוא היה הראשון שזרק האבן על זכריה הנביא, ומאז אין לו מנוחה והולך מדחי אל דחי, וברחמי השם על מעשיו נתקן על-ידי הקדוש הנ"ל.

זכמו שמובא מרבנו האר"י ז"ל בספר "שער הגלגולים" (הקדמה כ"ב) כי יש נשמות שנדונים ביסורים אלף שנה ויותר.

ויש מי שמתגלגל בבהמה טהורה, ואם זכתה נשחטת בסכין כשר ונאכל על-ידי צדיק ועובד ה'. ויש שמתגלגלים בדגים שהוא גלגולי צדיקים הנשאר להם ענינים לצורך תיקון נפשם. ואם באנו לספר מה שידוע לנו מאלו ענינים ומה שמובא מזה בספרי קדושי ארץ קדמאי ובתראי, יצטרך לזה חיבור וספר גדול". עד כאן לשון בעל ה"שומר אמונים".

גלגול נורא בעוון גילוח בתער

מעשה בתלמיד חכם אחד מהעיר צפת, שמו רבי יעקב אבולעפיא, שרצה לנסוע לארץ מצרים לאסוף כסף מנדיבים למחיתו. לפני צאתו לדרך בא רבי יעקב אל האר"י להתברך מברכתו ולבקש ממנו כתב המלצה כדי שיקבלוהו בכבוד ויתנו לו בחפץ לב את מבוקשו.

בהכנסו אל האר"י, עוד לפני שפצה פיו, פנה אליו האר"י ואמר: לך לשלום, כיון שנחוצה ואף הכרחית נסיעתך לשם. תמה רבי יעקב ושאל: מה ההכרח שלי לנסוע לשם, הן אינני נוסע בשליחות של מצווה, על השאלה לא השיב האר"י הקדוש. הוא שוב ברך את האיש היוצא בדרכו והוסיף: כשתחזור משם תבין ותדע עד כמה חשובה היתה נסיעתך. לפני שיצא האיץ בו האר"י כי ימהר ויחיש את נסיעתו. נתן לו את כתב ההמלצה אשר בקש וברכו לשלום.

רבי יעקב אבולעפיא הגיע בשלום למצרים, הראה ליהודי המקום את כתב ההמלצה שהביא עמו וזכה ליחס של כבוד והערכה. עשירי הקהילה נתנו לו נדבה בעין יפה, ולאחר שהשלים את עניניו, שם פעמיו לשוב לביתו. לפי עצת יהודי המקום לא חזר על-גבי גמלים אלא קנה חמור והצטרף אל שירת רוכבי סוסים שעשו את דרכם לכוון ארץ ישראל.

לאחר מספר ימים של רכיבה במדבר, באחת משעות המנוחה שהקציבו הרוכבים לעצמם, נח רבי יעקב בצלו של אילן בודד ושקע בתרדמה. בהקיצו משנתו נדהם ונחרד למצוא את עצמו בודד במדבר השומם. בשנתו התירו חבריו לשירה את החבלים שקשר בהם רבי יעקב את חמורו לעץ, לקחוהו עמם והסתלקו.

פחד גדול נפל על רבי יעקב. מה יעשה במדבר ללא מאכל ומשקה, ומה יעשה בלילה החשוך כשהוא לבדו במקום של חיות טרף, הרהר בחרדה, והחל לרוץ לכל אשר נשאוהו רגליו, כשהוא קורא לעזרה בקול גדול.

שעות ארוכות של ריצה והליכה מיגעת עברו עליו, עד שראה לשמחתו כי איננו לבד. מרחוק נראה לו אדם חורש את אדמתו. ברגשת הקלה מהר רבי יעקב אל המקום והתישב על אבן אחת כדי לנוח ולהשיב את נפשו היגעה. והנה רואה הוא כיצד מכה החורש את השור הרתום למחרשה מכות אכזריות. עודנו מתפלא על האיש שאינו חס על הבהמה העלובה, והנה התרחש פלא נוסף וגדול, האיש הנפך לנגד עיניו הנדהמות לשור והשור היה לאיש, והנה נשנה המחזה, האיש הכה את השור מכות אכזריות.

רבי יעקב קם ממקומו בבהלה והחל להתקרב אל מקום החזיון המפלא, ובאותו רגע קרה שוב הבלתי יאמן האיש הפך לשור, השור - לאיש, ולאחר שרתם האיש את השור למחרשה, החל להכותו מכות נמרצות. פעמים אחדות התחלפו השור והאיש, ובכל פעם הכה האיש את השור. לבסוף היו שניהם לאנשים, הבחינו ברבי יעקב ובאו אליו.

"ברוך הבא", ברכו אותו שניהם בשמחה, ושאלו: האם מצפת בא כבודו? כן, השיב רבי יעקב כשהוא עדיין נדהם ונפחד מהמראה אשר ראה. השניים שמחו לקראתו עד מאד ומיד שאלו: האם נמצא אצלכם הרב האשכנזי האר"י הקדוש, משהשיב להם כי אכן מתגורר האר"י בצפת, נפלו האנשים על רגליו ופרצו בבכי מר. רק אז הבין רבי יעקב כי בצרה גדולה שרויים שני אנשים אלו, וכי נשמות אלו נתגלו לו כדי שיביאם לתקונם, ואף הוא בכה יחד עמם מגודל הרחמים אשר חש כלפיהם.

כאשר התאוששו מבכיים פנו אליו ואמרו, זה עתה ראה כבודו את גודל הצער אשר אנו סובלים, לפיכך מפילים אנו תחינתנו לפניך, חוס ורחם עלינו, כי בני ישראל אנחנו, וכאשר תגיע לביתך, לך מיד אל האר"י הקדוש ובקש רחמים עלינו כי יתקן אותנו, כדי שלא נוסף לסבול ולהתיסר כל כך, עד מתי נהיה עוד בצרה ובשביה. סיימו השניים את דבריהם בבכי קורע לב. רבי יעקב הרגיע אותם במלים רכות והבטיח לעשות למענם כל אשר יצוה עליו האר"י הקדוש לעשות. לאחר שהשביעוהו לקיים הבטחתו, הביאו אותו שני האנשים כהרף עין אל השיירה אשר עתה יצאה לדרך.

בהגיעו לצפת מיהר רבי יעקב אל האר"י הקדוש, וכמו שהיה לפני נסיעתו, עוד בטרם פצה פיו לומר את דבריו, קדמו האר"י ואמר: באת אלי בגלל השוורים אשר ראית בדרך, יודע אני מה ראית ומה בקשו ממך, ועתה לך לביתך ומחר תתיצב לפני ואומר לך מה לעשות.

למחרת, כשעמד רבי יעקב לפני האר"י, שמע מפיו הסבר לנסיעתו המופלאה "דע לך", אמר האר"י, כי אתה הוא משורש נשמתם של האנשים אשר ראית. האר"י נקב בשמות האנשים ובשם מקום מגוריהם, ומשנשאל על-ידי רבי יעקב על מה ולמה סובלים הם כל כך, השיב: אנשים אלו נענשים מכיון שעברו הלאו של "לא תקפו פאת ראשכם". שאל רבי יעקב, מה ענין פאות הראש לשוורים, האם יש בעונש זה מדה כנגד מדה? האינך יודע, השיב האר"י בשאלה. ורבי יעקב השיב: דבר זה אינו כתוב בתורה, ולא בגמרא ואף לא במדרש, ענה רבי יעקב. ואז אמר לו האר"י הקדוש: טועה אתה! מקרא מלא הוא בתורה. ראשי תיבות של פאת ראשכם הוא פר, כלומר: כל המקיף פאת ראש, ענשו הוא שיתגלגל בפר (שור).

האר"י צוה על רבי לעקב להתענות ולכוון כוונות מסוימות ולהזכיר שמות אותם אנשים ושמות אבותיהם. הוא גם מסר לו את כל התיקונים עבורם, עד שהגיעו נשמותיהם למקומם בעולם העליון. (ס' הכוונות ומעשה ניסים קושטא ת"פ דף ז' ע"א ובעוד מקומות).

הרוח שבבחור הודיעה חטאי הנוכחים

בספר נשמת חיים (בן ישראל, מאמר שלישי פרק י') כותב: מעשה היה בבחור שנכנסה בו רוח, והשביעו את אותו הרוח, והזכיר הרוח מה שמו ושם עירו ושם אשתו, ובכל פעם שהיה מזכיר את שם אשתו היה בוכה ואומר שאשתו נשארה עגונה אחריו, בעבור שהוא טבע בים והחכמים אינם יכולים להתירה להנשא והיא מזנה. והיה מבקש מהחכמים העומדים שם שיתירוה, ונתן סימנים הרבה לדבריו ואמרו לו שעם כל זה היא אסורה, ונשא ונתן עמהם על זה מדברי רז"ל וכו'.

ושאלו לו החכמים מה היה עוונו שטבע בים ונתגלגל כך, ואמר שנכשל באשת איש בקושטנדינא ונהיה בו מה שאמרו חז"ל: דין ד' מיתות לא בטלו וכו'. אמרו לו: ומה שם האשה ההיא שנכשל בה, ולא היה רוצה לגלותה שכבר מתה גם היא, ואין תועלת במה שיגלה. ביו כך ובין כך קם על רגליו, ואמרו לו: למה קמת, אמר להם: בעבור שחכם פלוני בא עתה. וכן היה, כי תיכף אחר זה בא כאשר אמר.

אחר זה נכנסו כת של בחורים אצלו. אמר: למה באים אלו לכאן לראות אותי, הלא אלה עשו כמעשי והיו כמוני. ומיד נבהלו אותם הבחורים. ואחר כך אמר לעומדים שם: ומה אתם תמהים, וכי זה המלוכש בכגד לבן, לא בא בקושטנדינא על אשת איש? וזה שאצלו לא עשה כך וכך? אז נבהלו יותר והיו מסתכלים זה בזה.

התחיל זה הלבוש בכגד לבן לבכות בכיה רבה ואמר: אמת הוא אומר, וכן כולם הודו והתוודו על מעלליהם. אז שאל אחד מהחכמים שהיו שם את הרוח ואמר לו: מנין אתה יודע מה חטאו אלה? התחיל לשחק ואמר להם: וכי אין הפסוק אומר (איוב לו ז) "ביד כל אדם יחתום"? אמרו לו: הלא ידיהם הם תחת כנפיהם, מנין אתה רואה מה בידיהם? חזר לשחק שניה ואמר: וכי אני איני רואה ואפילו בחדרי חדרים? אמר לו אחד מהחכמים העומדים שם, תאמר לי מה מעשי, אמר לו: על אדונוני אין לנו רשות לדבר דבר.

ושאלו לאותו הבחור שהיה הרוח בתוכו, למה ידבר זה הרוח עם פיך ושפתיך כאילו אתה המדבר, ידבר הוא בעצמו, וחזר לשחק, ואמר: וכי לא אמרו רז"ל (במסכת בבא מציעא צו.) "שלוחו של אדם כמותו", ואז שאלו לו שיאמר להם באיזה אופן נכנס בתוך זה הבחור, והשיב שהוא טבע בים במקום פלוני והדגים אכלו את בשרו, ורוחו היתה משוטטת בארץ, מחביא ומסתיר את עצמו מעין כל בריה, כי כולם היו מצערים אותו בכל מיני צער, עד שנכנס בפרה אחת, ואז נשתגעה הפרה. וכראות בעל הפרה את מעשיה, מכרה ליהודי אחד והיהודי שחטה, וכששחטה היה שם הבחור ההוא, ויצא מהפרה ונכנס בתוכו. וכן העידו רבים שכך היה המעשה ושתכף אחר שחיתת הפרה הרגיש הבחור ברוח שהיה מצערו, ובתוך שמונה ימים נפטר זה הבחור. על כן הירא את דבר ה' ישוב ונחם על חטאיו אשר עשה ויתחנן לקונו אולי ישמע ה', ושב ורפא לו, עד כאן. (באמונתו יחיה - נצח ישראל פרק ז' אות כ"ז)

הרמב"ן שולח את תלמידו להיכל העליון

מעשה היה בתלמידו של הרמב"ן ז"ל שחלה, ובא הרמב"ן לבקרו וראה שקיצו קרב. אמר לו הרמב"ן: שמע נא בני את אשר אצוך, דע שבעולם העליון יש היכל עליון ושמה כסאות למשפט, והשכינה נצבת בעדתם, הא לך קמיע, ודע שבקמיע זה יפתחו לך כל שערי ההיכלות שברקיע, עד שתגיע להיכל העליון הזה. ושם תשאל כמה שאלות עצומות שיש לי בנוגע לכלל ישראל. ואת השאלות נתן לו בכתב ובקשו שלאחר מאה ועשרים יבוא אליו בחלום ויגיד לו התשובות שישמע שם. והתלמיד נפטר לבית עולמו.

ויחי היום והרמב"ן היה יושב על-יד חלונו ולומד תורה, והנה דמות תלמידו הופיעה לנגד עיניו, אמר לו התלמיד ידע רבנו שבכל מקום שבאתי והראיתי את הקמיע נפתחו בפני השערים ונתנו לי רשות לעלות מעלה מעלה עד ההיכל הזה שאמר לי כבודו. וכשרציתי לשאול את הקושיות שהכין לי רבי ומורי נראה לי מיד שכל הקשיות אינן קיימות בעולם האמת, ששם עלמא דקשוט והכל בצדק ובמשפט יעשה. (שם אות כח בשם ילקוט מעם לועז שופטים עמ' פ"א)

התועלת למתבונן בענין הגלגול

כתב הרב פלא יועץ (ערך גלגול):

אמונת הגלגול היא תעורר את האדם הרוצה ליתן לב, ליראה את ה' יראת העונש, כי יתן אל לבו כי רבים מכאובים לרשע, ומר מאד ממות ומכל חבלי גהינם הוא רעת הגלגול

שתתגלגל נפשו בדומם צומח חי מדבר, ומרעה אל רעה יוצא בגלגולים, מינים ממינים שונים כמבואר בספרי המקובלים.

ואפילו על עבירות שנראין קלות ודשו בהן רבים, כגון המדבר לשון הרע שמתגלגל בכלב נובח וסימניך (במדבר לב, מב) ויקרא ל"ה נובח ל"ה" ראשי תיבות "לשון הרע", והמסתכל בעריות בא בגלגול עוף הנקראת ראה, שמזנה בראה, וסימן לדבר (במדבר טו, לט): "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם". והרב האר"י ז"ל ראה פעם אחת נפש חסיד שנתגלגל בעז על ששימש לאור הנר וגרם כפיה לבניו, וכהנה הרבה מיני גלגולים כמבואר בספרי המקובלים.

תסמור שערות אנוש ויחיש מפלט לו בעודו בחיים חיותו, עד אשר לא תחשך השמש, ולא יועיל חרטתו, כי אז נפשו תחיל תזעק בחבליה, כי מר לה לנפש היותה בגלגול בדומם צומח ובבהמה וחיות ועופות ודגים טהורים וגם לא טהורים וכל רמש האדמה. ואף על פי שכשהוא בגלגול בן אדם אינו זוכר מהגלגול הקודם, אבל כשהוא בדומם צומח חי, זוכר ראשיתו שהיה שר וגדול ואחריתו היה נבל ונפשו עליו תאבל.

זכר כתוב בספרים וגם באזונינו שמענו מעשים נוראים מגלגולים שונים שניתנה להם רשות גלות אוזן החיים בחלום, ובפרט לרבנו האר"י ז"ל שנראו לו מראות אלהי"ם וראה אלפים ורבבות נשמות שבכו והתחננו לו להמציא מרגוע לנפשם. כדברים האלה החי יתן אל לבו, ויצויר בעצמו כאילו בא על ראשו ויחיש מפלט לו, עד אשר תשיג ידו גאולה תהיה לו.

וגם מתוך אמונות הגלגול למיחש בעי שמא בגלגול שעבר הרבה טומאה ואשמה, ועליו מוטל לתקן את אשר עוותו. ולכן יהא מפליג לעשות מצוות ומעשים טובים וסיגופים ותעניות ותיקונים, ואפילו כל העולם אומרים לו צדיק אתה, וידע בנפשיה כי זך וישר פעלו יהי בעיניו כרשע, כידוע מהאר"י ז"ל שכך אומרים לאדם בשעת יציאתו מרחם אמו, ואחד מן הטעמים הוא מחמת הגלגול, כי לא ידע האדם מה קדמו ומה עבר על ראשו בגלגולים שעברו.

ומה גם בדורות הללו שכבר גילו לנו המקובלים שרוב בני אדם הם מגלגולים שעברו, והן מעט אשר המצא ימצא נשמה חדשה שבאה פעם ראשונה, ועל זאת ראוי שיכנע לבבנו כי דלוננו מאד ואין אתנו יודע מה אנו ומה באנו לתקן, כאשר היה בימי קדם בזמן האר"י ז"ל. ולכן ראוי לאדם שיהא מרבה להיות עושה, ולעולם יהיה בעיניו כנושה אולי ירצה.

ואף על פי שאין אתנו יודע ואין אנחנו מכירים בגלגולים הקודמים, אבל אחת ידענו מספר הזוהר הקדוש (בראשית דף צ"א ע"ב), שמי שמת בלא בנים בר מינין ונתיבמה אשתו, הבכור אשר תלד הוא בעצמו נפש הנפטר בלא בנים שנעשה לו אחיו אביו ואשתו אמו, וחובה לאביו ויודעיו של הנפטר, להגיד לילד הבכור הזה חסרונות הנפטר שהיו ידועים להם, כדי שיתקן כאשר יוכל.

וגם מתוך אמונת הגלגול ידע האדם כי משפטי ה' אמת, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, ולא יתרעם על מדותיו יתברך כמנהג כמה בערים בעם שכאשר באים עליהם יסורים קשים פוערים פיהם כלפי מעלה ואומרים רבוננו של עולם מה פשעי ומה חטאתי, האם חטאי ופשעי גברו על כל העולם, למה תעשה כה לעבדיך.

ולו חכמו ישכילו כי הצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, נותן לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ולו נתכנו עלילות. ואם בגלגול זה זך וישר פעלו, אלו היסורים הם לו על הגלגולים שעברו, כידוע מאמר המקובלים שגילו שייסורי איוב בהיותו תם וישר וירא אלהים וסר מרע, נתחייב בהם על הגלגול שעבר שהיה תרח אבי אברהם אבינו ע"ה.

וגם בזה יש לשוב לדעת על יסורים קשים שסובלים ילדים קטנים יונקי שדים או גמולי מחלב, ומיתת קטנים שעל חטאת נעורים, שלוקח הקב"ה, כי תלד אשתו נשמה שחייבת מיתה לתקן את אשר עותו, ואגב ימצא אביו ואמו כדי גאולתו בצערו שיצטערו במיתתו, וגם על ידי הגלגולים מתגלגלים ענייני הזיווגים ומיתות, וכל המקרים הכל הוא מפלאות תמים דעים, במדה במשקל ובמשורה כאשר הרואה בספרי המקובלים המספרים עניני הגלגולים, בעיניו יראה ולבבו יבין ויאמר מה רבו מעשיך ה' ומה נפלאות אהבתו לנו אשר חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, יהי שם ה' מבורך ומרומם על כל ברכה ותהלה, עכ"ל.

הנה המתבונן יראה כי הרב פלא יועץ העלה שלוש תועלויות לעוסק ומתבונן באמונת הגלגול: **התועלת הראשונה:** שיתן מוסר השכל לנגד עיניו ולא יחטא והיא בחינת סור מרע. **השנייה:** שיוסיף אומץ בעבודת ה' להרבות פעלים בבחינת עשה טוב, כי שמא חטא או החסיר מצוה ונתגלגל לתקן ולהשלים. **והשלישית:** שיצדיק עליו את הדין בכל העובר עליו, כי אפשר שהוא תקון למה שקלקל, ובהצדקת הדין הרי הוא מתקן ומשלים את כונת גלגולו.

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (כא א)

רש"י: "כל מקום שנאמר "אלה" [כלי ז' החיבור] פסל את הראשונים, ואלה [עם ו'] - מוסיף על הראשונים, [ללמדנו] מה הראשונים [שנאמרו בפרשה הקודמת] מסיני, אף אלו מסיני"

לפניהם - לפני המצוות שבין אדם למקום

יש לפרש מה שאומר רש"י "מוסיף על הראשונים", שבפרשה הקודמת פרשת יתרו קיבלנו את התורה, ופרשת יתרו עוסקת בעיקר במצוות ש"בין אדם למקום" כמו "אנכי ה' אלקיך" ו"לא יהיה" וכו', וכעת בפרשת משפטים התורה הקדושה מוסיפה לנו מצוות של "בין אדם לחברו". וידוע מה שאמרו רבותינו (תנא דבי אליהו רבה פרק א') "דרך ארץ קדמה לתורה", דהיינו, דרך ארץ הן המצוות שבין אדם לחברו, קודמות ל"תורה" דהיינו מצוות שבין אדם למקום.

ולפי זה יש להסביר, שלכן אומרת התורה "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ש"לפניהם" הכוונה, לפני המצוות שבין אדם למקום שנאמרו בפרשה הקודמת, שאת המשפטים של בין אדם לחברו תשים לפני המצוות שבין אדם למקום, שקודם כל הן המצוות שבין אדם לחברו, ורק אחר כך בין אדם למקום. (חיי משה, סוכת דוד, עטרת רש"י, אריה שאג, ישמח משה)

כל חלקי התורה ניתנו בהר סיני

רש"י מפרש: כתוב "ואלה" עם וא"ו החיבור, לחבר את הפרשה הזו עם הפרשה הקודמת פרשת יתרו שקראנו בה על מעמד הר סיני, זאת כדי ללמדנו שכמו שעשרת הדברות ניתנו בסיני, אף משפטים אלו ניתנו בסיני, שכל התורה כולה ניתנה לנו בהר סיני ולא רק עשרת הדברות.

ובאמת, גם התורה שבעל פה ניתנה בסיני ולא רק תורה שבכתב, כמו שכתוב בסוף הפרשה (כד, יב): "ואתנה לך את לוחות האבן, והתורה, והמצוה, אשר כתבתי להורתם" ומסבירה הגמרא (ברכות ה.): "אמר רבי שמעון בן לקיש, לוחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה תלמוד. מלמד שכולם נתנו למשה מסיני".

כל מילה בתורה כוללת את כל התורה

רבי אברהם אחיו של הגאון מוילנא (בתחילת ספרו מעלות התורה) מעיר, הרי מתחילת ספר בראשית עד פרשת בא יש רק כמה מצוות בודדות, ואיך זה יתכן, הרי התורה באה לצוות ולהדריך, ואם אין שם כמעט מצוות, מדוע זה נכתב?

מתרץ רבי אברהם בשם אחיו הגר"א, שבכל מילה ודיבור בתורה הקדושה, כלולה כל התורה, ויש בה את כל התרי"ג מצוות, ולכך נמשלה התורה לעץ כמו שכתוב (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה", כי התורה היא כמו עץ גדול שיש לו ענפים ופירות, וכמו שמכל גרעין של פרי אפשר לנטוע עץ שלם שיוציא גם הוא גרעינים וכו', כך התורה הקדושה בכל דיבור ודיבור כלול מצוות רבות.

"ואלה" ראשי תיבות "ליהודים היתה אורה ושמחה"

הסבר נוסף מסביר בעל האמרי חיים מוויז'ניץ (אמרי חיים ליקוטים תחילת משפטים) בדברי רש"י "אלה פסל את הראשונים" וכו', על פי דברי הגמרא (יומא פו:): שאדם העושה תשובה מיראה, זדונותיו נעשות לו כשגגות, ואם עושה תשובה מאהבה, זדונות נעשות לו כזכויות, והנה "אלה" ראשי תיבות "ליהודים היתה אורה", "ואלה" ראשי תבות "ליהודים היתה אורה ושמחה", וידוע מאמר חז"ל (מגילה טז:): אורה זו תורה.

וזה שפירש רש"י כל מקום שנאמר "אלה", היינו "ליהודים היתה אורה" שעושה תשובה ומקיים את התורה אבל בלי "שמחה" ואהבה לה' יתברך אלא מיראה, זה רק "פוסל את הראשונים", היינו שפוסל את העוונות, ואינם נחשבים כבר כזדונות אלא כשגגות. אבל "ואלה", היינו "ליהודים היתה אורה ושמחה", שעושה תשובה ומקיים את התורה מתוך שמחה ואהבה, אז "מוסיף על הראשונים", היינו שזדונות נעשות כזכויות, וזה מוסיף על העבירות הראשונות שלא רק שפוסל אותן מלהחשב עבירות, אלא מוסיף עליהם ומחשיב אותן כזכויות.

"כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי" (כא, ב)

כיצד נראה עבד לפי התורה

מדוע פתחה התורה והקדימה לכל משפטיה דוקא את ענין העבד?

מסביר רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, שהואיל ורק עתה יצאו ישראל ממצרים, ועדיין חשים הם את עוצמת המכות שבהן נחבט גופם, זה הזמן המתאים ביותר לבאר את כל ענין העבדות, ולהורות להם כיצד נראה עבד על פי התורה הקדושה.

הסיבה שאדם ירצה לקנות עבד עברי

רבי אייזיק שר זצ"ל (לקט שיחות מוסר) מקשה, לכאורה צריך להבין את המצווה הזו של עבד עברי, הרי אדם שקונה עבד עברי הוא לכאורה חסר דעה, מדוע? כי הרי עבד עברי הוא

בדרך כלל אדם שגנב ונמכר בגניבתו, משום שלא היה לו לשלם על הגניבה, ולמה שאדם יכניס גנב הביתה? ועוד יותר פלא, הרי אמרו רבותינו (קידושין כ.): "כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו" עד כדי כך שאם יש רק כרית אחת לאדון, הוא נותן אותה לעבד! ומי צריך את הדבר הזה? מדוע בכלל שאדם ירצה לקנות עבד עברי? ולמה שלא יעדיף עבד גוי שיכול להשתמש בו ככל שיחפץ?

אומר רבי אייזיק שר דבר נפלא: יש כאן משהו עמוק יותר, צריך לדעת, שיהודי אינו חי רק לעצמו (ראה נפש החיים בהקדמה), יהודי לא יכול להתעלם מהסביבה שלו, אלא צריך לחשוב על השני ומה שאפשר לעזור לו, חייב לעזור. וזה מה שהתורה מבקשת לומר במצוות עבד עברי, שהאדון לא יקנה עבד רק בשביל עבודות משק בית, כי לכך זה באמת לא שווה, אלא מדובר כאן על אדון שרוצה לקיים חסד אמיתי עם יהודי מסכן שנכשל בגניבה.

והחסד הזה קורה, על ידי שיהודי מרגיש את היהודי הזה שהלך וגנב, ויורד לשורש נשמתו, רואה שאולי לא היה לו מה לאכול, או שלא היתה לו חמימות, וככה ירצה לעזור לו ולשקם אותו, כי הרפיו שלו הוא, שיהיה לו בית-חם, ושיראה מהי דאגה ומסירות לשני, שיכיר אדון שמוכן לשלם רק כדי לעזור ליהודי, ואז הוא כבר לא ימשיך לגנוב.

ולכן אחרי שש שנים, התורה אומרת שהוא יוצא לחירות. מדוע? כי אחרי שלימדו אותך איך לחיות ואיך נראה בית יהודי חם, אז תצא לחירות. עכשיו לך אתה ותעזור לאחרים, אל תחשוב רק על עצמך!

נמצאנו למדים מדין עבד עברי, כמה צריך "לחיות" את השני, להאיר פנים לחבר, לשכן, "בוקר טוב" לשני עם חיוך, זה יעשה לו את היום, לראות את השני כאדם ולא כמו צל שעובר על ידך...

הנה דוד המלך עליו השלום אומר (תהילים לג, ה): "חסד ה' מלאה הארץ", העולם בנוי על חסד, הוא מושתת על עיקרון העזרה והערבות ההדדית. למקום כזה שאין בו גמילות חסדים - אין זכות קיום! המהר"ל (נתיבות עולם הצדקה פרק ו') אומר, שמציאות הבריאה היא שכל אחד נותן, ומאידך גיסא מקבל. ומוכיח כן מהמדרש (שמות רבה פר' לא ס' טו) שאומר: "כל בריותיו של הקב"ה לוין זה מזה, היום לוין מן הלילה והלילה מן היום, הלבנה לוין מן הכוכבים והכוכבים מן הלבנה, האור לזה מן השמש והשמש מן האור". שיתוף הפעולה הזה פועל גם בין הצומח והחי: הצומח, העצים, פולטים חמצן, ואנחנו, החיים, קולטים אותו ונושמים אותו.

לאחר מכן אנחנו פולטים את דו תחמוצת הפחמן, והעצים קולטים אותו ומשתמשים בו לבניית התאים שלהם, שיפלטו חמצן וחוזר חלילה, הכל פועל בהדדיות, ובלי הדדיות זו - אין לעולם קיום.

לא להתעלם ממצוקת השני - משל נפלא

בספר בנועם שיח (כאן) כתב כי לעיתים אנשים עושים חשבונות מוטעים. הם סוברים שאם יתנו משלהם לשני, הם בעצמם יצאו נפסדים. אלו חשבונות מוטעים, כי ההיפך הגמור הוא הנכון: מחסד - לא זו בלבד שלעולם לא מפסידים אלא גם מרוויחים!

ובדבר זה יש משל נפלא הממחיש את הענין הזה: באחד הבתים התמקם עכבר במחילה משוכחת שמצא בו, משם הגיח ואליה שב מבלי שבעלי הבית יכלו להרע לו. יום אחד, כשהציץ מחורו, חוורו פניו ורעד תקף את כל גופו: הבעל והאישה שבו הביתה עם שקית, הוציאו מתוכה מלכודת עכברים משוכללת, והניחוה במטבח... בצר לו הוא יצא דרך המחילה לחצר, כדי לשפוך את ליבו בפני דיירי החצר, דאגה בלב עכבר ישיחנה...

תחילה הוא פגש בתרנגולת ושח בפניה את מר ליבו. במקום להרגיע אותו, התרנגולת רק הוסיפה לו פחד באומרה שתי מילים: "אתה אבוד!". מבוהל ונפחד הלך אל הכבשה ושטח באוזניה אודות הצרה הבאה עליו. גם הכבשה, במקום לעודד אותו, שאלה אותו: "הכנת כבר צוואה? למי בדעתך להוריש את החור שבגבינה הצהובה...?" לא נותר לו אלא לקוות שהפרה היא זו שתעודד אותו, הלך ושח לה אודות המלכודת המשוכללת שבעלי הבית הניחו, ו.. גם הפרה לא היטיבה עימו, ואמרה: "כלום סבור אתה שהצרות שלך מעניינות אותי? די לי בצרותי שלי!"

כך הסתובב העכבר סחור סחור, מבלי שאף אחד יתמוך בו, ונאלץ לשוב לחורו עצוב ומיואש. לפתע הוא שומע קליק חזק מכוון המלכודת, משהו נתפס בה. הוא שמע את האישה צורחת: "תפסנו אותו..." היא מיהרה למטבח, אך להפתעתה לא עכבר נתפס במלכודת אלא קצה זנב של נחש נתפס בה.. לדאבונה כאשר היא הגיעה, הנחש שנוותר כולו בחוץ היה זועם במיוחד, והכיש אותה בחרון אפו.

ארס הנחש התפשט בגופה, והיא אושפזה בבית חולים. לאחר שבועיים החלישו לשחררה, כשהיא עדיין סובלת מחום גבוה ומחסור בברזל. הרופאים המליצו לה לאכול מרק עוף,

המועיל לסובלים מחום, וכבד בהמה, המועיל לחוסר ברזל. בלית ברירה נאלצו בעלי הבית לשחוט את התרנגולת, לצורך מרק עוף, ולשחוט את הכבשה לצורך כבד בהמה... מה לא עושים בשביל הבריאות...

האישה התחזקה ושבה לאיתנה והיא ובעלה החליטו לערוך סעודת הודיה מפוארה. לצורך הסעודה המפוארה, הם שחטו את הפרה והגישו את בשרה...

את כל המחזה הזה רואה העכבר, שבזכות הנחש שתפס את המלכודת, המשיך לחיות חיים ארוכים וטובים. וכל אלו שלא רצו לעזור לו מצאו את מותם בדמי ימיהם... ללמדנו שלעולם לא כדאי לזלזל, או להתעלם, ממצוקתו של הזולת.

אדם לא יכול לדעת איך תהיה מצוקת הזולת קשורה אליו. יהודי לא יכול לומר: "לא ידעתי מכלום" במקרה וחלילה שכנו בבנין התמוטט מצרה ששקע בה! מה זאת אומרת "לא ידעתי"? אם היית מתעניין לא רק בעצמך, אלא גם במה שקורה סביבך, לבטח היית יודע! חייבת להיות ערבות הדדית לא רק מתי שנוח לך, אלא גם - ובעיקר - מתי שלא נוח לך. הודי צריך לתת ממה שלא כל כך נוח לו לתת ממנו! אנשים רבים מוכנים לתרום המון כספים כדי שאולי יזכו בלוטו... לטענתם הם הולכים רק על "גדול". אבל לתרום 52 שקל, שיש להם, לצרכי הזולת זה לא...

הפלא יועץ (ערך אהבת חסד) כותב: "חסד הוא עמוד העולם, שנאמר "עולם חסד יבנה" (תהילים פט, ג), והוא מהדברים שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, והוא בכלל מצוות עשה דאורייתא של "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). והיום שאנו רואים שמידת הדין גוברת בעולם מידי יום בכמה מחלות ומיתות משונות וחסרון שפע, ואין לך יום שקללתו לא מרובה מחבירו, כמה צריך להרבות בצדקה וחסד, ובכך נזכה לכפות את כח הדין ויתמלאו רחמים בעולם".

"עַל כָּל דְּבַר פִּשְׁעוֹ עַל שׂוֹר עַל חֲמוֹר עַל שָׂה עַל שְׁלֹמָה עַל כָּל אַבְדָּה אֲשֶׁר יֹאמַר
כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דְבַר שְׁנִיָּהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים יִשְׁלַם שְׁנַיִם לְרַעְהוּ"
(כב, ח)

פסוק זה רומז שבע עוונות שגרמו את הגלות

בספרים הקדושים כתוב, שהגלות היא בעבור [שבע עוונות] עוון אדם הראשון, ועוון מכירת יוסף ועוון העגל, ובעוון שמעון ולוי שהרגו בשכם, ועל עזיבת התורה, ועוון עבודה זרה, ועוון שלמה שלקח לבת פרעה.

וכל זה רמוז בפסוק זה:

"על כל דבר פשע" - עוון אדם הראשון, שעבר על "דבר" ה' ואכל מעץ הדעת "בפשע" ומרד, ובמקום "שפע" עשה "פשע" והביא מיתה לעולם.

"על שור" - זו מכירת יוסף שנקרא שור שנאמר (דברים לג, ז) "בכור שורו הדר לו", ושור גם רומז לעוון העגל כמו שכתוב (תהילים קו, כ) "וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב".

"על חמור", היינו ענין שכס בן חמור. והיתה מידת הדין מקטרגת על עוון זה, עד שמתו תלמידי רבי עקיבא באסכרה מפסח עד עצרת, בלילה קודם הנץ החמה, כמו שעשו שמעון ולוי שהרגו בסתר את שכס וחמור ואנשי עירו, כך הקב"ה מדד מדה כנגד מדה שמתו תלמידי רבי עקיבא באסכרה, ובלילה במקום נסתר. וחמור גם רומז על עזיבת התורה שתלמידי חכמים נקראים 'חמור' כמו שכתוב (בראשית מט יד) "יששכר חמור גרם".

"על שה" - "שה" [עם הכולל] עולה בגימטריא "כופר", שכפרו בה' ועבדו עבודה זרה.

"על שלמה" - אל תקרי שלמ"ה [בשי"ן שמאלית] אלא שלמ"ה [בשי"ן ימנית] שלקח את בת פרעה.

"על כל אבדה" - כלל מצות שאיבדו ישראל.

ולפי זה, המשך הפסוק יתפרש כך:

"אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם" - שתקונו של העונות הנוכרים הוא, שיניחו תפילין בכל יום, עד אחרי עלינו לשבת, שיש בו שתי פעמים ע"ד, כנגד שתי תפילין - תפלה של יד ותפלה של ראש. וזה מה שכתוב "עד האלהים" - אל תקרי ע"ד בפת"ח

אלא בצר"י, "יבא" גימט' י"ד, מי שהגיע לתחילת שנתו הי"ד, חייב להניח תפילין בכל יום, שיש לו שם שד"י. והוא גם תיקון לפגם ברית, שיש בתפילין הוי"ה מבפנים ושד"י מבחוץ וזה מה שכתוב יבא דבר שניהם ראשי תיבות שד"י.

"אשר ירשיעוון" - גימטריא שמ"ש, דהיינו ברית שנקרא שמש, ובעתיד אין גיהנם אלא נידונים בשמש, כמו שכתוב (מלאכי ג, כ) "שמש צדקה ומרפא בכנפיה", וזה מה שכתוב "אשר ירשיעוון אלהים ישלם שנים לרעהו".

בכל דיבור שידבר האדם אי אפשר להנצל מאיסור

עוד נרמז בפסוק זה, מה שאמרו חז"ל באבות (פרק א' משנה י"ז) "כל המרבה דברים מביא חטא", וזה שאומר "על כל דבר פשע", כל דיבור ודיבור שידבר האדם בעסקי העולם הזה, אי אפשר שינצל מפשע דהיינו, שקר, לשון הרע, דברים בטלים, כעס, או שנאת חנם, כאופן שאי אפשר לאדם להנצל אם פותח פיו בהפקר ודלתי פיו פתוחות.

ועל פי זה מפרשים את הפסוק: (במדבר יט, טו) "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא"

"כלי פתוח" - זה הפה.

"אשר אין צמיד פתיל עליו" - שלא צומד וקושר פיו, ומדבר בלי לחשוב מוצא שפתיו.

אז "טמא הוא" - שאי אפשר שינצל מלשון הרע וכעס ועוד.

וניתן להליץ על כך את מה שאמרו במשנה בתחילת מסכת תמיד (פרק א' משנה א) "מצאו נעול, בידוע שיש שם אדם. מצאו פתוח, יודע שאין שם אדם", רצונו לומר, אם אתה רואה מי שפיו נעול ושומר פיו ולשונו, בידוע שהוא בן אדם ירא שמים. אבל פתוח, זה לא בן אדם, וצריך להשמר ממנו.

וכתב הגר"א ז"ל באגרת ששלח לבנו, "על כל רגע שאדם חוסם פיו מלדבר מה שאינו הכרח לגופו. זוכה לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער!"

"מכשפה לא תחיה" (כב, יז)

מי הביא לעולם את הכישוף

איתא בזוהר הקדוש (ח"א דף יט ע"ב) שאחר שקלקלה נעמה עם עזא ועזאל, וראה הקב"ה שהמלאכים מטעים את העולם, קשר אותם בהרי החושך בשלשלאות של ברזל, למען

לא יהיו לאבן נגף, וליצור מכשול להטעות את העולם כולו, ובני העולם שהיו יודעים את מקומם של עזא ועזאל, היו באים אליהם, והם היו מלמדים לבני אדם כשפים ונחשים וקסמים, ולבן ובלעם הלכו אצלם ללמוד מהם את חכמת הכישוף, עיין שם.

ובספר 'סדר הדורות' (שנת אלף תרנז) כתב, שחם בן נח, היה הראשון שלמד חכמת הכישוף. ותיכף כשנולד שחק, ואמרו שזה סימן לרוב חכמתו.

הסנהדרין גם היו בעלי כשפים

במסכת סנהדרין (דף יז.) איתא "אמר רבי יוחנן, אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון".

והטעם למה היו הסנהדרין צריכין להיות בעלי כשפים, כתב רש"י (ד"ה ובעלי כשפים): "להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי בית דין, ולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהם. ובמסכת מנחות (דף סה.) כתב רש"י (ד"ה בעלי כשפים): "שאם יהא הנדון מכשף, והאור לא ישלוט בו, יעשו הן מכשפות ומיתוהו בכל מיתה שיוכלו".

בנותיו של רב נחמן השתמשו בכשפים

במסכת גיטין (דף מה.) מספרת הגמרא על בנותיו של רב נחמן, שהיו בוחשות בידיהן בקדירה רותחת, ולא נכוו. והרואה שאין האש שולטת בהן, חשב מפני שצדקניות הן.

ומספרת הגמרא שגם רב עיליש התפלא על זה, והוקשה לו מן הפסוק (קהלת ז כח) "אדם אחד, מאלף מצאתי, ואשה בכל אלה לא מצאתי". כלומר שמצאתי אדם אחד שהוא צדיק, אבל אשה בכל אלה לא מצאתי שתהא צדקת כל כך.

בסוף נתברר לרב עיליש שהן בוחשות הקדירה על ידי כשפים, ונענשו שנפלו בשבי.

האשה שנהפכה לחמור

עוד מסופר (סנהדרין סז:), שפעם הזדמן לפונדק איש ששמו ינאי, אמר להם 'השקוני מים'. בעלת הפונדק הביאה לו 'שתיתא' [מים שמעורב בהם קמח], וראה שמרחשות שפתיה והבין שהיא מכשפת. השליך מעט מעט ממנו, נעשו עקרבים. אמר לה: 'אני שתיתי משלכם, שתו גם אתם משלי', עשה גם הוא כישוף והשקה אותה, ונעשתה חמור, רכב עליה והלך לשוק. באה חברתה, והתירה לה את הכישוף, ואז ראו כולם שהוא רוכב על אישה בשוק...

איך להנצל מהכישוף

כתב הרב חסד לאברהם (מעין רביעי, נר נ"ב) וז"ל "מצאתי בספר כתב יד וזה לשונו: דע שיש סוד גדול בלבישת בגדי פשתן, שכל הלובש בגדי פשתן לבן, אין שולט בו לא עין הרע ולא רוח רעה ולא שום מיני כישוף. אמנם סגולת בגדי פשתן זה דוקא כשלוש בגדי פשתן לבדו, בלא מין אחר עמו, אבל אם נתערב מין אחר עמו, אפילו חוט אחד, פוסל בו".

"כָּל אֱלֻמְנָה וְיִתּוֹם לֹא תַעֲנֹן" (כב, כא)

חומרת הדבר במצער לאלמנה ב"מ

בספר חפץ חיים על התורה, מספר החפץ חיים שבימי נעוריו, אלמנה אחת שכרה דירה בעירו, ומפאת עניה התקשתה בתשלום שכר הדירה. משהצטברו החובות, הזהירה בעל הבית שאם לא תפרעם תוך זמן מסויים יוציאה מן הדירה. משהגיע זמן הפרעון, הסיר בעל הבית את גג הדירה ובכך אילצה לעזוב את הבית. הדבר היה בעיצומו של חורף קשה אשר הקור והשלג שררו בכל מקום, וכמובן שיציאה מהבית בזמן כזה קשה היא עד למאוד.

העיר ראדין רעשה על השערוריה הזאת אך דבר לא הועיל, בעל הבית לא שת לבו לזעקות ולמחאות, שמע זאת החפץ חיים ונחרד ואמר בטוחני שיגיע זה על ענשו.

עשר שנים חלפו, והברה יצאה בעיר שכלב שוטה נשך את בעל הבית ההוא ולא ארכה מחלתו עד שהלך לעולמו. ה' יצילנו. (אמרי חן)

מסר בן תורה לצבא ונענש בבנו

נוסף לכך סיפר הגאון רבי אריה לייב זצ"ל בנו של החפץ חיים על מאורע שקרה בראדין בימי חרפו של החפץ חיים, טבח חטף בן ישיבה כדי לשלוחו בתור חייל לצבא במקום בנו, גם אז תמה בעל החפץ חיים על המקרה "כלום אפשר שלא יבוא על ענשו עבור זה?"

כשלושים שנה אחרי מאורע זה, חלה בן הקצב, במחלת החולירע ולא ארכה מחלתו ומת במיתה משונה, ולא זו בלבד אלא אף איש מהחברה קדישא לא רצה לטפל בקבורתו מפני סכנת המחלה המדבקת, והוכרח אביו הזקן לטפל בו.

הרב שאל את האלמנה על יופיו של הבגד

מעשה באדם שזכה לבקר אצל מרן הרב מבריסק באחת השבתות בסוף ימיו, ושוחח עמו על ענינים שונים. והוא העיד שפתאום נשמעה דפיקה בדלת, ואחריה הדלת נפתחה במעט.

רבנו זצ"ל הבחין ממקום מושבו אצל השולחן, שבפתח הדלת עומדת שכנה אלמנה, שבאה לבקר אצל הרבנית ולהפיג את בדידותה.

למרות חולשתו וגילו המופלג, ניגש הרב מבריסק אל האורחת האלמנה, וקיבלה במאור פנים מיוחד, ואמר לה "שבת שלום", ולא זו בלבד אלא שאל הרב את דעתה אודות הבגד החדש שקנו לו [לרב]. אין צורך להסביר כמה התרוממה רוחה של האלמנה, כאשר גדול הדור שוחח איתה כל כך בסבלנות ובלבביות (ילקוט לקח טוב בייפוס, שמות ח"ב עמ' קנ"א).

כמה צריך להזהר שלא לענות אף יהודי

מעשה זה מביא אותנו אל מדרש במכילתא וזה לשונו:

"בשעה שהיו רבי ישמעאל ורבי שמעון יוצאין להרג, אמר לו רבי שמעון לרבי ישמעאל, רבי, לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג, אמר לו רבי ישמעאל, מימך בא אדם אצלך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא שותה כוסך ונועל סנדלך, והתורה אמרה אם ענה תענה, אמר לו, ישמעאל אחי נחמתני". [ועיין במדרשים נוסחאות אחרות למדרש זה].

עד מתי נקראים יתומים

"ועד אימתי נקראים יתומים לעניין זה [שהיה בכלל האיסור של כל אלמנה ויתום לא תענון]? עד שלא יהיו צריכים לאדם גדול להסמך עליו ולטפל בהם, אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים". (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"י).

לא לזרז את האלמנה באפיית מצות

מעשה ברבי ישראל מסלנט זצ"ל שפעם קרה שלפני פסח נאלץ לצאת את העיר, ולא יכול היה להיות נוכח בשעת אפיית המצה השמורה שלו, וקיבלו עליהם תלמידיו להשגיח על האפיה בכל ההידורים.

כאשר שאלו אותו במה עלינו להזהר ביותר, ענה להם: האשה העוסקת בלישת הבצק, היא אלמנה, ולכן אסור להאיץ בה ולצערה, אפילו כשהחיפזון מציל מן החימוץ... והוסיף כדי שיהיו המצות כשרות למהדרין, צריכים להזהר לא רק בדקדוקי הדינים אשר בחלק "אורח חיים", אלא גם בדקדוקי הדינים אשר ב"חושן משפט"... (תורת רבי ישראל מסלנט עמ' קי"ט)

הרב האורח לא השאיר חמין לבעלי הבית

אחיו של הרב הקדוש ר' חיים מצאנז, ר' אביגדור הלברשטאם, נזדמן פעם לשבות בשבת קודש בעיירה אחת עם תלמידיו, ונתארחו אצל אחד מנכבדי העיירה. באותם ימים היה נהוג,

שכאשר בא אורח חשוב לשבת, מגיש לו בעל הבית את הקערה עם כל הטשולנט [החמין] והוא, האורח, מחלק לכל אחד מבני הבית את מנתו מהטשולנט. הדבר היה נחשב לאות כבוד לאורח, כאילו הוא בעל הסעודה.

ואכן, בעל הבית, הגיש לר' אביגדור את הקערה עם הטשולנט. טעם ר' אביגדור קצת, חזר וטעם, וחזר וטעם, וכך אכל מעט מעט את כל הטשולנט, בלי להשאיר מאומה לבני הבית ושאר האורחים... כשסיים לאכול, שאל את המארחים האם יש עוד מהטשולנט, וכשהשיבו לו שיש, ביקש לתת לו גם את השאר. הגישו לו, והוא אכל את הכל.

והיה הדבר לפלא בעיני המסובין, בני-הבית וכן התלמידים שתקו, וחשבו, שמסתמא יש לו להרב סדר עבודה כזה בענין האכילה, ומי יעמוד בסוד קדושים להבין את תעלומותיהם וסודותיהם.

לאחר השבת, הסביר הרב לתלמידיו: אגלה לכם עכשיו את סיבת המעשה שעשיתי: לאחר שטעמתי מעט מן הטשולנט, הבנתי שהמשרתת - המבשלת באותו הבית, טעתה, ושמה בטשולנט **נפט** במקום **חומץ**. לא היה קשה לזהות זאת כיון שטעם הנפט וריחו הרע היה מורגש בשעת האכילה. מיד הבנתי שאם בני-הבית ירגישו בדבר, תהיה למשרתת "אחרית מרה" מהם. המשרתת היא יתומה ועניה, ולא יכולתי לשאת שכך היא תסבול, ולכן ריחמתי עליה, והחלטתי להתבזות ולאכול בעצמי את הכל, בשביל שלא יודע הדבר לבעלי הבית כלל וכלל. ומוטב שיחשבו עלי מה שיחשבו, ובלבד שלא תבוא יתומה עלובה לידי צרות וביזיונות! (סיפורי חסידים להרב זווין)

החתן עשה עצמו כגנב ונתבטל השידוך

רש"י אומר כאן כל אלמנה ויתום לא תענון - "הוא הדין לכל אדם, אלא שדיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח, וזה דבר מצוי לענות אותם".

ובאמת, אצל גדולי הדורות ראינו רגישות מופלאה לזולת, לא רק כלפי אלמנה אלא כלפי כל מי שעלול להיפגע בלי יכולת להגן על עצמו.

מעשה נפלא ונורא כזה, היה עם רבי העשיל - רבו של הש"ך זצ"ל, שבהיותו בחור בישיבה, רבים וטובים רצו לזכות בו כחתן לביתם, ולבסוף עשיר העיר זכה בו, והרב הגיע להתארח בביתו שבת שלפני החתונה.

והנה בערב שבת חמותו לעתיד מוציאה מגשים מהתנור שבחצר, ותרנגולת קפצה וניקרה את העוגה המיוחדת. לפתע נשמעה צרחתה, הבת - הכלה הגיעה בטירוף, תפסה את התרנגולת, וחבטה אותה לרצפה.

הרב - החתן נתקף בהלם חייו, בראותו כזה טירוף ומידות מושחתות, ומיד החליט בליבו "אני איתך לא מתחתן ויהי מה!". אך מה עושים? איך מפרקים שידוך מבלי לפגוע בכלה? הרי זה שאין לה מידות, זה לא מתיר לי לפגוע בה! מה עשה? מיד לבש את מעילו, והלך לבית הכנסת. בכניסתו לבית הכנסת, ניגש אל קופת הצדקה שהיתה מונחת שם, והחזיקה בידו תוך כדי שהוא מרעיב בכדי לתפוס תשומת לב מהאנשים, נטלה בידו וברח מבית הכנסת.

האנשים שראו אותו לוקח את הקופה, החלו לרוץ אחריו אנשים ולקרוא לו "גנב!". והיה כשמוע חמיו על כך, אך טבעי שמבלי לחשוב פעמיים פוצץ וביטל את השידוך, וכך הרב ניצל מלפגוע בכלה.

למדנו מסיפור זה, שיעור באנשים גדולים ונבחרים, איך עושים את המעשה הנכון תוך התחשבות מלאה ברגשות האחרים, גם אם הם פחותים. וכך הגדולים נמדדים, דוקא בדברים הקטנים!

"אם כסף תלווה את עמי את העני עמך לא תהיה לו בנשה" (כב, כד)

צדקה חשובה כקרבן

כתב רש"י: "כל אם שבתורה הוא רשות, חוץ מכאן שהוא חובה", התורה מלמדת אותנו כאן שיש להלוות ולסייע לעני בשעת דחקו, והתורה גם מזהירה, שאם הגיע זמן הפרעון, ויודע שאין לו, אסור לו להיות כנושה, וכמו שאומרת הגמרא (בבא מציעא עה:): בשם רב דימי: מנין לנושה בחבירו מנה ויודע שאין לו אסור לעבור לפניו, שנאמר: "לא תהיה לו כנושה".

והרב שפתי כהן על התורה כותב, שהלוואה לעני חשובה היא כקרבן, שנאמר (במדבר כח, כג) "מלבד עולת הבוקר", ותיבת "מלבד" היא ראשי תיבות: מ'לוה לעני ב'שעת ד'חקו, "עולת הבוקר" - שהיא כקרבן עולה.

וכן האותיות שנמצאות אחרי האותיות של המילה "עני" הן "כסף" [ע-פ, נ-ס, י-כ], לומר לך, שלא נברא כסף אלא כדי לזכות בו את העשירים בנתינת הלוואות וצדקה לעניים הזקוקים לכך.

ואם חלילה העשיר מתגאה ולא מלווה לעניים ושומר את כל הכסף לעצמו הרי תיבת "כסף" במילואה [כ"ף, סמ"ך, פ"א] עולה ש"א כמנין "אש", לרמוז שנענש שאת כל הונו תאכל האש וילך לאבדון. (עד כאן דברי השפתי כהן).

ולעומת זאת, החיד"א (נחל קדומים) כותב לצד החיוב, שאם זוכה אדם לקיים מצוות הלוואה וצדקה, זוכה לכפרה, שכן תיבת "כסף" במילואה [כשתמנה האות פ' כך: פ"ה] עולה ש"ה כמנין "כפרה", וכמו כן גימטריא "שה" לרמוז שמכפרת כקרבן. גם נראה לרמוז במילה צדקה ר"ת צדקה היא דמיון קרבן.

"אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" (כב, כד)

הלוואה חייבת עדים אבל צדקה עדיף בלי עדים

אמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא עה:): "שלשה צועקים ואינם נענים", ואחד מהם הוא "המלוה בלי עדים".

ועוד אמרו רבותינו ז"ל (ראה בבא בתרא ט: ושו"ע יו"ד סי' רמ"ט סעי' ח'), כי עיקר מצות הצדקה הוא שיתן בצנעה. שנאמר (משלי כא, יד) "מתן בסתר יכפה אף וגו'".

ובזה יבואר הפסוק "אם כסף תלוה" - אם באת להלות כסף, צריך שיהיה "את עמי", דהיינו על ידי עדים ושטר, אבל "את העני" כאשר נותן צדקה לעני, יהיה "עמך" דהיינו בסתר בינך ובינו בלבד. (פנינים יקרים)

מאמרי רבותינו על צדקה רמוזים בפסוק

בספר אהבת עולם (פרחי) בתוספת נופך פירש שבפסוק זה רמוזים כמה מאמרי חז"ל בענייני צדקה, וכתב על זה "דליכא מידי דלא רמיזי בתורה":

א. "אמר רב ביבי אם בקשת לעשות צדקה, עשה אותה עם עמלי תורה" (קהלת רבה פרשה י"א אות א'), והיינו שעדיף לתת צדקה לעני תלמיד חכם, ומה שכתרו: "אמר רבי יוחנן כל המטיל מלאי לכים תלמידי חכמים, זוכה ויושב בישביה של מעלה, שנאמר (קהלת ז, יב) כי בצל החכמה בצל הכסף" [פירוש: במחיצת החכמה יכנס זה שהנהגו מנכסיו] (פסחים ג:).

וזה שאומר הפסוק: "אם כסף תלוה, את עמי" - אם רצית לעשות צדקה, "את עמי" - עשה אותה עם תלמיד חכם, כי "עמי" הוא כינוי לתלמיד חכם שנקרא "עמי", משום שהוא עמי [עם הקב"ה] במחיצתי יום ולילה בתורה ועבודת ה'.

וגם שכרו שיושב בישיבה של מעלה, רמוז בפסוק, במילים "את עמי", שעולות בגמטריא "יהיה חלקך בגן עדן אלהים חיים".

ב. גדולה צדקה שמקרב את הגאולה (בבא בתרא י.), וזה שאומר "אם כסף תלוה" ר"ת עם האותיות גמטריא "משיח בן דוד". ועוד שפעמים שהעני מתרעם על הקב"ה למה דוקא לי אין, ועל ידי הצדקה עושה שלום בין הקב"ה לעניים, שנאמר (ישעיה לב, יז) "והיה מעשה הצדקה שלום" וגו', ועל ידי השלום מקרב קץ הגאולה שכן "גדול השלום" הוא גימטריא "משיח בן דוד". ונמצא שהעושה צדקה מקרב את הגאולה.

ג. הצדקה צריכה להיות נקיה מגזל ועולה, כי הקב"ה שונא גזל ועולה. וזהו "אם כסף" גמט' "נקי גזל" עם הכולל, רק אז "תלוה את עמי".

ד. לתת צדקה בכל יום כמו שכתב הרב חיד"א (מורה באצבע סי' א אות יב). וגם זה רמוז כאן: "אם כסף תלוה את עמי" עולה בגמטריא "וצריך האדם לתן צדקה בכל יום".

ה. "אמר רבי יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות" (בבא בתרא ט:), וזה שאומר "אם כסף תלוה את עמי", בגמטריא עם הכולל "ועל ידי הצדקה והפיוס יעלה במעלות".

ו. עוד אמרו רבותינו ז"ל (שבת קנא:) "כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים", וגם זה רמוז כאן שתיבות "אם כסף תלוה את עמי", עולות בגמטריא "וכל המרחם על אחרים מרחמים עליו" [עם הכולל]. וכן עולות בגמטריא "מן השמים בשופע רב טוב" [עם הכולל].

ז. אמרו בגמרא (שבת קנא:) שכאשר אדם הוא עשיר יש לו לזכור שגלגל חוזר בעולם ועלול לבוא לידי עניות, ולכן יתן צדקה, וגם זה רמוז כאן: "אם כסף תלוה את עמי", עולה בגמטריא "ורדוף אחר הצדקה והוא גלגל חוזר בעולם" [עם הכולל].

ח. על העשיר לזכור מה שאמרו חז"ל (ראה גמ' בבא בתרא דף י.) שהקב"ה נותן לעשיר את הממון בפקדון, כדי שיתן לעניים, וכן אומרים רבותינו (ראה אלשיך דברים כג, כא) שהקב"ה שם את העשיר "אפטרופוס" על ממון העני. ואף זה רמוז כאן, שתיבות "אם כסף תלוה את עמי" [עם הכולל], הם בגמטריא "והממון אצל העשיר בסוג פקדון", וזהו שסיים "את העני עמך", שתיבת "את" גמטריא "ממון העני עמך". ועוד, שהמילים "אם כסף תלוה את עמי" עולות בגמטריא "העשיר אפטרופוס עני". [עם הכולל].

ט. צדקה קודמת לכל המצוות, וכמו שכתב הרמב"ם (פרק י' מהל' מתנות עניים) חייבין אנו ליזהר במצות צדקה יותר מכל מצוות עשה וכו', וזה שאומר הפסוק "אם כסף תלוה את עמי" עולה בגמטריא: "צדקה קודמת לכל מצוה ומגן הוא בעדו", כדכתיב (תהלים פה, יד) "צדק לפניו יהלך".

י. על האדם להשים לנגד עיניו שהממון יכול לפתע להעלם, כמו שכתוב (משלי כג, ד-ה) על העושר: "התעיף עיניך בו ואיננו", וזה גם כן רמוז כאן, שתיבות "אם כסף תלוה את עמי" עולה בגמטריא: "בן אדם הממון כלה התעיף עיניך בו ואיננו" [עם הכולל].

יא. אמרו רבותינו ז"ל (ראה בבא בתרא ט: וש"ע יו"ד סי' רמ"ט סעי' ח'), שעיקר מצות הצדקה הוא שיתן בצנעה. שנאמר (משלי כא, יד) "מתן בסתר יכפה אף" וגו'. ואף זה רמוז כאן בפסוק, אם כסף תלוה את עמי בגמט' "צריך היות הצדקה בצנעה" [עם הכולל], וכן עולות בגמטריא "לא בפרהסיא וזה משובחת".

יב. עוד רומז על מעלת הצדקה שתיבות "אם כסף תלוה את עמי" עולות בגמטריא "מצות הצדקה אין למעלה הימנה כלל". וכן עולות בגמטריא "צדקה מצלת מדין גיהנם ומכל חולאים" [עם הכולל].

יג. גם נראה לרמוז במילה צדקה ר"ת צדקה דוחה הרבה קללות.

הביצה שהכניסה לגן עדן

מעשה באדם אחד שהיה רשע כל ימיו, ובשעת פטירתו אמרו לו אנשי ביתו, מדוע לא טעמת כלום? אמר להם, אם תתנו לי ביצה מגולגלת אני אוכל, הביאו לו, וקודם שאכלה, בא עני ועמד על פתחו ושאל צדקה, אמר החולה לקרוביו שיתנו הביצה לעני, ומימיו לא עשה צדקה אלא זאת בלבד, לאחר שלשה ימים מת החולה.

לימים בנו ראה את אביו בחלום, אמר הבן לאביו, היאך אתה בעולם שהלכת בו? אמר לו אביו, בני, תהיה רגיל בצדקה ותירש חיי העולם הבא, לפי שכל ימי לא עשיתי צדקה אלא אותה ביצה שנתתי לעני בלבד, וכשנפטרת מהעולם הכריעה לי אותה ביצה על כל עוונותי, ובוזה זכיתי לגן עדן. (אהבת עולם פרחי בשם מעיל צדקה)

הכסף המלוה את האדם במיתתו

הרה"ק רבי מנחם מנדל מקוצק זי"ע א"ה הסביר פסוק זה על פי מה שמובא במשנה (אבות פרק ו' משנה ט') "בשעת פטירתו של אדם, אין מלוים לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים".

וזהו נרמז כאן בכתוב: "אם כסף תלוה" - אם יש מושג שכסף מְלוּה אי פעם את האדם בדרכו האחרונה, זה רק הכסף של "את העני עמך" - הכסף שנתת לצדקה והחזקת בו עניים.

"לא תהיה לו בְנִשָּׁה" (כב, כד)

לגבי הקב"ה - תהיה כנושה!

כתב בספר זכרון זאת (הורויץ) מהרב הקדוש ה'חווה' מלובלין זי"ע, על פסוק זה, שרק "לו" - לאדם, אסור להיות כנושה, אך להקב"ה אדרבה "תהיה לו כנושה" להיות תקיף בדעתך להרבות בתפילה, ולהפציר שימלא את מבוקשו לטובה.

והרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע היה מבאר את הדברים, כי כל הטעם שאמרה תורה "לא תהיה לו כנושה" אינו אלא מכיוון שאין לו לשלם, ומדוע תענהו סתם, אך להקב"ה שהוא 'כל יכול' ללא גבול ומידה, וודאי שמותר להיות כנושה, ולא להרפות ממנו עד שיושיעו.

"וְהָיָה כִּי יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי בִּי חֲנוּן אָנִי" (כב, כו)

סגולת ביצת בת היענה בבית הכנסת

בפירוש שפתי כהן על התורה (לרבי מרדכי הכהן מצפת. בפרשת תזריע ד"ה ואם נקבה) מביא, שהיו שנהגו לתלות ביצי בת יענה בבית הכנסת, ומבאר טעם מנהג זה, כי מדרך בת היענה שמטילה ביצים במקום גבוה, ועומדת כנגדם מרחוק ואינה מסיחה דעתה מהם, ועל ידי הבטה זו גדל אפרוח מהביצה, ואם יעמוד בעל חי בינה לבין הביצים ותפסיק ראייתה אזי תהרוג אותו כיון ש'חציצה' זו מקלקלת גידול הביצים וגורמת שיצאו ביצים מוזרות.

ומפני כן תלו ביצים אלו בבית הכנסת לומר שעיקר התפלה שתתקבל ותעשה פירות היא הכוונה, ולא יהיה דבר מפסיק בינו לבין אביו שבשמים שהוא עומד כנגדו ומדבר עמו כנוכח ואומר ברוך אתה ה'!

וכן עד היום הזה יש בבית הכנסת "עדם" לעדת החלבים בירושלים עיה"ק, ביצת בת היענה תלויה בבית הכנסת, ואומרים שהיא סגולה שהאדם יכוין בתפלה ולא יסיח דעתו מהמילים של התפילה.

"מְלֵאתְךָ וּדְמַעְךָ לֹא תֵאָחֵר בְּכֹר בְּנִיךָ תִּתֵּן לִי" (כב, כח)

מה ענין תרומה לפדיון הבן?

מפרש רש"י ש"מלאתך ודמעך" היינו 'ביכורים' ו'תרומה'. ויש להעיר, מפני מה סמכה התורה ענין ביכורים ותרומה לבכור בניך?

זנראה לפרש על דרך הרמז: "מלאתך" - שימלא כריסו בתורה. "ודמעך" - הדמעות של עינו שמתודה על חטאיו, "לא תאחר" - אל תמתין לעת זקונתך, אלא תזדרז לעת בחרותך לעסוק בתורה ולשמירת הברית קודש. ועל ידי זה תזכה ל"בכור בניך תתן לי", שאדם שבימי בחרותו שמר את התורה והמצוות, ובפרט שמירת הברית, על ידי זה הבן שלו הבכור נעשה קודש לה', כיעקב אבינו ע"ה שאמר (בראשית מט, ג): "כחי וראשית אוני" (מפרשים).

להתחתן מוקדם לא לאחר

בספר עץ הדעת טוב למהרח"ו (דף כא.) דרש בדומה לכך: מלאתך ודמעך לא תאחר, ירצה בדרך דרש אל מה שכתבה הגמרא (קדושין ל.) אמר רב חסדא "אנא נסיבנא בשיתסר, ואי הוה נסיבנא בארביסר, הוה אמינא לשטן גירא" [אני נשאתי אשה בגיל שש עשרה, ואילו הייתי מתחתן בגיל ארבע עשרה, הייתי יכול להתגרות בשטן ולומר לו "חץ בעיניך", ולא היה יכול להחטיאני]. כי לקיחת האשה בבחרות מסיר ההרהור בבני אדם שלא יבוא להשחית זרעו.

וזוה רמוזו כאן בפסוק "מלאתך ודמעך" - טיפת זרעך כעין דמעת העין, כשתמלא ימי הקטנות ותגדיל בן י"ג שנה, "לא תאחר" - כי תקח לך אשה ולא תבא לידי הרהור, ועל ידי כך: "בכור בניך תתן לי" הבכור הנולד לך מהטיפה הראשונה, תוכל לתת לי, מה שאין כן אם תשחית הראשונות שאז הבכור הוא איננו לי ממקור מושחת וכדרך שנשתבח יעקב אבינו (בראשית מט, ג): "ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני".

על ידי דמעות מקבלים הכל

השל"ה הקדוש כותב בשם רבי מנחם הבבלי שלמד מכאן בדרך דרש יסוד גדול וחשוב בעבודת ה': "מלאתך" - זהו רצונו של האדם, "ודמעך" - אלו דמעותיו. אם באמת הנך רוצה

דבר, עד כדי כך שהנך מוריד עליו דמעות, בוכה ומתחנן לפני בוראך לקבלו, הרי ש"לא תאחר" לקבלו! אדם שרוצה באמת ומתחנן לפני בוראו לקבל סייעתא דשמיא - בודאי יענה מן השמים.

כשהוא גיבור אז יכבוש את יצרו

עוד בא ללמד, שכמו שאדם מפריש מפירותיו ביכורים ותרומות ומעשרות, כך בתחילת חייו, בבחירתו כשהוא בתקפו, כל אשר בכוחו לעשות מצוות ומעשים טובים ויגע עצמו על התורה, ירדוף ויעשה, וכן דרשו חז"ל (ע"ז יט.) על הפסוק (תהלים קיב, א): "אשרי איש ירא את ה'", אשריו שבזמן שהוא בכוחו וגבורתו כאיש בתוקף יצרו, "יהיה ירא ה'", וכן אמרו רבותינו ז"ל (אבות פרק ד' משנה א') "איזהו גיבור, הכובש את יצרו". (כעין זה כתב גם בס' פרדס יוסף סקוסובסקי)

העני הוציא את הכפית מכיסו וכל הבית נתמלא אורה

ולא יאמר אדם יש לי עוד זמן לתקן, כי האדם לא בטוח בחייו, כי ימינו על הארץ הם כמו צל, כדכתיב (תהלים קמד, ד): "אדם להבל דמה ימיו כצל עובר", ודרשו חז"ל (ילקוט שמעוני תחילת קהלת רמו תתקס"ו) כצל הדבורה שאין בה ממשות כך הם חיי האדם, וכן אמרו רבותינו ז"ל (שבת קנג.) שוב יום אחד לפני מיתתך, ומכיון שאינו יודע יומו, ישוב היום, שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה. וכן כתוב (קהלת ט, ח) "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר", "בכל עת יהיו בגדיך לבנים" - אלו המצוות שנעשה בהם מלבוש לנשמתו אחר פטירתו, "ושמן על ראשך לא יחסר" - התורה שעסקת לשמה, כשמן שהוא מזוקק ונקי. רק הם יעמדו מליצי יושר אחרי אריכות ימים ושנים. ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא, כי היום לעשותם ומחר לקבל שכרם (עירובין כב.), כי בעולם הזה לא נוכל לקבל את השפע שצריך לתת בעד כל מצוה.

ובאמת אין לנו מושג מה הערך של מצוה בעולם הזה. ומשל לאיש עשיר שירד מנכסיו עד שמכר כליו וכל מלבושיו, וכאשר היה עשיר, מרוב עשרו אפילו כף אכילתו היתה משובצת באבנים טובות ומרגליות, ועתה מרוב דחקו מכר גם המרגליות שהיו משובצות בכפית, ונשארה בידו הכף ריקה מכל.

ויהי היום והנה הוא הולך כמדבר, ורואה שיש לפניו אבנים מבהיקים, ושלח ידו ולקח והכניס בנקבים שהיו בכפית שבעבר היו בהם אבנים טובות, עד שמלא את הכף באבנים כמקודם בימי עושרו.

לימים היתה סעודה גדולה בעיר ששר המלך היה מיסב בה, וזה האיש אמר מכיון שיש שם עניים ילך גם הוא, ומרוב בושתו שירד מנכסיו ישב במקום שפל, ולא לקח לעצמו כפית לאכילה מכלי הסעודה כי אמר שישתמש בכפית שבכיסו ולפחות בזה יהנה משלו...

וכאשר שמו לפניהם המאכלים, הוציא את הכפית שלו, והנה הבריק כל הבית מהאור שזרח מהכפית, וכל אחד מהמשתתפים לקח את הכפית לראות ולעיין ביופיה, עד שהגיעה הכפית ליד השר. ויתפלא השר על רוב יקר מעלתה. וישאל לעני, כמה שוה כפית זו ואקנה ממך, אמר לו, כמה שידוע לכם מחירו, ויתן לו שר המלך חמשים אלף דינרי זהב, ויראוהו לבעל הכפית שהוא בוכה, ויוסיפו על מחירו, ועדיין הוא בוכה עד שמרוב צערו נפל ונתעלף. לאחר שהמשתתפים העירוהו והשיבו את רוחו, וישאלו אותו לסיבת בכיתו, אמר להם, אספר לכם על צערי ויגוני שיש בלבי, בראותי שעל זאת הכפית שנקוב בה קצת מרגליות, רצונכם ליתן עליה סך עצום כזה, ואנכי היו לפני גדישים מלאים טובות ומרגליות, ואם הייתי לוקח עוד מאותם המרגליות כמה הון עתק הייתי מרויח.

והנמשל מובן, הנה חיי האדם על פני האדמה כצל עובר ואיננו, ולא ידע יומו, והנה יש לפנינו בעולם הזה גדישים ואוצרות מלאים מרגליות שהם התורה והמצוות ומעשים טובים אשר לא יערכם זהב ופז רב, ואנחנו בהגיע איזו מצוה כסוכה ולולב ותפילין וציצית אין אנחנו רודפים לעשות המצוה כתיקונה, כיון שאיננו יודעים כמה שכר כל מצוה ומצוה. כדמיון המשל לזה האיש שהיה בידו הכף שהוא רומז למצוה ונתנו לו בשכרה שכר עצום וגדול. ובעת בואנו לעולם האמת, אז נכיר ונדע גודל מעלת התורה ומעשים טובים, ואז נתחרט ונבכה על אשר לא מילאנו חיינו וימינו כולם בתורה ומעשים טובים.

ובודאי מלך שיאמר לאחד תיכנס לאוצרותי ולבית גנזי ותספור אבנים טובות, וכל מה שתספור יהיה שלך, אין ספק שהאיש הזה לא ינום ולא ישן, לא יאכל וישתה מכיון שיודע כי מה שסופר יהיה שלו, כך הוא בתורה הקדושה, כל רגע ורגע מחיי האדם הוא יקר מאד, וכל מה שירבה בתורה ומעשים טובים הכל הוא לטובתו, שיהיה לו זכות ופתחון פה להנות בעולם הבא ולא יאכל נהמא דכיסופא, כמו שאמרו רז"ל (אבות פרק ד' משנה י"ז) "יפה שעוה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא" ה' יזכנו אמן כן יהי רצון. (עיי בס' זכרון יוסף אביחצירא. אבני שהם)

"וְאִנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וּבֶשֶׁר בְּשָׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְפָלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ" (כב, ל)

אין קדושה בלי תורה

הנה לא יעלה על הדעת, שאפשר להיות איש מוסר, איש קדוש, מתוך מניעים וטעמים אנושיים ומוסריים גרידא, בלי קשר עם אלהי ישראל ותורת ישראל, וזה מה שרומז כאן הכתוב: "וְאִנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי" - לשמי - כי עם קדוש אתה לה' אלהיך", משום שאין קדושה, בלי קדושה אלקית. (אמרי חו)

גופתו של החייל הפולני נשארה שלמה לאחר עשרות שנים

מורנו ורבנו ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה כותב: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו", צריך להבין מה הטעם שנאמר "בשדה", והלא טרפה אסור לאכול גם בבית? ועיין בפירוש הרב אבן עזרא שפירש: הזכיר בשדה ההוה יותר [שטרפה יותר מצויה בשדה].

ועוד נראה בדרך מוסר, כי מה שהזכיר "בשדה", היינו שלא רק בבית כשהוא נמצא במסגרת המשפחה בבית אביו ואמו לא יאכל טריפה, מפני שמתבייש בפני משפחתו, או מפני שמצוי בשר כשר, ולמה יאכל טרף. אבל אם הוא "בשדה", כלומר, מחוץ לביתו, שאין לו ממי להתבייש או שלא מצוי לו בשר כשר, אולי תאווה בשר תסיתנו שיבא לאכול בשר לא כשר, ולכן באה התורה ומוזהרתו בפירוש "ובשר בשדה" - שגם כאשר אתה נמצא בשדה או בצבא, ולא מצוי לך בשר כשר ויתכן שתשאיר תקופה ארוכה בלי בשר, גם אז, "טרפה לא תאכלו!".

ועל מעלת הנוהר ממאכלות אסורות גם ב"שדה", ניתן ללמוד ממעשה שהובא בספר חברה קדישא של פולין ומסופר שם כך: פעם אחת ממשלת פולין גזרה לפנות את בית הקברות של אחת העיירות היהודיות לצורך סלילת כביש, ונאלצו לפנות את כל המתים כדי להעבירם למקום אחר. והנה כל המתים היו עצמות, מלבד שני קברות שבהם הגופות היו שלמים, האחת היתה של רב העיירה שהיה איש צדיק וקדוש, והשניה קבר שעל מצבתו נכתב שהוא של חייל יהודי ששרת בצבא פולין.

המה ראו כן תמהו, כיצד זה שחייל ששרת בצבא פולין נשארה גופתו שלמה כאחד הצדיקים. לאחר דרישה וחקירה התברר, שחייל זה היה משרת בצבא הפולני לפני כמאה שנה, ונוהר כל הזמן שלא לטעום מפיגוליהם. פעם אחת הגיעה לאוזני הקצין הגוי, הידיעה שכך נוהג היהודי

שלא טועם מהאוכל שלהם, ויהי בשומעו כך, חרה לו מאוד על היהודי, וצוה להביא חתיכת חזיר, והביא כמה חיילים והשכיבו את החייל היהודי על הקרקע, וניסו להכריחו לאכול את החזיר. החייל סגר את פיו ובשום אופן לא רצה לאכול, עד שלבסוף הכניסו בכח החזיר לתוך פיו ולא בלע עד שנחנק ומת. אותו חייל הוא החייל שנתגלה קברו והיה גופו שלם ורענן לאחר מאה שנה! ונעשה קידוש השם גדול, שהבינו הכל, שזכות מסירות נפשו להמנע ממאכלות אסורות עמדה לו שזכה למה שזוכים רק צדיקים וקדושים.

אין הקב"ה מביא מאכל איסור לפה הצדיק

צריך להבין מה הקשר בין תחילת הפסוק "אנשי קודש תהיון" לסופו "בשר בשדה טרפה לא תאכלו". הרי "קדושה" היא לאו דוקא בהנזרות מטרפות?

ותירץ מורנו ורבנו ראש הישיבה רבי יהודה צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה, שנרמז כאן מה שאמרו חז"ל בגמרא (גיטין ז.) שאין הקב"ה מביא תקלה לידי צדיקים, וכתבו התוספות (ד"ה השתא), שמה שהקב"ה לעולם לא מביא תקלה לידי צדיקים, היינו דוקא בדברים שקשורים למאכל, שהקב"ה מציל את חסידיו ממאכלי איסור, אבל לגבי איסורים שלא קשורים למאכל, לא מצאנו.

ולפי זה יש לומר שלזה רומז הכתוב, "ואנשי קודש תהיון לי" - אם תהיו אנשי קודש. מובטח לכם: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" - שישמרו אתכם מן השמים שלא תכשלו במאכלות אסורות.

מעשה נורא שהקב"ה לא מביא תקלה לצדיקים

מעשה בראובן ושמעון שירדו באניה לנסוע לארצם, והיתה סערה גדולה בים, ויחתרו המלחים להגיע אל חופי ספרד, וזה היה בתקופת השמד בספרד. לאחר מאמצים הגיעו אל ארץ ספרד, רעבים, עיפים, וחלשים מאוד, ויחמלו עליהם אנשי העיר ויקחו אותם אל ביתם וישוהו כמה ימים באותה העיר, כל אחד בבית אחר, וזה מבלי הגד כי יהודים הם, מחמת הגזירות. והיה כאשר שבה רוחם אליהם וידעו כי יש בכוחם ללכת, ברכו את בעלי הבתים אשר גמלו עמהם חסד וארחו אותם בביתם.

זוטרם שנפרדו, התוודע אחד הבעלי בתים אל ראובן ואמר לו: הכרת פניך ענתה כך כי אתה יהודי, דע אחי כי אני כמוך, ומן היהודים האנוסים אנכי, ואני וכל בני ביתי שומרים מצוות

ה' בסתר, ובמרתף מתחת לארץ אני שוחט, ונזהרים מבשר וחלב ועתה אל תתעצב, כי בשר פיגול לא בא בפיד כל הימים ששהית בביתי, ואכלת רק מאכלים כשרים.

ראובן שמח למשמע הבשורה, אך שמעון ידע בכירור כי בבית נכרי היה, ואכל נבילות וטריפות רק מפני פיקוח נפש, ויהי בבואם אל עירם, הלך שמעון אל רב העיר, וישאלהו מה זאת עשה אלהים לי להכניסני לבית נכרי ולהטמאות בבשר פיגול, ולחברי הזמין לו בית יהודי כשר?

וישיבהו הרב לשמעון: הגד לי ואל תכחד ממני, האם מעולם לא אכלת שום דבר איסור בלי אונס, ויאמר אמת נכון הדבר, פעם אחת הלכתי עם נערים ביער, וראיתי אוכלים לחם וגבינה ויין של נכרים, והתאויתי לאכול איתם את הגבינה והיין, וטעמתי מעט איתם, ואמרתי יסלח נא לי ה' בדבר הזה. ויען הרב ויאמר, צדיק ה' בכל דרכיו. הנה רעך הטוב ממך, מעולם לא בא בפיו דבר איסור, וישמרהו ה' יתברך מכל תקלה, גם בעת צרה ואונס, אבל אתה כבר עברת את פי ה' בלי אונס, ולא היית חשוב בעיני לעשות לך נס ולהזמין לך בית יהודי בתוך בתי נכרים רבים, ולא יאונה לצדיק כל אוון. (אמרי חן בשם נפלאים מעשיך)

עונשה של הנפש הקדושה הנמשכת אחרי תאוות החומר

כאשר הנפש הקדושה המשכלת אשר באדם נמשכת אחרי תאוות החומר הנקרא "בשר", בשר ראשי תיבות בושה שרחון רמה, הנה היא נטרפת בידי הקליפות שהם חיות רעות אשר בשדה החיצון, שעליו נאמר ואם בשדה מצאה. ואמנם העונש שלה היא, כי כאשר תמות לא תקרב אל המזבח העליון על ידי מיכאל הכהן העליון להיותה מאכל קרבן לה', וזה שכתב לא תאכלו. ומה יעשה ממנה, "לכלב תשליכון אותו" - שיקריבוה קרבן פסול במזבח הקליפות, והס"מ שהוא הכלב העליון תמורת מיכאל הם יטרפוה וזה שכתב לכלב, ועליו נאמר (תהלים כב, כא) "מיד כלב יחידתי". (עץ הדעת טוב למהרח"ו)

וכן נראה לומר דדבר זה רמוז בר"ת "תשליכון" תשליכון נשמה שפעלה יצרה כרצון ותאוות.

"לכלב תשליכון אותו" (כב, ל)

האם יש מצוה להשליך טריפות לכלבים

זבדש"י: "למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר (שמות יא, ז) 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו', אמר הקב"ה תנו לו שכרו"

בתוספות מסכת יומא (לו: ד"ה לאו דנבילה) מבואר, שמה שהתורה אומרת "לכלב תשליכון" זה לא רק "המלצה" או "נתנית רשות" אלא יש מצות עשה להשליך טריפה דוקא לכלב, ולא לבעל חי אחר או לנכרי. וכן משמעות לשון המכילתא (כאן).

ולהלכה פסק הרמ"א ביורה דעה (סי' קי"ז סעי' א') שאין צריך ליתנה דוקא לכלב, אלא מותר גם למוכרה לנכרי. אבל בספר דרכי תשובה (יו"ד סי' כ"ט סק"ב) הביא שלל אחרונים שפסקו שיש 'חיוב' להשליך הטריפה לכלב דוקא. ואכן בשו"ת חקרי לב (יו"ד סי' י"ט) עמד על מה שנוהגים היתר ומוכרים בשר טריפה לנכרי, והלא כתיב "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, לכלב תשליכון אותו", ונשאר בצריך עיון. וכן בספר מנחת חינוך (מצוה עג) תמה, למה מוני המצוות, לא חישוב בכלל מנין המצוות את המצוות עשה להשליך כל טריפה לכלב. (אוצר פלאות התורה)

הכלבים באו לגבות את חובם

הירושלמי (תרומות פרק ח' הל' ג' דף מב:) מספר: מעשה בטבח אחד בציפורי, שהיה מאכיל ישראל נבלות וטרפות, פעם אחת שתה יין בערב שבת ועלה לגג ונפל ומת והיו הכלבים מלקקים את דמו. שאלו את רבי חנינא האם מותר לטלטלו כדי להעביר את גופתו מפני הכלבים? אמר להם, כתוב "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו", וטבח זה היה גוזל את הכלבים ומאכיל את ישראל, ואם כן הניחו לכלבים שבאים לגבות חובם ומשלהם הם אוכלים.

הגהות אשר"י בחולין (פרק ז' סי' ט"ז) מביא את דברי האור זרוע בהלכות גיד הנשה (סימן תמ"ח) שלומד מדברי הירושלמי הללו הלכה למעשה: הרי שהיה מוכר טרפות בחזקת כשרות, או שהיה מוכר חלב בחזקת שומן, ומת קודם שעשה תשובה, אסור להתעסק בקבורתו, ולא עוד, אלא אפילו אם כלבים אוכלים את בשרו ומלקקין את דמו אסור להבריחם ממנו, כההיא דירושלמי, הא למדת שאפילו כלבים אוכלין את בשרו אין להבריחן מעליו, וכל שכן שאין להתעסק בקבורתו.

אבל בשו"ת בשמים רא"ש (סי' ס"ד) חולק וכותב, "אין ללמוד מזה לעשות מעשה באדם שנברא בצלם, ואף בירושלמי, לא להלכה אמרו, אלא שאמר להם דרך צחות, ואיתמא הלכה, הוראת שעה היתה לגדור באחד שהכשיל את הרבים ויראו רבים ויפחדו מעונש שמים שיראו שישלם מדה כנגד מדה, אבל לא נמסר לבית דין לענוש אחר מיתה".

"ראוי להשליכו לכלבים!"

הגמרא (פסחים קיח.) אומרת דבר נורא: "אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה, כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו לכלבים".

מצבה על קברו של כלב

מעשה פלא בענין תשלומי שכר לכלבים מובא בירושלמי (תרומות פ"ח הלכה ג): מעשה ברועים שחלבו חלב מן הבהמות. והנה מבלי ששמו לב, בא נחש ושתה מהחלב, וממילא החלב נעשה מסוכן לשתיה מחמת הארס. לאותם רועים התלוה הכלב שלהם, אותו הכלב כן ראה שהנחש שתה מן החלב, וכשבאו הרועים ורצו לשתות מהחלב, נבח הכלב בכדי להזהירם שימנעו מלשתות. אולם הרועים לא הבינו את כוונת הכלב, ובאו לשתות מהחלב.

כאשר ראה הכלב שהרועים לא מבינים אותו, הקדים הכלב לשתות את החלב ומת, אז הבינו הרועים שרצה להצילם שלא ישתו מהחלב מפני שיש בתוכו ארס, ובפסיקתא דרב כהנא (פרשת בשלח פיסקא י"א אות א') הוסיף: שהרועים שילמו לו שכר, שקברו את הכלב, והקימו מצבה על מקום קבורתו, ועד עכשיו נקראת "מצבת הכלב". (אוצר הידיעות)

מצבה על קברו של דג

בבית החיים שבעיר הבירה ווינא, נמצאת מצבת פלא שנחרט עליה: "פה נטמן הדג שצעק שמע ישראל". בפקס החברא קדישא של ווינא, מתואר המעשה שהיה: פעם אחת קנה יהודי אחד מתושבי ווינא, דג שמן לכבוד שבת קודש. כאשר הביאו לביתו ולקח את הסכין בידו לחותכו, צעק הדג בקול: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד!"

בעל הדג נבהל ונשתומם מפלא כזה שלא נשמע כמותו, ותיכף ומיד כרך את הדג בכגד והביאו לפני האב"ד הגה"ק רבי שעפטייל בן השל"ה זי"ע וסיפר לו את המאורע הנורא. וציוה האב"ד לקברו, ולהקים מצבה על קברו, ולחרוט עליה: "פה נטמן הדג שצעק שמע ישראל". ועד היום קיימת מצבה בדמות דג במקום מנוחתו בבית החיים דעיר ווינא, והיא סמוכה למקום מנוחתו של הרה"ק רבי שעפטייל זי"ע. (אוצר פלאות התורה)

חרה אפו של המלך למה הטריפה לכלב ולא לנכרים

היה פעם יועץ יהודי אצל מלך גוי אחד, והמלך היה מתייעץ אתו בכל עניין והיה מצליח. והמלך אהב אותו מאוד, ונישאו מעל כל שריו. ושרי המלך ואנשי החצר, קינאו מאוד ביועץ

ובמעמדו הרם אצל המלך, והעלילו עליו כל מיני עלילות, אבל ללא הועיל, כי המלך לא שעה לדבריהם, ונתן אמון מלא ביועץ שלו.

פעם באו השרים אל המלך בתרעומת גדולה על השר היהודי: אדוני המלך! התורה שלהם שונאת אותנו, והם שונאים אותנו, ואתה מכבד אותנו ואוהב אותנו! שאל המלך את השרים: במה התורה שלהם שונאת אותנו? אמרו לו: כתוב בתורתם "ובשר טריפה - לכלב תשליכון אותו", התורה שלהם אומרת לתת את הבשר הלא כשר לכלב ולא לגוי כי אנחנו יותר גרועים מכלב. ועוד כתוב בתורתם: "לנכרי תשיך" לגוי אתה חייב לקחת ממנו ריבית, ואילו לאחיו היהודי, אסור לקחת ממנו ריבית. ובכלל הם היהודים שונאים אותנו, שתיכף כשקמים בבוקר מן המטה מברכים "שלא עשני גוי".

המלך בשמעו דברים אלו נתמלא חיתה, למחרת, כאשר הופיע היועץ בארמון כדרכו, הראה לו המלך פנים חמוצות, ושאל אותו בכעס: האם נכון שכתוב בתורתכם, שבשר טריפה לזרוק לכלב, ולא לתת לגוי? אמת, אדוני המלך! ענה היועץ, והאם כתוב גם: שלנכרי צריך לקחת ממנו ריבית, בעוד שליהודי אחיו אסור לקחת ריבית? אמת אדוני המלך! השיב, אם כן התורה שלכם שונאת אותנו! "זה כבר לא אמת אדוני המלך!" השיב היועץ, אסביר לאדוני המלך את כוונת התורה, מהי טרפה, זו בהמה שטרפיה חיות והטילו בה ארס, ולכן התורה מצווה אותנו לזרוק אותה לכלב, ולא לתת אותה לגוי להרעיל אותו, אם כן, התורה דוקא דואגת לגוי. ומה בענין הרבית? שאל המלך, אדוני המלך! ענה היועץ, אם היהודי הולך ללוות כסף מהגוי, האם הגוי מלווה לו בלי ריבית, הלא בודאי לוקח ממנו ריבית, ולכן התורה מרשה גם לנו לקחת ריבית מהגוי, אבל היהודי מלווה ליהודי בלי ריבית, לכן התורה מצווה אותנו לא לקחת ריבית מהיהודי, כי זה הדדי.

המשיך המלך להקשות: "האם אתה מברך שלא עשני גוי בכל בוקר?" נכון, אדוני המלך, אבל אני מברך עוד ברכה, "שלא עשני אשה", והאם יש לך אדם שאינו אוהב את אשתו כגופו, אלא הכוונה, שלאיש יש יותר מצוות מאשה, וע"כ אני מברך "שלא עשני אשה", כי אני מעריך את המצוות של ה' ורוצה כמה שיותר לקיים מצוות, ואותו דבר אני מברך "שלא עשני גוי", כיון שליהודי יש יותר מצוות מן הגוי. ונחה דעתו של המלך. (טעמו וראו)

”לִפְלֹב תִּשְׁלַכְוֹן אֹתוֹ” (כב, ל)

תוכיח לי שיש כלב טוב

ראש ישיבה בבני ברק היה צריך לנסוע לחו"ל לאסוף תרומות. הוא הלך לרב שטיינמן זצוק"ל, והרב אמר לו: "תיסע לחו"ל, אבל שני תנאים יש לך. התנאי הראשון - כל יום, מיד אחרי התפילה אתה לומד את הדף היומי. והתנאי השני - כל מי שנותן לך אפילו שקל אחד, תגיד לו תודה רבה, תשבח, תפאר ותרום". הוא הסכים.

הוא הגיע לחו"ל ואיחר לעשיר אצלו קבע פגישה, מכיוון שהתעכב בלימוד הדף היומי כמו שציווה אותו הרב שטיינמן. הוא הגיע לבית העשיר וצלצל באינטרקום שבדלת הכניסה, העשיר התחיל לצעוק עליו: "אתה לא מתבייש, אתה איחרת לי, טַיִים אִיז מְנִי (ומן זה כסף), לא מביא לך שום דבר!! רק שתבין עם מי אתה מדבר, אתה מדבר עם עשיר כזה גדול, אני נמצא בקומה שלישית, לרדת אליך לקומת קרקע כדי להביא לך כסף, בשבילי זה הפסד של הון תועפות!!". אמר ראש הישיבה "אז תשלח מישהו אחר שבבית שיוריד את הכסף".

ענה לו העשיר: "אין לי אף אחד בבית מלבד הכלב, אתה רוצה שאשלח לך את הכסף עם הכלב?" אמר לו בצחוק. ראש הישיבה אמר: "אם בכלב יש כסף... שלח את הכלב". פתאום בא אליו כלב ענק עם מעטפה בפה, ראש הישיבה נשא תפילה, לקח את המעטפה מפיו של הכלב, ונסע. באמצע הדרך הוא אמר למונית לחזור חזרה. "לא אמרתי לו תודה". הוא צלצל לו בדלת ואמר לעשיר "חזרתי לומר תודה רבה!" - העשיר לא הבין ושאל:

"אתה יודע בכלל כמה נתתי לך?" ראש הישיבה פתח את המעטפה וראה דולר בודד. אך כמו שהרב שטיינמן אמר לו לעשות להתחיל לפאר ולרום: "אני יודע, לכן חזרתי לומר תודה רבה, הדולר שלך זה משהו מיוחד, הכלב שלך כלב טוב, שהביא לי את המעטפה..". וכו'. עצר אותו העשיר: "אמרת על הכלב שלי שהוא כלב טוב?". "כן" השיב. "אם תרצה, אתן לך הרבה מאוד כסף. בתנאי אחד, לך לווילה פה ליד, תדפוק לו בדלת ותאמר לו שיש דבר כזה 'כלב טוב'".

ראש הישיבה דופק בדלת של העשיר ואומר: "באתי רק לומר לך שיש כזה דבר כלב טוב". שאל אותו העשיר: "יש לך ראייה?". ענה לו ראש הישיבה: "כן! בגמרא מסכת שבת דף ס"ג עמוד ב' למטה, כתוב 'לעולם אל יגדל אדם בתוך ביתו כלב רע' ומזה שאומרת הגמרא

'כלב רע' משמע שיש גם - כלב טוב". העשיר תפס את הראש ולא האמין. מה התברר, העשיר השני זה חמיו של הראשון, והוא לא רצה לדבר איתו בגלל שהוא הכניס כלב הביתה. ועכשיו הרב עשה בניהם שלום. עד היום הם מחזיקים לו את הישיבה חצי חצי. מה מעניין - מאיפה ידע הרב את הגמרא הזו? אלא שזה היה בדף היומי של אותו יום שלמד ובגללו איחר לפגישה עם העשיר. כמו שאמר לו הרב שטיינמן לעשות, דף היומי ולהגיד תודה. אם אנחנו נשמע לגדולי ישראל יהיה לנו שפע ברכה והצלחה!

"כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנֶּאֶךְ רִבֵּץ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדְלָתָ מֵעֹזֵב לוֹ עֹזֵב תַּעֲזֹב עִמּוֹ" (כג, ה)

היצר הרע מפיל את האדם ביאוש כדי שלא יסור מדרכו הרעה

בעל הטורים כותב על הפסוק הזה, שהמילה רובץ נמצאת בתורה שלשה פעמים. כאן, "רובץ תחת משאו". והשני, "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד, ז), והשלישי, "רובץ בין המשפטים" (שם מט, יד).

זמה הקשר בין שלשת הפעמים? הגאון רבי דוד יונגרייז זצ"ל בספרו אור דוד מסביר כך:

יש לבאר, כי היצר הרע בתחילה מראה לאדם שעבירות חמורות הם קלות, ומראה לו היתרים, ואילו אחר כך, כשעשה הרבה עבירות ורוצה לעשות תשובה, אז היצר הרע מראה לו שהעבירה גדולה כל כך, עד שאין מועילה לו התשובה, ומפילו בייאוש כדי שלא יסור מדרכו הרעה. ושני הנהגות אלו של היצר רמוזות בפסוקים: "לפתח חטאת רובץ" - חטאת מלשון חסרון ידיעת חומר האיסור, ואחר כך "רובץ תחת משאו" - מראה לו שגדול עונו מנשוא.

והתרופה לשני הדברים הללו, רמוזה בפסוק "יששכר חמור גרם רובץ בין המשפטים", יששכר חמור גרם היינו לימוד התורה, כי על ידי לימוד התורה, יודע היטב חומר העבירה לבלתי התפתות על ידי יצר הרע העושה לו חמורות לקלות, ואף אם לפעמים נכשל בעבירה, על ידי התורה, יודע כוחה של תשובה, ומתחזק לבלתי יפול בייאוש, וזה הכונה "רובץ בין המשפטים" שעל ידי לימוד התורה רובץ בין שני הגבולים שאינו סבור שהעבירה קלה וגם יודע שיש תשובה.

ובזה אפשר לפרש הפסוקים (תהלים לו, לא-לג) "תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשוריו, צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו", שהתורה מועילה לבלתי יפול ברשת יצר הרע כמבואר בסוכה (נב). ש"צופה רשע לצדיק" קאי על יצר הרע,

והקדוש ברוך הוא עוזרו, כי "ה' לא יעזבנו בידו", ואמר אחר כך "ולא ירשיענו בהשפטו", שעל ידי התורה, הקדוש ברוך הוא עוזרו שלא יפול ברשת היצר הרע, וזה שכתוב "ולא ירשיענו בהשפטו", שאינו מניחו ליפול בייאוש ולהחזיק עצמו לרשע שלא תועיל לו תשובה.

מוסר השכל לעזור לראש ישיבה

כתב החפץ חיים זצ"ל (חפץ חיים על התורה): התורה הזהירה אותנו לחוס על הבעל-חי הרובץ תחת משאו, ואפילו אם החמור שייך לשונא שאמרו עליו זכרונם לברכה (פסחים קיג): שמוטר לשונאו, אף על פי כן צריך האדם להתגבר על יצרו ולעזוב הכעס ולעזור לחמור.

ומן הדין הוא שאפילו אם נשא החמור של השונא על שכמו משא של שקים מלאים חול ואבנים לבנין, מצווה אותנו התורה לעזור לו ולטעון עמו את משאו וממילא מובן שאם החמור לא היה שייך לשונא אלא לאוהב ושקים מלאים לחם טעונים על גבו, להאכיל לרעבים בעיר שהחריבוה בריונים, על אחת כמה וכמה שעל כל אחד מישראל לתת יד ושכם להקים החמור ולעזור לו.

ומעתה נצייר נא בנפשנו, איך הדין אם החמור נשא על גבו שקים מלאים סמי רפואה בשביל בית חולים, ובין הסמים היו כאלה שצריכים להזריקם לתוך גידי החולים להצילם מרדת שחת, או שנשא נודות מלאים אויר מלאכותי לנשימה, שרגילים לתת לחולים מסוכנים, אז כל מי שיש לו מעט מח בקודקדו ימהר ויחיש מעשהו לעזור לחמור הזה שנפל תחת משאו, כי הלא על כרחו חיים הוא נושא על גבו, סמי מרפא, שמבלעדם מן הנמנע להציל חיי החולים.

ועכשו נלך הלאה ונאמר כי הנושא הרפואות הללו לא היה חמור אלא בן אדם, והוא נפל תחת המשא הזה, אז אין צריך לומר שעל כל אדם החובה להחיש עזרה לנופל, למען יוכל למהר בואו לבית החולים, ואשר רגע ליום יחשב לחולים האומללים המחכים לסמי המרפא הללו.

ומעתה נשכיל ונבין, עד כמה אנו מחוייבים לעזור לראש ישיבה, הנושא על שכמו את עול התורה, הממציא חיים לכלל ישראל, ואשר מבלעדה למתים נחשבנו, כי היא חייך אמרה התורה, והוא נופל תחת עול המשא הכבד הרובץ עליו בהספקת בר ולחם ומזון לעמלי תורה, על אחת כמה וכמה שעל כל אחד מאתנו לעמוד לימינו להיות לו לעזר במפעלו.

”עֵזב תֵּעֲזֹב עִמּוֹ” (כג, ה)

השידוך שבוטל בעקבות שבייש זקן

מסופר על זוג משודכים, בפגישה הראשונה הייתה התאמה, על כן הם החליטו להמשיך עוד פגישה ועוד פגישה עד שבפגישה החמישית כבר הבינו שזהו - הם רוצים לפגוש את ההורים, הם קבעו ראשית אצל הורי הבחורה בשעה שש בערב, היא הדגישה 'לא לאחר! ההורים שלי לא אוהבים איחורים...'. הגיע היום המיועד, הבחור ראה שזה 20 דקות נסיעה ולא יותר, ואמר לעצמו 'אצא בחמש וחצי מהבית ככה שיש לי עוד 10 דקות פנויות כדי שלא אאחר...'. הוא יצא לדרך, וראה איש זקן שמבקש טרמפ, הבחור עצר לו ושאל "לאן אתה צריך?" ענה לו "אני צריך שתיקח אותי עד סוף הרחוב" הבחור שלנו אמר בסדר זה גם כיוון הנסיעה שלי והעלה אותו. הם ממשיכים לנסוע אך לרוע מזלו הייתה משאית ובל מלפניו ונהיה פקק גדול והבחור ראה שעוד 5 דקות השעה 18:00 ואסור לאחר והוא חייב להגיע בזמן. אמר הבחור לאיש הזקן "אני חייב להוריד אותך כאן לי זמן!" אמר הזקן "הבטחת לי שתוריד אותי עד סוף הרחוב אני לא יורד מפה!" "הבחור כעס וצעק "אתה חייב לרדת", פתח את הדלת "וזרק אותו מהרכב.. הוא נסע במהירות והגיע לפגישה באיחור של 10 דקות.. דפק בדלת, המשפחה של הבחורה קיבלו אותו בסבר פנים יפות.. הבחורה אמרה: "יש לך מזל שהתעכבת קצת ממילא אנחנו מחכים לסבא שיגיע..". אחרי כמה דקות שמעו דפיקות בדלת פתחו את הדלת והבחור לא האמין! אותו האיש זקן שזרק מהרכב זה היה הסבא של הבחורה. (כמובן שאתם יודעים כבר איך הסתיימה הפגישה..). מכאן אנחנו למדים אדם שעושה חסד יעשה את זה בשלמות ולא חצי. בשמחה, ולא בכעס.

חסד בכבוד

וצריך האדם לזיהר שלא יבייש יהודי בחסד, כמו שראינו (כתובות סז): אצל מר עוקבא ואשתו שהיו נותנים צדקה בסתר כדי שלא לבייש את המקבל עד כדי שסיכנו עצמם בכך שזרקו עצמם לתנור בכדי שלא יתבייש העני כשיגלה שהם אלו שנותנים לו את הצדקה! צריך להזיהר שגם שעושים חסדים, לא לבייש את מי שמולנו. להבין, שזכינו להיות שליחים נאמנים של הקב"ה שעל זה עומד העולם, עולם חסד יבנה. ויה"ר שנוכה להיות שליחים טובים ולעשות נחת רוח לאבינו שבשמים!

"מְדַבֵּר שֶׁקֶר תִּרְחַק" (כג, ז)

דבר שקר מרחיק את המדבר מהקב"ה

צריך להבין, מפני מה נקטה התורה לשון "ריחוק" רק אצל שקר ולא אצל עבירה אחרת?

והמסילת ישרים (פרק י"א) כתב על זה: "ותראה שלא אמר "משקר תשמר", אלא "מדבר שקר תרחק" - להעיר אותנו על ההרחק הגדול והבריחה הרבה שצריך לברוח מזה".

ורבי זושא מאניפולי הסביר: התורה רצתה ללמדנו כי כוחו של שקר, שכל דיבור ודיבור בשקר, הנך מרחיק את עצמך מהקדוש ברוך הוא, וכל מעשיך הטובים לא יעמדו לך להתקרב שוב אל הקב"ה.

וזו הכוונה בדברי הכתוב: "מדבר שקר" - בכל דיבור ודיבור של שקר, "תרחק" - הנך מרחיק את עצמך מהקדוש ברוך הוא.

ויש שאמרו על זה בדרך רמז "מדבר שקר" אפשר לנקד "מְדַבֵּר" שקר תרחק, והכוונה בה, שמי שמדבר שקר אז בהכרח הוא "תרחק" - שמתרחק מהקב"ה. (אמרי פנחס. נר תמיד)

השקר מזיק לאדם גם בעולם הזה

צריך האדם לדעת, כמה חשוב להתרחק לגמרי מהשקר, ובפרט שזו באמת טובתו של האדם כי השקר יבוא לרעתו, כי מי שמדבר שקר, אף אחד לא יאמין לו, ואפילו אם יהיה בצרה ל"ע לא יאמינו לו, כמו המעשה הידוע שהיה באדם אחד שקרן שצעק שיש גנבים בביתו ושיבואו להצילו, באו השכנים וראו שצוחק עליהם, והוא נהנה שהצליח לשקר עליהם, והלכו ממנו בבושה, אחר כך עשה כן פעם שניה ושוב באו וראו שהוא צוחק עליהם, ומאותו מעשה החליטו שיותר לא יבואו.

והנה לאחר שצחק עליהם בפעם השניה, באמת הגיע אליו גנב והתחיל לגנוב, והשקרן התחיל להרים כשופר קולו, בעבור שיבואו שכניו לעזרתו אולם אף אחד לא בא לעזור לאותו אדם, אע"פ שצעק ובכה והתחנן, וזהו סופו של שקרן. ולמדנו שאפילו בצחוק אסור לשקר, לכן יזהר כל אדם להתרחק מהשקר ומכל דבר רע, ואז הקב"ה שבוחן לבות וכליות יעזרהו על דבר כבוד שמו ויצליחהו בכל מעשי ידיו אמן.

האמת צומחת אבל לא קוטפים אותה

שאלו הגאון רבי יושע בער מבריסק: נאמר בפסוק (תהילים פה, יב) "אמת מארץ תצמח", אם האמת צומחת וגדלה באדמה בשפע כזה, מפני מה האמת בעולם מועטה כל כך? השיב הרב בצחות: משום שהבריות אינם רוצים להתכופף כדי "לקטוף" אותה ולקבלה!...

משקוברים את השקר באדמה - האמת צומחת

הרבי מקוצק היה אומר בחריפות: "אמת מארץ תצמח, אבל שום דבר אינו צומח, אם אין זורעים אותו תחילה באדמה, וזרע האמת הוא השקר! משקוברים את השקר באדמה - צומחת ועולה האמת..."

כשתהיה מידה זו של אמת תקועה בלב הבן אז יקיים הבן מצות אביו

בספר שני לוחות הברית (אות דרך ארץ, אות כ"ט, ול') כתב בזה הלשון: כלל גדול יהיה לאב המייסר בנו ושיהיה בטוח שהבן הולך בדרך הישר אף בסתר לבו שלא בפני האב, יראה בכל כוחו להדריכו במידת האמת כמו שכתוב למדו לשונם דבר אמת, ויגדיל לו עונש השקר אפילו בשיחה בטילה, ויפאר לו השכר הגדול מהאומר אמת, ויטיל עליו מורא גדול. נמצא כשתהיה מידה זו של אמת תקועה בלב הבן אז יקיים הבן מצות אביו, ומכח שמוכרח לומר האמת, נמצא מוכרח להיות סור מרע ועשה טוב.

וממשיך השל"ה לספר: הנה פה בירושלים, היה רגיל אצלי חסיד גדול מחסידי עליון הספרדים, ואם היו נותנים לו כל חללו של עולם לא היה מוציא מפיו דבר שלא היה אמת בבירור, וסיפר לי שזכה למידה זו על ידי חינוכו של אביו, שהיה אומר לבניו מי שיודה על חטאו ויאמר את האמת, אמחול לו, בתנאי שיזהר מהיום ולהבא, וכן עשה האב מי שהודה מחל לו, ולא עוד אלא שהעניק לו במתנה כמה מטבעות כסף כפרס עידוד על אומץ לבו להודות על האמת, ומסיים השל"ה: כי אותו אבא היה קונה את האמת במטבעות לקיים עצת החכם מכל אדם (משלי כג, כג) "אמת קנה ואל תמכור".

"כבר עשרים שנה אין לי שמץ של שקר!"

כשהיינו אצל מו"ר ר' בן ציון אבא שאול בשיעור, היה פעם שאחד הבחורים סיפר דבר לא כל כך מדויק. והרב נתן לו מוסר כמה צריך להזהר מדבר שקר, ואמר לו הרב: "אני

כבר מלפני עשרים שנה אין לי דמיון של שקר, ואתה לא נוהר לשנות בפה את הדברים" נתאר לעצמנו, זה היה לפני עשרים שנה ויותר, פלא פלאות הדברים האלה.

לשקר אין רגליים

הגמרא במסכת שבת (קד.) מקשה, מדוע "שקר" מורכב מאותיות שכל אחת מהן עומדת רק על רגל אחת. ואילו "אמת" שוכבת כמין לבנה, כלומר, לכל אות שבה יש שתי רגליים, ועוד שאחת מהרגלים רחבה, [בא' השמאלית רחבה, במ' הימנית, ותי"ו השמאלית] ומתרתת הגמרא, "קושטא קאי, שיקרא לא קאי", פירושו: "האמת עומדת, ומתקיימת. אך השקר - לא עומד, ולא מתקיים". ואכן בפי הכל מורגל לומר, "שקר - אין לו רגלים. אמת - יש לה רגלים". וזאת על פי הגמרא הנ"ל, להורות שהשקר עם כל היופי והחן שמנסים בעלי השקר להלבישו, סופו להתגלות ולהתבטל, לא כן האמת, יעבור עליה מה שיעבור, והיא תשב באיתן קשתה, לנצח!

ובספר "אגרת הטיול" להגה"ק משאמלויא זי"ע (ערך שקר), מביא רמז נחמד מאד, שתיבת "אמת" בערכה בגמטריא יש לה רגלים, ותיבת "שקר" אין לה רגלים. שהרי הגימטריא הקטנה של "אמת" הוא: תשע. וכשתכפיל את הספרה תשע בשניים, הרי לפניך: שמונה עשרה, אשר גם ספרה זו (18) במספר קטן תשע [דהיינו י"ח במספר קטן אחת ו-ח' שמונה יחד תשע]. וכאשר תכפיל את הספרה תשע בשלש, הרי לפניך: עשרים ושבע, אשר גם ספרה זו במספר קטן תשע [דהיינו כ"ז וכו' כדלעיל]. וכן לעולם כל הכפולות של 9 לעולם תהיה התוצאה במספר קטן תשע. הרי שלאמת יש רגלים - אפשר להכפילה עשרות רגלים [-פעמים] ונשארת ב"אמת" שלה.

לעומת זאת ה"שקר" אין לו רגלים, כי "שקר" בגימטריא קטנה שש. וכפולות 6 אין להם תוצאה אחידה כמו האמת, כי למשל כשנכפיל בשניים, הרי לפניך שתים עשרה, שעולה 3 במספר קטן, הרי שנתמעט השקר - כי אין לו רגליים...

אין רמאות בתורה

מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל היה אומר דבכל המקצועות יכולים להשיג התועלת המבוקש אף על ידי מרמה, מה שאין כן בתורה דאם עושה במרמה אין נשאר בידו אלא המרמה מאחר ורימה את עצמו.

ומעשה שהובא בשם בית הלוי ששבת פעם באכסניה בעיר מינסק, לעת הסעודה השלישית לא מצאו שתי חלות שלמות ללחם משנה, והלך בעל אכסניה להביא חלות מאחד השכנים, ומרן המתין לשובו של בעל אכסניה.

היום החל לערוב והרב יושב וממתין בחוסר סבלנות, אחד המסובין שהרגיש באי סבלנותו של הרב שאלו, רבנו הרי הובא בהלכה שבדיעבד אפשר לצאת ידי חובת סעודה שלישית בדברי תורה, ואם כן יאמר רבנו דברי תורה וזוה נקיים שתי מצוות דברי תורה וסעודה שלישית...

חייך הבית הלוי והשיבו מוטב להמתין לקיימה בסעודה, שהרי ייתכן שיבוא מאן דהוא ויפרוך את הדברי תורה שאני אומר, ונמצא שאין בידנו לא תורה ולא סעודה.

"וְשָׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשָּׁחַד יַעֲזֹר פְּקָחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים" (כג, ח)

מעשה נורא עם הגאון שנתעוור וחזר ונתרפא

בספר 'שם הגדולים' להחיד"א (ה"א מערכת גדולים ערך ר' מאיר גאביון) מביא מעשה נפלא שאירע עם אחד מדייני מצרים הגאון רבי חיים כפואי זצ"ל, שהיה חכם גדול וחסיד מאוד, והיו קורין אותו 'בעל הנס' משום מעשה שהיה, וכדלהלן:

יום אחד חלה רבי חיים ז"ל בעיניו ונתעוור רח"ל, והיו הקהל מרננים אחריו לאמר כי ח"ו היה נוטל שוחד, כי השוחד יעור וכו'. ושמע רבי חיים את הדברים ונתרעם, ועמד על רגליו בתוך קהל ועדה, והכריז: "כי שמעתי דיבת רבים יחדיו ירננו שלקחתי שוחד, ועתה אם אמת היה הדבר כמו שאומרים, כן יהיה תמיד הענן יכסנו [כלומר, שאשאר סומא לעולם], ואם אני הייתי נוהר מזה מאוד יאירו עיני כבתחילה". וכן היה, ונתקבלה תפילתו ונתרפאו עיניו וירד מן התיבה.

ומעיד החיד"א "עד היום הנשבע שבועה לשקר על קברו מיד נענש!" ומסיים: "ואני הצעיר ראיתי חתימתו כשהיה סגי נהור, והיה חותם מאומד וכמעט אין האותיות ניכרות, כמי שלא ראה. וראיתי חתימתו אחר כך "ה' נסי חיים כפואי", כתובה מאושרה.

אין אדם רואה הובה לעצמו

מעשה נפלא שהיה עם בעל החיבור "שפתי כהן" על השלחן ערוך [הרב שבתי כהן], ממחיש לנו שאפילו חכם וצדיק עלול לטעות במה שיש לו איזה נגיעת ממון:

כבר בילדותו נודע רבי שבתי כהן כעילוי מופלג. בימי בחרותו נסע לוילנא ללמוד אצל ר' העשיל מקראקא, והתגורר בבית ר' נתן נטע שפירא [בעל ה"מגלה עמוקות"]. בהגיעו לוילנא התפרסם כעילוי מופלג. לאחר נישואיו חותנו דאג לכל צרכיו על מנת שיוכל לשקוד על לימוד התורה, ור' שבתי מונה כדיין בוילנא למרות גילו הצעיר.

בגיל 24 כתב את ספרו "שפתי כהן", שקיבל את הסכמתם של 18 רבנים מגאוני התקופה, ביניהם ה'תוספות יום - טוב'. אירע פעם ולרבנו היה דין ודברים בענייני ממונות עם אחד מנכבדי הקהילה. הסכימו ביניהם לבא לפני רב לדין תורה. אך למי יפנו? הן הש"ך מוכר וידוע כגדול בתורה, וכל רב עלול, חלילה, לשאת לו פנים בדין. כיון שכך, החליטו להתדיין בעיר מרוחקת בבית דינו של רב אשר אינו מכיר את הש"ך. בטרם יצאו לדרך עיין הש"ך שוב ושוב בספרי הלכה ראשונים ואחרונים, ואכן, לפי כל המקורות נמצא שהצדק עמו. לאחר נסיעה ממושכת התייצבו השנים לדין תורה. הרב הדיין, אכן, לא הכיר את הצדדים, ושמע את טענותיהם בלא כל פניה אישית.

היות וזה היה עניין מאוד מסובך, הרב הדיין לא מיהר לחרוץ את פסק הדין, וביקש מהצדדים לבא שוב ביום המחרת. שבינתיים הרב - הדיין מעיין בנושא מכל צדדיו. לאחר שעות של עיון, הגיע הרב - הדיין להחלטה ולמחרת הכריז בפני הבעלי דינים את פסק הדין, שלא היה לטובת הש"ך אלא לחובתו. ויהי כשמוע הש"ך שיצא חייב בדין, התפלא מאוד וביקש מהרב, שיראה לו על מה הסתמך בפסק הדין.

אמר הרב: "האמת היא, שענייניכם נראה לי מסובך מאוד, ובתחילה אמנם סברתי, כי הצדק עמך. אך בכל זאת הוספתי לעיין בדבר. ואכן, ה' עזר לי והודמן לידי ספר חדש פירוש על ה"שולחן ערוך", ובו ראיתי סברות ישירות ומעמיקות הנוגעות בעקיפין לנושא הסכסוך שבינכם, ומהן משתמע כי הצדק אינו עמך".

תוך כדי דיבור, פנה הדיין אל ארון הספרים, והוציא ספר חדש, והראה אותו לש"ך. הש"ך הביט בספר ופער פיו בתדהמה, מדובר לא פחות ולא יותר בספר "שפתי כהן" שחיבר הש"ך בעצמו...

עיין הש"ך בפירוש עצמו, ומצא בו ללא כל ספק, כי הצדק עם בעל דינו! והוא בעצמו פסק כך. לא יכול עוד להבליג וגילה לרב, כי הוא מחבר הספר. הופתע הרב והתרגש לראות לידו את הרב הדגול בכבודו ובעצמו, והמילים נעתקו מפיו. אך הש"ך אמר, "ראה כמה גדולים דברי חכמינו (כתובות קה): שאמרו: אין אדם רואה חובה לעצמו!"

צדקותו של הש"ך

כדי להבין עד כמה גדלה צדקותו של הש"ך בסיפור הזה, נביא כאן מעשה נפלא המלמדנו על גדלותו העצומה של הש"ך:

הגאון מטשעבין, רבי דב בעריש ויידנפלד מספר, שרבנו הש"ך זצ"ל הגיע פעם לקאליש ודרש דרשה בבית המדרש. רבנו ה"מגן אברהם" נכח בעת הדרשה. לאחר הדרשה הלך המגן אברהם לאכסניית הש"ך ופלפל עם הש"ך בחריפות ובבקיאות בכל מכמני הש"ס, והיו הדברים מאירים ושמחים כנתינתן מסיני.

והנה באמצע התלהטות שיחתם התורנית, באו אנשי הבית בבהלה והודיעו לש"ך, שיש חולה מסוכן בעליית הבית הנוטה למות ברגעים הקרובים, ומכיון שהש"ך כהן, עליו לצאת מיד מהבית [כדי שלא יטמא חלילה בטומאת מת]. הש"ך שהיה באמצע רתחת לימודו, הפשיל את שרוולו ונתן בכל עוז דפיקה על השולחן ואמר: "אני מצווה להמתין!". לתדהמת הנוכחים נתקיים לעיניהם "ככל היוצא מפיו יעשה!" שיחת הש"ך עם המגן אברהם נמשכה, והחולה הוסיף לחיות. משסיימו לדבר, ויהי אך יצא הש"ך מפתח הבית, נפטר החולה בעליה. (בצלו חמדתו). והנה גם על צדיק כזה, אמרו אין אדם רואה חובה לעצמו...

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂיךָ" (כג, יב)

"מעשיך" ולא "מלאכתך"

יש להעיר, מה הטעם שכתוב "מעשיך" הרי היה צריך להיות כתוב "מלאכתך"?

ונראה כי מה שכתוב "מעשיך" הוא מלשון מעשים טובים, ללמד לנו שחיי האדם בעולם הזה הם כנגד ששת ימי השבוע, ולכן כל מה שיוכל לעשות מצוות ומעשים טובים, יעשה, בעבור שביום השביעי שהוא העולם הבא, יום שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים, אז כבר לא יוכל עוד לעשות מצוות ולאסוף זכויות.

וכן אמרו רבותינו ז"ל (שבת קנא): על הפסוק (תהלים פח, ו): "במתים חפשי" - "כיון שאדם מת, נעשה חופשי מהמצות", וכן אמרו (עבודה זרה ג.) "מי שטרח בערב שבת" דהיינו שבעולם הזה קיים מצוות ומעשים טובים, הוא "יאכל בשבת" - יהיה לו מה לאכול בעולם הבא, וכן אמרו רבותינו ז"ל (כתובות סז): "ארחא רחיקא וזודין קלילא" [הדרך רחוקה והצידה קלה], וכתוב בספר ראשית חכמה שצריך האדם לדעת, אם רוצה לילך בדרך מהלך שנה, בשביל זה

מכין כמה חדשים צדה לדרך, כל שכן כמה וכמה צריך להכין מצוות ומעשים טובים בשביל חיי העולם הבא, שצריך להיות שם זמן שלא ישוער.

"ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו" (כג, יט)

בשר וחלב מפרים ומשפדים את האילן

שמעתי ממורנו ורבנו ר' עובדיה יוסף זצוק"ל, שרבי יהונתן אייבשיץ חידש פירוש נפלא על פסוק זה:

רבי יהונתן ראה פעם בספרי מדע שאדם שרוצה שפירותיו יתבשלו ויצמחו מהר, יבשל בשר וחלב יחד, וישקה בתבשיל זה את העץ, ובוה יצמחו הפירות מיד.

כאשר ראה זאת רבי יהונתן, עלה בדעתו רעיון לפרש את הפסוק כך: "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך" - תביא ביכורים מהפירות שגדלו ראשונים, אמנם לא תבשל גדי בחלב אמו, כדי שיתבשלו הפירות מהר להביאם לבית ה'.

והוסיף הגרע"י זצוק"ל שהחידוש הזה חידשו ר' יהונתן אייבשיץ בעודו בבית הכסא, שם היתה לו ספריה של ספרי מדע שילמד בהם בעודו שם ותוך כדי קריאה הבריק חידוש זה במוחו. ועוד הוסיף, שאומרים שסיפרו חידוש זה לאחד מתלמידי הבעש"ט שהיה אדמו"ר גדול וקדוש, וכשמעו אמר: החידוש יפה מאד אבל אני מריח ממנו ריח של בית הכסא.

"לא תבשל גדי בחלב אמו... הנה אנכי שלח מלאך לפניך" (כג, יט-כ)

הקשר בין איסור בשר בחלב למלאך המשולח

כתב בספר הקדוש קרניים (מאמר י"ב): "מלאך המונה הנקרא "השמאל" להליץ היה בא ליתן התורה למלאכים והפסיד באיסורים" עד כאן לשונו, סתם ולא פירש. ובפירוש דן ידין על הקרניים פירש: שהמלאך הזה בא לפני הקב"ה וקרא תגר שלא ליתן תורה לישראל אלא למלאכים. השיב לו הקב"ה: היאך המלאכים יקבלו את התורה הרי בתורה כתוב "לא תבשל גדי בחלב אמו" וכשבאו המלאכים אצל אברהם אבינו, אכלו בשר וחלב יחד, שנאמר (בראשית יח, ח) "ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה", מיד נסתתם מלאך "השמאל".

וזה סוד הפסוק: "לא תבשל גדי בחלב אמו" וסמך ליה: "הנה אנוכי שולח מלאך לפניך" ר"ת "השמאל", רצונו לומר בגלל "לא תבשל גדי בחלב אמו", שלחתי ממני המלאך "השמאל" שהמליץ לתת את התורה למלאכים.

ואפשר להוסיף, שלפי זה יש לתת טעם למה שנוהגים לאכול מאכלי חלב בשבועות. כי בזכות ה"מאכלי חלב" שאכלו המלאכים עם הבשר, עם ישראל קיבל את התורה ולא המלאכים. (ניצוצי שמשון)

"הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי"
(כג, כ)

דברי המדרש על הפסוק

איתא במדרש (רבה פרשה ל"ב סי' ב') על הפסוק הזה: "אמר הקב"ה לישראל, אילו זכיתם, אני בעצמי נעשיתי לכם שליח, ועכשיו שלא זכיתם הריני מוסר אתכם לשליח, ואימתי נמסרו לשליח? בשעה שעבדו עבודה זרה, ובאותה שעה אמר משה: רבון העולם מה בינינו לבין עובדי כוכבים, לנו נביאים, להם נביאים, לנו שר ולהם שרים. אמר רבי לוי שתי מדות טובות בטל הקדוש ברוך הוא מעובדי כוכבים - שלא יעמדו עליהם נביאים ושלא ימסרו ישראל לשר כל ימי משה, כיון שמת משה חזר אותו השר למקומו". עד כאן דברי המדרש.

ה"מלאך" הן לוחות הברית

דורשי רשומות אמרו, "מלאך לפניך" - הם לוחות הברית שנתונות בארון הקודש. "לשמרך בדרך" - שהיה הארון מנמיך את ההרים ומגביה העמקים. ומשווה את הדרך והורג כל המזיקים. (פסיקתא זוטרתא)

הבא ליטהר מסייעים בידו

כתב האדמו"ר הקדוש ה"בית ישראל" מגור: "הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי" לכל אחד מיישראל יש מה לתקן בעולם הזה, ולזה נשלח לעולם ועליו לתקן, אבל בלי שמירה ועזר מה', אי אפשר, וזאת השמירה הובטחה להם, דכתיב (שמות כג, כב) "ואיבתי את אויביך וצרתני את צורריך" - רמז ליצר הרע שמעכב את האדם מעבודת יוצרו, וזו הבטחה שמן השמים עוזרים למי שרוצה ללכת בדרך הישר. שהבא ליטהר מסייעים בידו.

וכתיב "ועבדתם את ה' וכו' וברך את לחמך ואת מימך, והסירותי מחלה מקרבך", דאיתא בגמרא (תענית יא:): "לעולם יראה אדם כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו", שעליו לראות שלא יעשה גשמי על ידי אכילה ושתייה, וזוהי ההבטחה שהשם יתברך יברך את הלחם והמים שלא יתגשמו, ועל ידי זה "והסירותי מחלה מקרבך", שתהיה השראת השכינה בתוך מעיו, והסירותי מחלת היצר הרע מקרבך. (מובא במוסר חכמים השלם עמ' שכד)

המלאך האמור כאן אינו מלאך רגיל

קשה מאוד, כי אחרי שחטאו בעגל, גם אז אמר להם הקב"ה "ושלחתי לפניך מלאך" (שמות לג, ב), ואז חרה להם מאוד "וישמע העם וכו', ויתאבלו" וגו', וגם משה הרבה בתפילות רבות לביטול הגזירה (שם טו, טז). ואם כן עתה אחרי שישראל קבלו את התורה לפני חטא העגל, מה הוצרך הקב"ה ומה ראה לאמר להם הנה אנכי שולח מלאך, וגם איך כאן משה וישראל, לא דברו מאומה, אלא שתקו והודו?

והענין הוא, כי המלאך ההוא של פרשת כי תשא הוא מלאך ממש, וזה יורה באומרו שם "מלאך" סתם, ועוד שלא אמר "וגירש" אלא "וגירשתי", כי להיותו מלאך אין בידו לגרש, לכן אמר "אני אגרשם". אבל המלאך הזה האמור כאן, הוא שיתוף שם הוי"ה בשם אדנות הנודע כי הם בגימטריא מלאך, והוא הנודע לחכמי האמת הנקרא "שכינת עוזו", הנקרא "מלאך הברית", ונאמר (ישעיה סג, ט) "ומלאך פניו הושיעם". ולכן נאמר כאן "כי ילך מלאכִי", ולא נאמר "מלאך" סתם.

וזה שכתב כאן "כי שמי בקרבו" דהיינו שיתוף שם הויה בשם אדנות, ולכן אמר כאן שהמלאך הזה בידו הוא "לשמרך ולהביאך" דהיינו הוא עצמו, ולכן "השמר מפניו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם", מכלל שיכול הוא לישא פשע.

ואמנם טעם שליחות השכינה עתה הוא, כי כבר שם הוי"ה עצמו נגלית עליהם במעמד הר סיני, וכמו שאמרו ישראל רצוננו לראות את מלכנו, וכמו שכתוב אנכי ה' אלהיך, ועתה שכבר ניתנה תורה תזכה שם הוי"ה להתעלה, כמו שכתוב זה שמי לעולם לעלם כתיב והשכינה שם אדנות, וזה זכרי תתגלה מלכותה בעולם כי עליה נאמר (יהושע ג, יא) "הנה ארון הברית אדון כל הארץ". (עץ הדעת טוב)

”וְעַבַּדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבִרְךְ אֶת לַחֲמֶךְ וְאֶת מִימֶיךָ” (כג, כה)

כל זמן שאפשר להתפלל בציבור אסור להתפלל ביחיד

מה הטעם שפתח "ועבדתם" בלשון רבים, וסיים "את לחמך" וכו', בלשון יחיד?

ונראה בסיעתא דשמיא לבאר, מה שנקט גבי עבודת השי"ת בלשון רבים, ללמד שאסור להתפלל ביחיד כל זמן שאפשר להתפלל בציבור, שהתפילה בציבור היא שעת רצון, כמו שכתוב (תהלים סט, יד): "ואני תפלתי לך ה' עת רצון", ודרשו חז"ל בגמרא (ברכות ח.) "אימתי עת רצון? בזמן שהציבור מתפללים".

ומה שאצל אכילה כתוב בלשון יחיד, ללמד שהשי"ת זן ומפרנס לכל אדם ואדם בזמנו, כדי צרכו וסיפוקו, כמו שדרשו חז"ל (כתובות סז: וראה עבודה זרה ג:) את הפסוק (תהלים קמה, טו) "עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו", בעתם לא נאמר, אלא בעתו, ללמד שהשי"ת זן ומפרנס כל אחד פרנסתו בעתו, מקרני ראמים עד ביצי כינים, וכל שכן לשומרי תורתו ומצותיו.

”וְהִסְרֹתִי מִחֲלָה מִקִּרְבְּךָ” (כג, כה)

”והסרותי” אני בעצמי “מחלה מקרבך”

שמונים ושלושה חולאים יש בעולם שאין להם רפואה, והם כמנין מחלה. זה שאמר והסירותי בדוקא, שבאלו החולאים אין אפשרות שרופא רגיל ירפא שכן אין להם רפואה וצריך שרק הקב"ה שהוא רופא כל בשר יסיר אותם.

”לֹא תִהְיֶה מְשַׁכְּלָה וְעִקְרָה בְּאַרְצְךָ” (כג, כו)

יהודי הוא מעל הטבע! הוא מעל הכל!

אם אתה יהודי אינך שייך לחוקי הטבע! גם אם בא הרופא ואומר לך "אתה לא יכול להביא ילדים", "לא נראה לי שאת תתחתני יש לך את הבעיה הזאת...". אין אצל הקדוש ברוך הוא דבר כזה! אתה יהודי-אתה מעל הטבע!

היה אברך בבני ברק, שהאברך הזה שנה, שניים, שלוש, חמש שנים לא מצליח להביא ילדים. שמונה תשעה שנים, אין ילדים. הלך לרב להתייעץ: "הרב מה אני עושה?" אמר לו הרב לעשות את השתדלות שלו וללכת לרופא. אותו יהודי הלך לרופא, והיה עובר מרופא לרופא,

ולרוע מזלו לא התקדם בשום דבר. הגיע לרופא בילודה מספר אחד בארץ, בעל שם מוכר ומפורסם מאוד. והד"ר אמר לו: "תקשיב, אני עזרתי להרבה הרבה אנשים, אבל אתה ואשתך - אין לכם סיכוי להביא ילדים, אני ממליץ לכם, לכו ותאמצו ילד".

האברך שלנו שמע את דברי הרופא, הוא היה בן תורה, וחשב לעצמו, הרופא אמר את מה שאמר, אבל רופאים זה לא הסוף, לאן הולכים? לרב! הוא הלך לאחד מגדולי ישראל. הוא נכנס אליו עם כל הטפסים, וכל מה שכתב לו הרופא, כל הצילומים שמוכיחים שלא יהיו לו ילדים, ואומר לרב: "מה הרב, לא יהיו לי ילדים?!" הרב הסתכל על התמונות, מסתכל על המסמכים, פתאום הוא מרים את העיניים, ומה הוא אומר לו?

"אין לי איך לעזור לך". בדרך כלל כשאתה הולך לרב, הוא מחזק אותך: "הכל מהשם, אל תדאג, תקרא תהילים..." אך מה הרב אומר לו? "אין לי איך לעזור לך". הוא יצא משם והתחיל לבכות, "איך אני חוזר לאשתי עם כזאת תשובה?!" אם לא הרב יעזור לי, מי יעזור לי?!"

האברך נכנס לבית הכנסת, "איך אני אחזור הביתה?!" בית הכנסת היה ריק, הוא פתח את ארון הקודש והתחיל לבכות. הוא שם את הדפים של הרופא על ספרי התורה ובכה בכיות:

"ריבונו של עולם! אין לי אף אחד! אין לי כלום!! אבל מה, יש לי אותך! ואתה תביא לי ילדים כי אני הבן שלך!!!"

היום ברוך השם יש לאותו אברך 9 ילדים ברוך השם!

כי יהודי הוא מעל הטבע! הוא מעל הכל!

"וַיְקַם מֹשֶׁה וַיְהוֹשֶׁעַ מִשְׁרְתּוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַר הָאֱלֹהִים" (כד, יג)

למה יהושע נשאר בהר?

פירש רש"י "לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן, ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר, שאינו רשאי לילך משם והלאה, ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל הארבעים יום".

ולכאורה יש להבין, מדוע יהושע התעכב שם ארבעים יום, והלא היה לו לחזור למחנה, וסמוך לארבעים יום היה חוזר לקבל פני רבו?

ופירשו המפרשים דהליכתו של יהושע עם משה עד הגבלת תחומי ההר לא היתה לגבי דידן הליכה של קיום מצוה גרידא, אלא היה עולה עם משה ממדרגה למדרגה ככל שהותר לו להתקרב לגבול ההר, וכאשר מהגבול ואילך לא הותר לו לילך, ישב שם במקומו ונהנה מזיו השכינה במדרגה שזכה אליה בהליכתו עד הנה.

ובעלי התוספות כתבו כי הסיבה שיהושע חיכה למשה עד שירד מההר היא "נוצר תאנה יאכל פריה" שימסור לו סודו מיד כשיבוא מן השמים. (מוסר חכמים השלם עמ' שכא)

”וַיְבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה”
(כד, יח)

מתי נאמרו למשה הלכות למשה מסיני

באגרא דפרקא (אות ריט) מביא: שמעתי בשם כבוד אדמו"ר מה"ר מנחם מנדל [מרימנוב] זצוק"ל, שהעיר למה כל 'הלכה למשה מסיני' לא אמרו חז"ל סתם שהוא כשאר תורה שבעל פה, ועוד העיר, למה אמרו "מסיני" ולא "בסיני", הרי לא קיבל הלכות אלו מהר סיני, אלא מהקב"ה בהר סיני?

והסביר אדמו"ר זצוק"ל, שאותן הדינים נאמרו לו למשה בעת הליכתו מסיני, דהיינו, בסוף ארבעים יום שכבר פנה ללכת מסיני, אז אמר לו השי"ת את אותן ההלכות, והוא כדמיון האדם אשר העניקוהו רבו בכל טוב להיות לו לצורך בדרך אשר ילך, ובעת אשר כבר הכין עצמו ללכת אמר לו הרב, קח נא גם את זה כי גם זה יהיה לך לצורך בעת המצטרך, וזה ההבדל בין לשאר תורה שבעל פה, ולכן גם נקראו הלכה למשה מסיני, שכל זה מן הנאמרים למשה בעת הליכתו מסיני. כך שמעתי.

תורה שבעל פה עיקר זמנה בלילה

כתב בספר מוסר חכמים (השלם עמ' שכב) בשם ספר שי לתורה: שמעתי בשם גאון אחד, לבאר על פי מה דאיתא במדרש רבה פרשת כי תשא (פר' מז סי' ח) לגבי משה רבנו שהיה ארבעים יום וארבעים לילה בשמים, מנין ידע מתי הוא יום ומתי הוא לילה, ואמר על זה במדרש, בשעה שהיה מדבר עמו היה יודע שהוא יום, ובשעה שהיה אומר לו למוד תורתך היה יודע שהוא לילה, דעיקר זמן לימוד תורה שבעל פה הוא בלילה.

ולפי זה נראה, דעל כן אנו מתפללים דוקא בתפלת ערבית "ונשמח ונעלוז בדברי תלמוד תורתך", כיון שמעמיק אדם בתורה שבעל פה ומתייגע בלימודה כדי להגיע לעמקם של דברים, אז מתמלא האדם רוב שמחה בחידושי התורה. ויש להוסיף בזה דברי המדרש תנחומא פרשת נח, ש"כפה עליהם הר כגיגית" כדי שיקבלו עליהם תורה שבעל פה, שיש בה דקדוקי מצוות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאול קנאה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב את הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו, ומנין אתה למד שאין אהבה זו אלא לשון תלמוד, מה כתוב אחריו "והיו הדברים אלה על לבך", אי זה הוא תלמוד שהוא על הלב הוי אומר "ושננתם לבניך", זו תלמוד שצריך לשינון.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מסופר על שילוח העבדים לחופשי, וזה מעין הפרשה שבה מסופר על דין עבד עברי שיוצא בשש שנים.

תוכן ההפטר

המלך צדקיהו כרת ברית עם העם, שישלחו את עבדיהם לחירות בתום שש שנות עבודה, גם כרתו ברית שלא יעבדו בהם יותר, אך אחרי ששיחררו אותם, הלכו והחזירו אותם בכח, לכן ה' אומר לנביא ירמיה, שהוא ישלם להם מידה כנגד מידה, וכשם שלא נתנו דרור לעבדים ולשפחות, למרות שכרתו ברית על כך, גם ה' יפקירם לחרב, לדבר ולרעב, ויתן אותם ביד מבקשי נפשם וביד חיל מלך בבל.

ולמרות שרואים שהסתלקו מעליהם, בשומעם שמלך מצרים יצא לעזרת ישראל, הנה ה' ישיבם לירושלים וילחמו עליה וילכדוה, והארץ תהיה שוממה מאין יושב.

וההפטר מסתיימת בנחמה שה' מנחם את ישראל ואומר להם, כשם שהברית שכרת עם היום והלילה לא הושבת וכן הנהגות שמים וארץ קיימים לעד, כך ה' לא יבטל את בריתו שהבטיח, שמזרעו של דוד יהיו מושלים על זרע אברהם יצחק ויעקב, וה' ישיב את ישראל לארצם וירחם עליהם.

ירמיה פרק ל"ד פסוק ח' - סוף הפרק, ופרק ל"ג פסוק כ"ה - כ"ו.

ח הַדְּבַר אֲשֶׁר-הֵיחָה אֶל-יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה [א] בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְמַלְכוּת

צדקיהו (רש"י) אַחֲרַי כָּרַתְי הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת-כָּל-הָעָם

אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לְקַרְא לָהֶם לַעֲבָדִים וְלַשְׁפָּחוֹת (רד"ק) דְּרוֹר חִירוֹת שִׁיחִיו בְּנֵי חוֹרִין

(מ"צ): ט לְשַׁלַּח כָּל אִישׁ אֶת-עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת-שְׁפָחָתוֹ הָעֵבֶרִי

וְהָעֵבֶרִי חֶפְשִׁים [ב] לְבִלְתִּי עֲבֹד-בָּם בִּיהוּדֵי אֶחֱיָהוּ אִישׁ

שום איש לא יעבוד יותר באחיו, אחר שעבדו שש שנים כמשפט התורה (מ"ד): י וַיִּשְׁמְעוּ קָבְלוּ עַל עֲצֻמָּם

כָּל-הַשָּׂרִים וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-בָּאוּ בְּבְרִית לְשַׁלַּח אִישׁ

אֶת-עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת-שְׁפָחָתוֹ חֶפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבֹד-בָּם עוֹד

וַיִּשְׁמְעוּ קָבְלוּ עַל עֲצֻמָּן, וְעוֹד שָׂגֵם וַיִּשְׁלְחוּ בְּפוּעַל אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ (מ"ד): יא וַיָּשׁוּבוּ

עיונים והארות

ב. לשלח איש את עבדו - מדגיש הכתוב שהברית היתה הן מצד מצות התורה, והן מפני שהם בני יהודה וקרובים יותר זה לזה, שהם משבט המלוכה. ואפשר לומר שענין הברית שכרת צדקיהו על שילוח העבדים היה כדי לעורר את העם על הברית שנכרת עמהם בהר סיני, שיהיו עבדי ה' ולא עבדים לעבדים, ועל ידי כך יעזבו את עבודת האלילים, וכמו שנאמר: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" וכשהבינו זאת רשעי הדור בטלו את הברית. ובדרך צחות מפרשים "לבילתי עבוד בם ביהודי אחיהו איש", היינו כיון שאחיו איש כמוהו, למה ישתעבד בו (מעם לועז).

א. כתב האברבנאל, נבואה זו בדבר שילוח העבדים והשפחות, קדמה לנבואות שנזכרו למעלה בספר ירמיהו, אותם הנבואות נאמרו בשנה העשירית למלך צדקיהו כשחיל בבל צר על ירושלים, ואילו נבואה זו היתה קודם שבאו הכשדים. וכן אמרו בסדר עולם, ולפי הפשט גם נבואה זו היתה בימי המצור, כי אז כרתו הברית בענין העבדים. וראיה לכך באומר: "והשיבותים אל העיר הזאת", הכוונה שיחזרו הכשדים אחר ששמעו על חיל מצרים העולה, משמע שכבר נלחמו על ירושלים, ונזכרו שתי הנבואות, הראשונה היתה מיועדת למלך והשניה לשרים.

אַחֲרֵי-כֵן דְּהִינּוּ שְׁנַתְחַרְטוּ וַיָּשְׁבוּ וַיַּחֲזִירוּ אֶת-הָעֲבָדִים וְאֶת-הַשְּׁפָחוֹת

אֲשֶׁר שָׁלְחוּ חֲפָשִׁים (ויכבישום) וַיִּכְבְּשׂוּם תפשוּם בחזקה להיות להם (מ"ד)

לְעֲבָדִים וְלַשְּׁפָחוֹת: יב וַיְהִי דְבַר-יְהוָה וְזֶה הָאִמּוֹר בְּתַחֲלוֹת הָעֲנִין וּמִפְּנֵי שֶׁהָאֵרֶץ

בְּדַבְרֵים חֹזֵר לֵאמֹר וַיְהִי דְבַר ה' (מ"ד) אֵל-יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר:

יג כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי פָרַתִּי בְרִית עַל כָּל הַמִּצְוּוֹת

בְּכָלֹת אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם בְּמַעֲמַד הַר סִינַי (מ"ד) בַּיּוֹם הַזֶּה הִצַּעְתִּי אֹתְכֶם מֵאֶרֶץ

מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: יד מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים [ג] לִימֵי עֲבוֹדַתוֹ

תִּשְׁלְחוּ אִישׁ אֶת-אֶחָיו הָעֲבָדִי אֲשֶׁר-יִמְכַר לָךְ וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ

שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוּ חֲפָשִׁי מֵעֲמֶךָ בְּתַחֲלוֹת שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית וְלֹא-שָׁמְעוּ

עיונים והארות

ג. מקץ שבע שנים - לנו רבותינו משגלה שבת ראובן וגו' וחצי שבת מנשה בטלו יובלות, שנאמר וקראתם דרוור בארץ לכל יושביה, בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מקצתם, ולא מנו, והכתיב מקץ שבע שנים תשלחו, והוינו בה מקץ ז' שנים והכתיב ועבדך שש שנים, א"ר נחמן בר יצחק שש למכר ושבע לנרצע. א"ר יוחנן רמיה החזירן, ויאשיהו בן אמון מלך עליהם. מנלן דהדור, דכתיב כי המוכר אל הממכר לא ישוב, אפשר יובל בטל ונביא מנבא עליו שיבטל, אלא מלמד שהחזירן ירמיה (ערכין ל"ב).

ה. הטעם שלא נענשו ישראל אלא על פרשת שילוח עבדים, הדא הוא דכתיב "מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי" (ירושלמי ראש השנה ג, ה). הכתוב לא נענשו ישראל אלא על פרשת שילוח עבדים, מפני שעבירה זו היא עבירה שבין אדם לחבירו שאין יום הכפורים מכפר עליה, ואף על פי שזה היה ברצונם של העבדים, מכל מקום כיון שעיקרו ביום הכפורים, שביום הכפורים היו תוקעים ומשלחים דרוור, אין יום הכפורים מכפר על זה, כי עבירה של יום הכפורים עצמו אין יום הכפורים מכפר (משך חכמה פרשת בהר).

אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הָטוּ אֶת-אֲנֹכֶם לְשִׁמוּעַ לְמִצְוַה הַזֹּאת (מ"ד): טו וְתִשְׁבוּ
אִתְּכֶם שבתם בתשובה הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת-הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינַי לְקַרְא דְרוֹר
אִישׁ לְרֵעֵהוּ לעבדו העברי (מ"ד) וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בְּבֵית
אֲשֶׁר-נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: טז וַתִּשְׁבוּ וַתַּחֲלִלוּ אֶת-שְׁמִי בעברכם על
שְׁבוּעַת הַבְּרִית וַתִּשְׁבוּ והחזרתם אלכם **אִישׁ אֶת-עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת-שִׁפְחָתוֹ**
אֲשֶׁר-שָׁלַחְתֶּם חֲפָזִים לְנַפְשָׁם ללכת כרצונם **וַתִּכְבְּשׂוּ אֹתָם** ותפשתם
בָּהֶם בַּחֲזָקָה (מ"ד) לְהַיּוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: יז לִכְן כֹּה-אָמַר
יְהוָה אֱתָם לֹא-שָׁמַעְתֶּם אֵלַי לְקַרְא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ
לְרֵעֵהוּ להוציא אותם לחופשי **הִנְנִי קָרָא לָכֶם דְרוֹר** מאתני, ולא יהיה אדון עליכם להציל
אֶתְכֶם, אֵלֵא תִהְיוּ מוֹפְקִים (רס"ו) נָאִם-יְהוָה אֵל-הַחֶרֶב אֵל-הַדָּבָר
וְאֵל-הָרֶעֶב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם (לזועה) לְזַעֲזָה [לחרדה (מ"צ)] **לְכָל**
מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ שכל ממלכי הארץ יחרידו אתכם (מ"ד): יח **וְנָתַתִּי אֶת-הָאֲנָשִׁים**
הָעֵבְרִים אֶת [על] בְּרִתִּי אֲשֶׁר לֹא-הִקִּימוּ אֶת-דְּבַרֵי הַבְּרִית
כַּשְׁחֲזְרוּ וּכְבָשׂוּם אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנַי לשלח את עבדיהם (מ"ד) ולא רק זה אלא לקחו **הָעֵגְלִי**
אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְשָׁנִים וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו כשחזרו וכבשום כרתו כולם ברית למרוד
בְּמָקוֹם וּכְרָתוּ הָעֵגֶל לְשָׁנִים וַעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו לְמַרְוֹד בּו (רס"ו) [כי כן היה דרך כורתי ברית]: יט **וְהָעוֹבְרִים עַל**
בְּרִיתִי הֵם שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסַּרְסִים שרי בית המלך (רד"ק)
וְהַכְּהֵנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֵבְרִים בֵּין בְּתָרֵי הָעֵגֶל: כ וְנָתַתִּי

אוֹתָם בְּיַד אִיבֵיהֶם על שעברו על ברית התורה **וּבְיַד מִבְקָשָׁי נַפְשָׁם**
וְהִיתָה נִבְלָתָם לְמֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם [כנגד הברית שכרתו בין בתרי העגל]
וְלִבְהֶמֶת הָאָרֶץ כי לא יקברום כי ירבו מאוד (מ"ד): **כֹּא וְאֶת-צֶדֶקְיָהוּ**
מִלֶּךְ-יְהוּדָה וְאֶת-שָׂרְיוֹ אֶתְנֶן בְּיַד אִיבֵיהֶם וּבְיַד מִבְקָשָׁי
נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מִלְכָּךְ בְּכָל הָעֲלִיִּם מֵעַלְיָכֶם אשר נסתלקו מעליכם בשטעם
שְׂבָאוּ מִצְרַיִם לְעֹזֹר לָכֶם (רש"י): כִּבְהִנְנִי מִצִּיּוֹן אֵעִיר לִיבָם (מ"ד) נְאֻם-יְהוָה
וְהַשְׁבֵּתִים אֶל-הָעִיר הַזֹּאת אשיב לכאן את חיל מלך בבל (רש"י) **וְנִלְחַמוּ**
עָלַיָּה וּלְכַדּוּהָ וּשְׂרַפּוּהָ בָאֵשׁ וְאֶת-עָרֵי יְהוּדָה אֶתְנֶן שְׂמָמָה
מֵאִיִן יֵשֵׁב: כֹּה אָמַר יְהוָה כְּמוֹ שְׂאֵם-לֹא יִהְיֶה עוֹד בְּרִיתִי [שהיא התורה
שִׁילְמְדוּ אוֹתָהּ] עַם יוֹמָם וְלֵילָה [ד] לִהְיוֹת בְּעֵתָם, וְאִף חֻקּוֹת שָׁמַיִם וְאָרֶץ

עיונים והארות

והיה תמים וגו' (פסחים ס"ח).
ומובא בספר "מי מנוחות" (מאת רבי רפאל ברדוגו זצ"ל) בפרשת וירא: כשם שהגלגל צריך להיות בתנועה תמיד, כן מעשה המצוות צריך להיות תמידי, ואין מצוה הנמשכת ותמידית אלא המילה, וזהו שאמר הנביא, אם לא בריתי שהיא עמהם יומם ולילה, חוקות שמים וארץ, שהם תנועות הגלגלים - לא שמת.

אם לא בריתי יומם ולילה - אצל מתן תורה מצאנו בפסוק אחד (שמות כ, יט): "מן השמים דברתי

ד. אם לא בריתי יומם ולילה - אמר ר' אלעזר אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת. שמעון התימני אומר בזכות המילה אני קורע להם את הים, שנאמר אם לא בריתי וגו', צא וראה אי זהו ברית שהוא נוהג ביום ובלילה, אי אתה מוצא אלא מילה... בא וראה כמה גדולה כחה של מילה שלא הניח אברהם מצוה שלא עשאה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו', ולא נקרא שלם עד שמל עצמו, שנאמר התהלך לפני

לֹא-שְׁמַתִּי [ה'] (רש"י, רד"ק) [יתבטלו חוקות הטבע (פסחים סח)]: כוּ נָם-יָרַע יַעֲקֹב וְרָדַד עַבְדֵי אֲמָאם מִקַּחַת מִזְרְעוֹ מְשָׁלִים אֶל-יָרַע אֲבָרָהֶם יִשְׁחַק

עיונים והארות

ומסופר על הגאון רבי אהרן רבה של העיר טבריק שבליטא, שהיה שקדן עצום בתורה, והנה במלחמת העולם הראשונה, כאשר קו החזית היה לא הרחק מטבריק, הבחינו החיילים הרוסים בשעת לילה מאוחרת באור המתנצנץ מחלון ביתו של אחד מתושבי העיירה, מייהרו החיילים להסתער על הבית בהיותם בטוחים כי מדובר כאן במרגל לטובת הכובש הגרמני המאותת לגרמנים על ידי אור הנר הדלוק. משפרצו החיילים אל תוך הבית מצאו שם את רבי אהרן הרב מטבריק, כשהוא רכון על הרמב"ם ושקוע בלימוד. עובדא זו לא שינתה את הערכתם כי מדובר כאן במרגל. אי לכך הודיעו לר' אהרן בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים כי הם עומדים להוציאו מיד להורג באשמת ריגול.

רבה של טבריק אשר ידע והכיר את מידת אכזריותם של צבאות רוסיה הצארית השיב להם ואמר: אם אכן נגזר עלי להיות מוצא להורג אני מקבל עלי את הדין, אך בקשה אחת לי אליכם, ואנא מלאו נא את בקשתי האחרונה, אני עסוק עתה כל כולי בבירור הלכה מוקשה ברמב"ם. בבקשה מכם המתינו לי שעה קלה עד אשר אבהיר לעצמי את משמעות הקטע הקשה הזה ברמב"ם...

לתדהמתם של החיילים לא היה גבול, מי שמע כדבר הזה? אך דא עקא, תדהמה זו גרמה לכך שהם נענו בחיוב לפנייתו של הרב, ואמרו לו שאכן הם מוכנים להמתין עד אשר יסיים לעיין, תוך כדי המתנתם לרב בביתו עד שיגמור את לימודו, חל מפנה מפתיע במצבה הצבאי של העיר. הגרמנים

עמכם", ובפסוק שני כתוב (שמות יט, ט): "וירד ה' על הר סיני", מובא ב"דבר המלכה" - כאן נרמז, שבני ישראל קבלו את התורה על מנת לשומרה גם בזמן שהם נתונים בפיסגת האושר וההצלחה, כאשר מצבם מרומם עד ל"שמים", וגם בזמן שהם נתונים בשפל המצב, כשהם כפופים לארץ ורצועים מפורענות, צרות, גלות ורדיפות, לפיכך היתה נתינת התורה גם "מן השמים" וגם ב"וירד" לארץ.

הוא אשר אמר כאן הנביא: "אם לא בריתי יומם ולילה" - אם לא תשמרו את התורה, שהיא הברית בין ה' יתברך ובין בני ישראל, גם "יומם" - בזמן ששמש ההצלחה מאירה לכם כאור היום, וגם "לילה" - בזמן שמחשיך עליכם העולם כלילה מחמת צרות ורדיפות, כי אז "חוקות שמים וארץ לא שמתו" - לא הייתי צריך לתת התורה גם על ידי שמים וגם על ידי ארץ - שהרי רק לשם כך נזכר במתן תורה גם "מן השמים" וגם "וירד" לארץ, כדי שתשמרו את התורה גם יומם וגם לילה (מענינה של תורה).

ה. אמר רבי אלעזר: אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתו" (פסחים סח:).

יש לפרש בדרך רמז, "אם לא בריתי יומם" - אם אדם לא ישמור את ברית התורה שהיא בבחינת "יומם", שהיא מאירה לו את הדרך כשם שהשמש מאירה ביום, אזי "ולילה" - חייו יהיו חלילה בבחינת "לילה", דהיינו חיי חושך וצלמות, כי אדם ללא תורה הרי הוא ללא חיים.

וַיַּעֲקֹב [ו] וכוונתו כמו שלא יבטל זמן היום והלילה וחוקות שמים וארץ כן לא אמאס את זרע יעקב ודוד
כִּי כאשר **(אשוב) אָשִׁיב** לארצם **אֶת-שְׁבוֹתָם** את בני השבי **וְרַחֲמֵתִים**

וארחם עליהם אז תשוב המלוכה לזרע דוד (מ"ד):

עיונים והארות

או שמא הוא מחזיק אותנו בתורתו.
סוף המעשה היה, כי כאשר לבסוף החליטו הורי אשתו לאפשר לו לעזוב את ביתם - לצורך רבנות סלבודקה - הרי שבאותו היום כששב חמיו מן התפילה, התמוטט על מדרגות הבית ונפטר באופן פתאומי, כשרעייתו זועקת: אהה, אני הרגתיך, צדקת כאשר אמרת שהוא מחזיק אותנו ולא להיפך.

כאשר סיים רבי לייב גורביץ את הסיפור, קם ממקומו ואמר לאותו התלמיד: אני את שלי עשיתי, ואתה זכור ושנן לעצמך כל עוד נשמה באפך, אתה אינך מחזיק את עצמך, גם הכסף לא מחזיק אותך, דאג לנשמתך, כדי שיהיה מה שיחזיק אותך באמת.

הדברים הנוקבים חלחלו אל לבו העיקש של האיש, ומאותו יום ואילך, החל שוב להתחזק במצוות וקביעת עתים לתורה, עד שהפך שוב ליהודי כשר. (תורת הפרשה)

ו. **ישחק** ויעקב - אמרו חז"ל, שיצחק אבינו החליף האות ש מהשם שלו באות צ, יוצא שההפך בחשבון בין ישחק ל-יצחק מאתים ועשר, התפלל יצחק אבינו שיעבדו בני ישראל במצרים רק מאתים ועשר, וכך היה, ולכן נכתב ישחק באות ש כדי שזכור תמיד את צדקתו, וגם בגאולה העתידה לבוא בקרוב בימינו, אומרת הגמרא (שבת פט): כאשר אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם וליעקב: בניך חטאו לי, אמרו לו: ימחו על קדושת שמך, אולם יצחק אבינו היה מליץ יושר (עיי' שם באורך).

פתחו במתקפה רבתי והחיילים הרוסיים המופתעים נסו על נפשם. וכך, בזכות שקידתו העצומה, ניצל הרב מטבריק מצפורני חיות הטרף האלה.

ומסופר על הגאון רבי לייב גורביץ זצ"ל ראש ישיבת גייטסהד, כי אחד מתלמידי ישיבתו חריף ומוכשר, החל לעזוב את דרך התורה, היגר למדינה בסקנדינביה, ועשה חיל בעסקיו, כשהוא פורק מעליו עול תורה ומתדרדר. החליט הרב לנסוע במיוחד אליו, ולנסות לדבר על לבו שישוב מדרוך.

אותו תלמיד אכן התרגש מתשומת הלב המיוחדת לה זכה, אך כל הפצרותיו של רבו נפלו על אזניו האטומות, האיש עמד בשלו: תניחני לנפשי, אני חי לעצמי, אני מחזיק את עצמי, ואינני זקוק לאיש.

כאשר שמע רבי לייב גורביץ את דבריו אמר לו: הקדש לי רק עוד מספר רגעים מזמנך, ואספר לך עובדה אותה שמעתי באוזני מבעל המעשה.

כאן החל לספר מה ששמע בבית רבו בטלז, הגאון רבי אליעזר גורדון זצ"ל, כי כאשר ביקש ממנו חותנו שלא להיענות להצעות מישרות רבניות שונות היות שרצונו שיהיה סמוך על שלחנו, התלוננה חמותו ואמרה: בקושי יש לנו לפרנסתנו וכיצד נחזיק משפחה נוספת? על כך ענה לה בעלה: מי יודע מי מחזיק את מי, אנחנו את חתנינו המתמיד בתורה,

שאלות ברש"י על הפרשה

א. אם אדוניו יתן לו אשה - מה בא ללמד?

תשובה

ב. כמה נגיחות נוגח השור ונקרא שור נגח ומהיכן לומדים זאת?

תשובה

ג. והמית איש - והרי כתוב כי יגח ומת למה שוב אומר והמית איש?

תשובה

ד. וגם בעליו יומת - איך יומת?

תשובה

ה. אם כופר ישת עליו - האם זה רשות או חובה? הבא דוגמא נוספת.

תשובה

ו. או בן יגח או בת יגח - הרי כבר כתב איש או אשה.

תשובה

ז. אם עבד או אמה - ישראלים או כנענים?

תשובה

ח. וכי יפתח איש בור או כי יכרה - הסבר מה זה יפתח ומה זה יכרה? ואם על הראשון חייב לא כל שכן על השני?

תשובה

ט. ונפל שמה שור או חמור - רק שני אלה? ומהיכן לומדים זאת?

תשובה

י. בעל הבור ישלם - האם הוא באמת בעל הבור?

תשובה

י"א. כסף ישיב לבעליו - רק כסף ממוש?

תשובה

י"ב. והמת יהיה לו - למי יהיה?

תשובה

י"ג. הסבר - וכי יגוף.

תשובה

י"ד. כי יגנוב איש שור או שיה חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה - מדוע ההבדל? והאם

דין זה נוהג רק בשור ושה?

תשובה

ט"ו. הסבר - אין לו דמים.

תשובה

ט"ז. הסבר - אם זרחה השמש עליו דמים לו.

תשובה

י"ז. הסבר - כי יבער איש שדה או כרם.

תשובה

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

א. מדוע צריך להתפלל העמידה בלחש שלא ישמיע לאוזניו?

תשובה

ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בענין זה?

תשובה

ב. איך צריך לנהוג אם צריך לנקביו לפני העמידה? ואיך צריך לנהוג אם צריך לכך באמצע העמידה?

תשובה

מה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה לגבי אם נצרך לנקביו לפני העמידה ויכול להעמיד עצמו 72 דקות?

תשובה

ג. ואיך צריך לנהוג אם צריך לנקביו באמצע העמידה?

תשובה

ד. איך צריך לנהוג אם שומע קדיש או קדושה באמצע העמידה?

תשובה

ה. מה הדין לגבי דבור באמצע התפלה?

תשובה

ו. מה הדין לגעור בתינוק שמפריע באמצע העמידה?

תשובה

